

**R. Patris, Francisci Svarez, E Societate Iesv,
Metaphysicarvm Disputationvm, In Qvibvs Et Vniversa
Natvralis Theologia Ordinate Traditvr, Et Qvæstiones Ad
omnes duodecim Aristotelis Libros ...**

Suárez, Francisco

Mogvntiæ ; [Coloniæ Agrippinæ], 1630

Dispvt. XXIII. De causa finali in communi.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-94135](https://nbn-resolving.de/urn:nbn:de:hbz:466:1-94135)

se esse sufficiente ad suam actionem, illam poterit exercere absq; concursum cœli. Et similiter, quamvis virtus inferioris causa sit insufficientis ad perciendā totam generationē, desitq; illi omnino cœlestē auxilium, imo potius ei resistat, eaq; ratione non possit generationem pericere, nihilominus efficit aliquā alterationem, vel dispositionem remotam, ad quam talis virtus per se sufficit.

Solum sunt rationes opposite.

XVII. Ratiō igitur dubitandi in principio posita ex p̄cepto dicitur soluta manet: nam omnia dicta Aristoteles & aliorum Philosphorum de influxu colorum, & de dependentia inferiorum agentium ab illis sufficienter intelliguntur iuxta modum subordinationis, & dependentiæ à nobis explicatum. Ad rationem autem lauēt respondetur, actionem agentis generabilis & corruptibilis per se & intrinsece non necessario pendere ab alio agente incorruptibiliter primam causam: quod si aliquando p̄cedet, solum est quando virtus talis agentis est per se insufficientis & iuvatur ex conforto superioris corporis incorruptibilis. Probatio autem quam adducit lauēt ex mediatione actionis improbabilis est, & potius suadet oppositum: nā immediatissimis agit prima causa in actionibus omnium corporum corruptibilium, quam cœlum. Aliz vero confirmationes solutæ sunt ex dictis de subordinatione per se, ac de modo quo cœlum influit cum inferioribus causis. Quod vero ibi tangitur de cessatione omnium inferiorum actioniū cessante motu cœli, in eo sensu improbabile est scilicet de momentanea cessatione ppter dependentiam essentialem: nam motus cœli non est per se causa, sed solum applicatio ad agentū. Solum ergo dici posset, q; ex eo tempore vel momento cœlum omnia, quia ex tunc inciperent corrupti, & deficiere: de quo aliis. Videatur D. Thom. quid insinuat d. opus 10. art. 23. in fin. & latius id tradit Sonec.

XVIII. Ultimo ex his facile resoluti potest aliud punctum supra tactum de virtutibus subordinatis eiusdem suppositi: in illis enim contingit esse dependentiam essentialem in agendo inter plures virtutes, quia multo magis sunt inter se connexæ quam supposita diversa. Semper tamen in huiusmodi subordinatione: si sit per se ac Physica, & in genere causa efficientis, inferior virtus comparatur ut instrumentum ad superiorē cui subordinatur. Et hoc modo facultates animæ pendent essentialem ab anima in operationibus vita, & species intentionalis à potentia, in qua ut in subiecto existit. Et ad idem reducitur dependentia quam in agendo habet habitus à potentia quam affect. Dux autem sit per se &c. quia intellectus aliquo modo subordinatur voluntati in aliquibus actionibus suis, non tamen ut per se ac principaliter cooperanti, sed ut applicanti tantum & mouenti ad agendum. Et è contrario voluntas subordinatur intellectui, non tamen ut coefficienti, sed ut applicanti finali causam. Vbiq; igitur est subordinatio per se, interuenient aliqua ratio instrumenti coniuncti & principalis agentis: sub qua ratione tale instrumentum per se solum est insufficientis principium talis actionis, & effectus.

DISPUTATIO XXII.*De causa finali in communi.*

Vamvis finalis causa p̄cipua quodāmodo omnium sit, atque etiam prior, obscurior tamē est eius causa di ratio, & ideo veteribus Philosophis p̄ane incognita fuit, ob quam ignorationem in alios errores circa rerum naturaliū cognitionem Franc. Suar. Metaph. Tom. I.

inciderunt, ut Arist. tractat. 2. Phys. ca. 8. & 1. Met. & 1. de partibus animal. in principio. Ob hāc ergo rationem, licet in superioribus de finitum sit finem annumerandum esse inter quatuor causarum genera, ut hoc magis exponamus, & difficultates dissoluamus, inquirendū in primis erit, an finis sit causa, deinde quomodo & quid causet, quotuplex etiam sit finis, & quæ sit vniuersusque causandæ ratio.

SECTIO I.*An finis sit vera causa realis.*

I. **R**atiō dubitandi in primis est, quia de ratione cause est ut sit principiū, ut ex *Rationes de definitione à nobis superiorius tradita* *bitantur.* *Prima.* constat; sed finis nō est principiū, nam potius opponitur principio, ut ex ipso nomine finis constat, & significat Arist. 3. Met. tex. 3.

Secundo deratione causa realis est ut per se ac re-aliter influat in effectum, ut supra in definitione causa positum est; sed finis non influit esse realiter in effectum: ergo non est causa. Probatur minor, quia vel finis insit ante quam sit, vel postquam iam est: non primum, nam quod non est, quemnam realem influxum habere potest, cum fundamentum totius operationis, & similiter totius causalitatis sit esse. Neq; etiam dici potest secundum, quia quando finis est, iam tunc cessat actio & causalitas agentis: ergo iam non est tunc necessaria causalitas finis.

Tertio, quia nihil potest esse causa realis sui ipsius: *Terteria.* sed forma, telle Aristotele, est finis generationis naturalis, quia ipsa forma fit: ut sanitas est finis curatio-nis qua acquiritur: ergo quatenus est finis, nō potest habere veram rationem causa realis. Dices, formam esse finem generationis, quia ab ipsa distinguitur Sed contra, quia nihil potest esse causa realis productio-nis rei, nisi sit etiam causa rei productæ, quia nō cau-satur res nisi per actionem qua fit: sed forma non po-test esse causa realis sui ipsius: ergo neque generationis qua ipsa forma fit. Vnde confirmatur, nam causa realis dicit relationem realem ad effectum: finis autē nō est capax huiusmodi relationis, tum quia vel quādo causat non habet esse reale, vel quādo habet esse reale, nec causat, nec distinguitur ab effectu.

Quarta ac p̄cipua ratio dubitandi est quia finis considerari potest aut in ratione principij mouentis *Quarta.* & allicitens agens ad agendum, vel in ratione termini ad quem tedit actio: hęc enim duplex ratio distin-gui solet à Philosophia in obiecto alicuius potentie, scilicet obiecti motu & terminatiu: eademque distinc-tio locum habet in fine, qui est obiectum voluntatis. Sed sub neutra ratione potest finis habere verā rationem causa. Et in primis de ratione termini videtur manifestū, tum quia ut sic potius habet rationem effectus, quam causa, ut sic est postremū actio-nis, non origo eius: denique ut sic non influit, sed potius aliarum causarum influxus in illum tendit. Deinde neque sub altera ratione mouentis potest habere rationem causa, nam ut sentit Aristoteles 1. de Generat. text. 55. motio finis tantum est metaphorica: non est ergo vera & realis: ergo non sufficit ad causalitatem realem. Et confirmatur primo, quia etiam in Deo reperitur hāc motio metaphorica finis, nam re vera Deus propter bonitatem suam, à qua eiusvoluntas metaphorice mouetur seu allicitur, communi-ncat se creaturis, & tamen dici non potest quod ille finis habet veram causalitatem circa Deum. Et con-firmatur secundo, quia si finis sub hac ratione tantū habet rationem causa: ergo saltem respectu agentiū naturalium non potest finis esse causa realis, quia nō potest illa mouere seu allicere ad sui amorem.

Atque hinc oritur quinta difficultas, quia hinc e-ueritur totum fundamentum, ob quod à Philo-

V. **Y** **phi**

Phis introductum est hoc genus causæ, nimirū quia agentia naturalia non operantur casu aut fortuito, sed in determinatos fines suis actionibus redunt. Ex hoc enim fundamento seu indicio solum colligitur, habentes res naturales definitos terminos suarū propensionum & inclinationū naturalium: id enim satis est ut non casu, sed per se operentur determinatos effectus, etiam si nullū aliud genus causalitatis intercedat. Sicut dicunt Theologi æternum Patrem per se ac definite tendere (vt sic loquar) pèr generationem in talem terminum, nempe in hunc finis, non ex causalitate finis, sed ex determinatione naturæ. Et in naturalibus lapis naturali inclinatione definite tendit in locum infernum, etiam si locus ille nullum genus causalitatis habeat circa illum motum, sed solum rationē termini, ad quem lapis habet naturale propensionem. Ademq; dici potest de operante per appetitum eliciti sive ex necessitate, sive libere, quod nimirum mouetur motu elicito in obiectum sibi propositum, quia talis motus consentaneus est inclinationi naturali ipsius potentia in tale obiectu, absque alia causalitate illius obiecti in talem actum: ergo nullum est sufficiens fundamentum, vt fini tribuamus veram rationem causæ.

VI. Sexta. Sexta & ultima difficultas sit, quia non potest satis explicari quid, vel circa quid hinc causet. Aut enim causalitatem aliquid in ipsum agens: & hoc non potest vniuersi duci, quia licet in agentibus creatis voluntariis possit aliquid modo defendi, non tamen in agentibus naturalibus, nec in Deo, qui est agens voluntarium increatum. Vel causalitatem aliquid in ipso effectu: & hoc habet in vniuersum difficultatem, supra tactam in tertio argumento; & præterea habet specialem difficultatem in agentibus voluntariis creatis, quia tota causalitas finis, qualisunque illa sit, videtur versari circa voluntates talium agentium: circa effectus autem eorum non nisi remote, & per accidens; id est effectus non habebunt propriam causam finalem.

Quæstionis resolutio.

VII. VII. Nihilominus statuenda est conclusio certa, Finem esse veram, propriam, ac realem causam. Hoc est receptum dogma, & quasi primum principium in philosophia, & Theologia. illud docuit Aristoteles 2. Metaphysicæ capite 3. & lib. 11. ca. 1. & 2. Physic. cap. & sequentibus: & ante illum docuerat Plato in Phædone, vbi in eandem sententiam refert Socratem: immo ille solum finem vult esse causam, forte per an-tonomiam, id est, primam & præcipuam: de quo dicemus infra in comparatione causarum. Ratio autem summi in primis potest ex communi modo loquendi de fine & de causa, nam finis esse dicitur propter quem aliquid fit, vel est: in hunc enim modum Aristoteles finem vbique describit: constat autem, particulam illam propter causalitatem significare: vnaquæque enim res propter causam suam dicitur habere esse: ergo signum est finem habere rationem causæ. Præterea, causa efficiens nisi temere agat, alicuius gratia agere debet: ergo & ipse effectus causæ efficiens ut per se ab illa fieri possit, intrinsece postulat ut alicuius gratia fit: ergo talis effectus sicut per se pender ab efficiente ut à quo fit, ita in suo genere per se pender ab aliquo cuius gratia fit: ille autem est finis: ergo per se pender à fine: ergo è contrario finis est vera causa eius rei quæ propter finem fit.

VIII. VIII. Sed in hac re non tam oportet rationes multiplicare, quam rem exponere, ut difficultates soluantur, & finis causalitas, qua obscura est, declaretur. huc enim tendunt difficultates in principio positæ, non ut res certa in dubium reuocetur: Ut autem hoc distinctius fiat, distinguamus tria agentia propter finem. Primum & supremum est intellectuale agens increatum, quod est solus Deus. In secundo ac medio ordine sunt agentia intellectualia creatæ: inter quæ no-

bis notiores sunt homines, & ideo de illis semper loquemur, quamvis eadem ratio sit de intelligentiis creatis. In tertio & infimo ordine sunt agentia naturalia, seu intellectu carentia, quamvis inter ea non nulla sit differentia eorum, quæ sensum & appetitum habent, & reliquorum, quam etiam suo loco indicabimus. Causalitas ergo hinc licet suo modo locum habeat in actionibus horum omnium agentium, tamen in agentibus intellectualibus nobis notiore est, & Maiorem quandam proprietatem, & specialem modum habet; & ideo in illis peculiariter declarabimus hanc causalitatem finis, & expediemus difficultates circa eam insurgentes: postea vero de aliis agentibus dicemus. Igitur quod in agentibus creatis per intellectu & voluntatem intercedat causalitas hinc, sufficiens argumentum sumitum ex humanis actionibus. Constat enim nobis experientia, intendere nos cum humano modo, id est, libero & rationali, operamur certum aliquem finem, in quem actiones nostras dirigimus, & propter quem media eligimus: mouemur ergo à fine, tum ad dilectionem seu intentionem sui, tum ad eligenda & exequenda media propter illum: hæc autem motio aliquid est in rerum natura, non est enim aliquid imaginarium vel fictum per intellectum; & aliquid eadem causalitatis est, quandoquidem est origo operationum realium: est ergo finis vera & realis causa. Et hinc etiam obiter constat hanc causalitatem maximè habere locum in agentibus intellectualibus, quia illa maxime possunt cognoscere finem & media, & ordinem vnius ad alterum, & propriam vniuersitatem rationem.

Rationes dubitandi solvantur.

Argumenta in principio facta partim postulanti difficultates proprias pertinentes ad Deum, & ad infima agentia naturalia, partim inculcantes, quæ de causa tractari possunt, hæc autem sunt illa omnia quæ de ceteris causis tractantur, ut insinuavit Cartan. i. p. quæst. 5. art. 4. & 2. 2. qu. 17. ait 5. scilicet, quæ res possunt finaliter causare, per quid seu que sit illæ ratio causandi, vel tanquam principialis ratio velatim proxima. Item quæ sit necessaria conditione, quæ effectus: in quo deniq; cōsistat eius causalitas, quod hic est omnium obscuris: num. Ne igitur omnia hæc inuolumus, & confundamus, in sectionibus sequentibus distincte tractanda erunt: ergo ex hac argumentorum solutio vñque ad finem disputationis erit expectanda. Nunc perfundere per singula diffurremus.

Ad primum negamus minorem, scilicet, finem non esse principium, nam eo modo quo est primum principium, quid, habet rationem principij: est autem finis principium in intentione, quamvis sit ultimus in executione. Arist. autem in dicto loco tertij Metaph. non opponit finem omni principio, sed principio motus, per quod causa efficientem intelligit, quæ dicitur à finali.

Ad secundum negatur minor, scilicet, finis non influere realiter: ad probationem autem communis respondio est, finis influere quando non est in re, sed tantum in apprehensione seu cognitione. Sed distinctione opus est, tam ex parte finis, quam ex parte effectus seu actionis, quæ finis causat. Nam, ut sectione sequente dicam, finis alius est cuius gratia fit actio, alius vero cui finis acquiritur: item alius est finis formalis ut visio Dei, & alius obiectivus ut Deus ipse: item finis causare potest desiderium sui, vel etiam potest causare quietem vel delectationem, quæ omnia mox declarabimus. Finis ergo cui, non causalitatis quando existit: dicitur enim hinc cui ipsummet agens, quantum propter se vel in suum commodum operatur, quod non potest facere nisi existat. Item finis obiectivus potest etiam supponi existens, quando finaliter car-

ter causat, ut Deus, propter quem videndum ad be-
ne operandum mouemur. Rursum finis formalis, seu
consecutio finis intenti non causat delectationem
sive fruitionem sui nisi quando existit, qua delecta-
tio non est nisi de bono posso: quod si sit de spe
eius, tunc ipsa spes habet rationem imperfecte con-
suetudinis. In his ergo omnibus non procedit illud
argumentum, quia existente fine obiectu vel fine cui
(qui claritas gratia posset subiectu appellari) (nō
cessitat inquietus, nec causalitas finis, nisi adit etiā
consecutio finis, & hac obiecta, quāuis ceteri motus infiniti
per modum desiderij, non tamē per modum quietis & delectationis. Solum ergo de fine formalis, seu
consecutio finis verum est per se loquendo quod
causat sui desiderium quando non est in re, & de illo
recte respondit, sufficere quod sit in apprehensione & iudicio intellectus, eo quod eius motio in-
tentionalis sit, & (ut ita dicam) animalis, per sym-
pathiam & consonantiam potentiarum anima, in-
tellectus scilicet & voluntatis.

XII. Tertium argumentum postulat quid causet finis,
& specialiter attingit difficultatem quomodo forma
fit finis generationis naturalis, quod spectat ad dif-
ficultatem de naturalibus agētibus infra tractandā;
& video breviter nū dicitur, finem causare deside-
riū, seu aliū similem effectum erga seipsum; & ita
nō causare immediate seipsum, sed aliquid distinctū
ā. Et hinc etiam constat ad confirmationē, ex hac
parte nō repugnare relationem causa in fine esse rea-
lē; est enim sufficiens distinctio inter ipsam, & ta-
lem effectum, & quando ipse finis nō sit in re distin-
ctus ab effectu eius, dicemus sēc. 3.

XIII. An vero ex alio capite repugnet illam relationem
esse realem, nimirum ex eo quod finis ipse nō habet
esse reale dum causat, rē est dubia & controversa.
Socratis 5. Metaph. qu. 3. & Iauellus, q. 6. aiunt, illud
esse obiectum, quo finis habet in intellectu, suffi-
cere vī realiter referatur ad effectum: sed id difficil-
le creditur est, nam illud esse obiectum in ipso fine
nihil relavit, sed solum denominationem extrin-
secum ab actu qui realiter est in intellectu: ille autem
actus non resertur realiter ad effectum cause finalis,
quia non concurrit per se ad illum; vt infra dicam,
Meius ergo respondent, qui negant ad omnem cau-
salitatem realem sequi relationem realem in causa:
nō est enim necesse ex vi causalitatis, si alia condi-
tiones non concurrant, vt patet in causalitate Dei effec-
tiua. Vnde addo, etiam finis existat dum causat, nō
referti realiter ad suū effectū, quia in suo modo cau-
sandi est superioris cuiusdam rationis, quia ipse nullo
modo ordinatur ad effectū, sed effectus ad ipsum.
Quare etiā ex parte effectus admittatur hic relatio
realis, quod est probabile, maximē quando effectus
non tantum per extrinsecum denominationem, sed
per intrinsecam habitudinem ordinatur in finem,
iuxta ē quā inferioris declarabimus: nihilominus il-
la relatio censenda est non mutua, effectus enim re-
ferti potest ad finem, quatenus ab eo pender: vnde
sicut ad hanc dependentiam satis est, quod finis pre-
existat in mente, ita etiā sufficiet ad realem habitudi-
nem transcendentalē, licet predicamentalis forte
non sit nisi ad finem actu existentem: tamen quia finis
causat ut omnino immotus, & non ordinatus ad
suum effectum, ideo non oportet vt ex parte eius re-
lation sit realis. Sicutenim Aristoteles dixit scientiam
referri realiter ad scibile, non ē contrario, ita nō di-
cere possumus de appetitione & appetibili: est e-
nī eadem ratio: & similiter est eadem de appetibili
& de fine.

XIV. In quarto argumento multa tanguntur pertinen-
tia ad Deum, & ad agētia naturalia: nunc illis qmisi-
ssis, concedimus causalitatem conuenire fini vt ha-
bent rationem principij, & consequenter vt habet rationem mouentis. Eius autem motio dicitur meta-
phorica, non quia non sit realis, sed quia non sit per
Franc. Suar. Metaph. Tom. I.

influxum effectuum, nec per motionem intentio-
nalem & animalem: & ideo nihil obstat, quo minus
vera ac propria sit eius causalitas.

Ad quintum quidquid sit de agentibus naturali-
bus, de quibus postea, responderet, modum operā-
di intellectualem creaturarum non posse intelligi
sive causalitate finis, quia re vera allieuntur & mo-
uentur à fine ad operandum: & quamvis ipsa habe-
ant naturalem propensionem ab obiecta seu finis, ad
quos per proprios vitales actus mouentur, tamen il-
la naturalis propensio non potest operari in suo ge-
nere, id est effectu, nisi sufficiens applicato fine,
& in suo genere concausante: & ita determinatio o-
peracionis, seu destinatio in certū scopum, quae cer-
nit in agētibus, intellectualibus manifeste proce-
dit non ex sola inclinatione naturali, sed ex causalitate
finis. Ad sextum, quantum hic locus patitur, fa-
tis explicatum est, quid, vel circa quid finis causet:
integrā vero huius rei tractationem trademus in-
ferius.

XV.

S E C T I O II.

Quotuplex sit finis.

Ntequam progediamur vñterius ad
explicāda cetera que proposuimus ad
causalitāē finis pertinentia, oportet
varias diuisiones, vel porius nominis
significationes explicare, vt distin-
tē intelligatur, de quo sit disputatio.

I.

Prima diuisione finis, Cuius, & Cui.

Est ergo prima ac celebris diuisione finis in finem
Cuius, & finem Cui, qnā sumpta est ex Aristote-
le 2. de anima cap. 4. vbi Argyropilus vertit finem quo
& cui: sed priora verbā sunt Græcis conformiora, &
intentionem melius declarant, nam finis Cuius dicitur
cuius ad ipsiēndi gratia homo mouetur vel o-
peratur, vt est sanitas in curatione: finis Cui dicitur
ille, cui alter finis procuratur, vt est homo in intentione
sanitatis, nam licet homo curetur propter san-
nitatem, ipsam vero sanitatem sibi & in suum com-
modum quārit.

II.

Quāri vero potest, quis horum habeat propriam
rationem finis. Quidam enim soli fini Cui illā attri-
bunt, quod sentit Gab. in 2. d. 1. q. 5. sequens Ocham
in 2. q. 3. art. 1. arq̄ idem sentit Henricus quodlib. 2.
q. 4. Et probatur: nam ille est proprius finis, in quo fi-
nit intentio agentis, cetera enim potius habere vi-
dēntur rationem mediorum: sed intentione solum sicut
in fine cui cetera procurantur, nam ad illum omnia
ordinantur: vnde sicut medium solum amatur, qua-
tenus proportionatum est fini: ita finis Cuius solum
amatur, quatenus est proportionatus, & conueniens
fini Cui: ergo. Et confirmatur, nam finis amari debet
amore amicitiae, vel saltem benevolentiae, quia debet
amari propter se: sed solum finis Cui ita amatur,
nam finis Cuius amatur alteri, qui dicitur finis Cui:
atque ita amor finis Cuius est concupiscentiae, alter
vero est amicitiae seu benevolentiae: & ideo finis
Cui amatur simpliciter, finis autem Cuius tantū se-
cundum quid, iuxta doctrinam D. Thomæ 1. 2. q. 26.
art. 4. dicentis, Illud amari simpliciter, cui amatur bonum:
hoc autem bonum quod alteri, amatur tantum amari secun-
dum quid.

III.

Aliunde vero apparet, solum finem Cuius pro-
prie habere rationem cause finalis, nam Aristoteles,
vbiunque hanc causam definit, per hoc eius ratio-
nem explicat, quod sit cuius gratia aliquid sit, vt patet
2. Physic. cap. 3. & 7. & 5. Metaph. cap. 2. & hac ratione
dicit, finem esse primum in intentione, & ultimum
in executione: & similiter ait, formam esse finem
generationis, non vero ipsum generantem. Et ratio-
ne ge-

IV.

538
ne declaratur, quia is cui alter finis acquiritur vel quæritur; solum est subiectum, quod perficitur vel actuatur alia re, quæ in enditur ut finis. ut homo est subiectum sanitatis, aut visionis beatæ, quæ est finis nostrarum operationum: hæc ergo haditudo non est propriæ finis, sed alterius rationis: nemo enim propriæ dixerit hominem esse finem visionis beatæ, sed potius visionem esse finem hominis: nā res est properam operationem, ut properam. Et confirmatur, nam in fine Cuius comprehenditur, ut infra dicam, obiectum operationis, ut est Deus respectu visionis beatæ: unde nō solum amat sibi homo visionem Dei, sed etiam Deum ipsum amore concupiscentiæ pertinet: ad spem, vi. Theologi docent: non potest autem dici quod homo sit finis Dei, eo quod fitil'e cui amat Deus: ergo per illam particulam, cum, non explicatur propria ratio finis.

V.
Difformitur.

Nihilominus dicendum est in utroq; horū saluari possit propriæ ratione finis, interdū vero ita coniungi ut ex utroque coalescat unus integer finis. Hoc est confessio: neum Aristoteli in citato loco de Anima. Et ratione probatur, nam uterq; horum finium potest per se excitare voluntatem, & ab ea dicitur seu intendi propriæ suam bonitatem: sic enim quando homo inquirit sanitatem, sed dicit, cui sanitatem vult propter suum commodum & perfectionem, quam per se appetit, propter summam coniunctionem, vel potius dicitatem quam secum habet. Similiter diligit & intendit sanitatem, propter perfectionem ipsius metu sanitatis. In quo magna est differentia inter medium, & finem Cuius, nam medium v.g. potio, solum est amabilis quærenus est utilis ad salutem: salus vero ipsa propter se amat, quia per se perficit hominem cui amat. Unde sit, ut totum hoc, homo sicut, sit integer, & ad quatinus finis illius a ratione, in quo prædicti duo fines includuntur, quasi componentes unum integrum finem. Sic etiam potentia dicitur esse propter operationem, ut prop. et finem cuius gratia sit, quamvis etiam operatio vere sit propter ipsam potentiam, nimur ut ipsum perficiat, & in ultimo actu constitutat. Ut merito dici possit finem integrum esse potentiam ut perfecte actuata, quod alii dicunt, potentiam non tam esse propter operationem, quam propter se ipsam operantem. Atque hoc modo non repugnat duas res sub his diuersis rationibus ad inuicem esse unum finem alterius, & e converso: sic enim intellectus est propter visionem Dei, & visio etiam est propter intellectum ut ipsum perficiat. Neque hæc est inconveniens, tum propter rationes diuersas, tū quia intentio agentis quasi adæquate fertur in compositum ex utroque cum mutua habitudine componentium inter se: quo modo materia est propter formam, & forma est etiam aliquo modo propter materiam: totum autem est, quod per se primo & adæquate intenditur. Quamvis autem huius Cui & Cuius possint ita ad inuicem comparari, non est tamen id semper necessarium, ut statim de' arabo.

VI.
Quæstio-
næ conseq-
uētudin-
es ad solu-
tio-
nem prae-
dicti.

Quæret vero uterius aliquis est uterque eorum sit propriæ finis, quis eorum sit principalior. Respondeo, comparatione fieri posse, vel in ratione entis, vel in ratione causandi. Prior modo non est per se necessarium ut unus ex his finibus sit semper perfectius ens, interdū enim finis Cui est res nobilior, ut cu[m] homo propter sanitatem sibi acquirendā operatur, interdum vero accidit e converso, ut cum idem homo operatur propter acquirendū sibi Deum, qui longe nobilior est. Et ratio est, quia interdum res seu suppositionum perfectius intendit sibi acquirere aliam perfectionem, quamvis minorem, ad quod sat est quod tale subiectum perfectiori modo se habeat cum tali forma, quam sine illa, quamvis si præcise comparatur ad eandem formam, sit quid perfectius. Aliquando vero res aliqua perficitur per coniunctionem ad p[ro]fectiorem, ut homo per coniunctionem ad Deum

& tūc optime potest res minus perfecta operari gratia alterius p[ro]fectiorem, ut illam habeat & possideat prout potuerit: quo etiam modo materia appetit formam, & si posset gratia consequendi illam aliquid operari, id faciet: sub qua consideratione forma habet rationem finis Cuius, & materia finis Cui, quæ minus perfecta est, quam forma.

At vero si illa duo conferantur posteriori modo, scilicet in ratione cause & finis, id est videatur esse querere, quæ is eorum sit principalior, quod querere quis magis amet, magisque intendatur. Et sane rationes prius factæ videntur suadere finem Cui magis amari, quia magis ratione sui diligitur, magisq; in illo sit motus voluntatis. Solum videtur obstat exemplum illud de amore concupiscentiæ, & intentione consequendi Deum, quatenus bonum nostrum est. Neque enim dicere possumus, eo actu amare nos magis nos ipsos quam Deum: alias amor ille esset inordinatus: neque etiam dicere possumus illa intentione principalius esse in nobis, quam in Deo: alias absolute finis ultimus illius intentionis esse nos, & non Deus, & ita esset etiam inordinata intentio.

Quapropter distinctione vel limitat one opus est, nam in bonis particularibus, quæ præcipue, vel etiam omnino amantur incommodum amant, vel ut illi pertinent, vel sub aliqua alia habitudine ad illum, verum est finem Cui principalius amari, esseque principalior em finem. Et hoc probat rationes prius factæ. Quæ confirmari possunt, nam s[ecundu]s huiusmodi particulare bonum quod est finis Cuius, supponit absolute amorem illius personæ cui amat, & amor eius ex illo amore nascitur: sic enim homo interdum amat se ipsum proprio amore benevolentia, & ex illo polleat amare sibi sanitatem. Et hinc etiam s[ecundu]s sit, ut alia bona particularia amantur ut media, & utilia ad alios fines ipsi amanti conuenientes: signum ergo est respectu horum finium ipsum finem Cui est principalior magisque dilectum. At v[er]o quando finis cuius gratia est summum bonum, & finis ultimus, si ordinatur amet & intendatur: semper debet retinere principaliorum rationem finis, magisque trahere ad se in intentionem operantis. Quia cum sit finis ultimus simpliciter, non potest ita referri in alium sub aliqua ratione finis, ut in alio principaliter sit fatur. Atque ita, cum homo intendit consequi Deum, sicut ipse in aliquo modo finis cui bonum in illud queritur, tamen absolute potius homo ordinat se ipsum in illum finem, nam vult coniungi illobono ut ultimo fini suo. Quo sit, ut licet in eo motu & tendetia, respectu mediorum, & operationis, homo propriæ dicatur finis Cui, tam respectu ipsius Dei, qui principaliter queritur, non tam dicendus sit finis, quam subiectum quod ordinatur ad consequendum illum finem. Quamvis non negem posse etiam vocari finem Cui, nam vera habet illam rationem, ita tam, ut intelligatur potius ordinari ad alterum finem obiectum & ultimum, quam illum ad se ordinare.

Secunda diuisa finis in operationem, & rem factam.

Ecundo diuidi soler finis in eum, qui est operatione tantum, & eum qui ex operatione resultat, sed in quem tendit actio, ut in rem factam. Quam diuisionem te. igit Arist. i. Ethic. c. i. & lib. i. Magnor. Moral. c. 3. Et quantum attinet ad rationem formalem finis, videatur materialis diuisa sumpta ex rebus, quæ hæc causam exercent: potius quam ex variatione causandi. Nihilominus tamen ad intelligendos autores, præcipue varia loca Arist. & ad explicandas alias diuisiones, & præfertur ad declarandos fines diuersarū rerum, & maximè hominis, est necessaria. Exempla itaq; utriusque membra facilia sunt, tam in operibus artis, quam naturæ. Nam finis curationis est sanitas.

definitionis dominus, generationis res genita, & sic dealisat vero pulsationis cythare non est aliis finis præterquam ipsa cytharizatio, & contemplationis sola ipsa contemplatio. Quanquam in secundo membro aduertere oportet, etiam in illis actionibus posse philosophice distingui terminum ab actione, nam terminus semper est aliqua qualitas: actio vero est via seu tendentia illius qualitatis: tamen quia terminus huius actionis talis est, ut non duret nisi quamdiuit, eo quod in fieri & conseruari penderat ab actuali motu seu influxu potentie, ideo quod attinet ad rationem finis, non distinguitur inter actionem ut actionem, & ut terminum in actionibus vero prioris generis finis intentus est res facta, quæ permanet cœstante actione. Ex quo etiam intelligitur, hanc divisionem tantum esse datum de fine Cuius: nam finis Cui, neque est actio, neque fit per actionem, sed supponitur potius ad actionem, cum sit ipsummet agens.

Tertia divisionis, scilicet, actionis, vel rei factæ.

A Tque hinc orta est tertia divisionis in finem actionis, & in finem rei factæ seu genitæ. Quæ sumitur ex Aristotele partim 2. Physic. capite 7: partim 2. de cœlo, capite 3. Nam in priori loco dicit formam esse finem generationis, in posteriori autem dicit vnamquamque rem atque adeo ipsam formam seu genitam esse propter suam operationem. Atque ita est (ut sumitur etiam ex Averroë 4. de cœlo text. 22) ut res genita sit finis generationis, & operatio etiam propter quam res generatur, sit etiam finis proximè quidem & immediate ipsius rei genitæ, remote autem & immediate ipsius generationis. In qua divisione duo tantum occurunt aduertenda: unum est, cū Aristoteles dicit, formam esse finem generationis, sub forma comprehendere totum compositum, seu re ipsam genitam, nam propter illam maximè est generatio: tamen quia res genita non fit nisi inducendo formam in materiam, ideo per formam explicitum generationis finem. Et quod de generatione dixit Aristoteles, intelligendum est de omni actione tam naturali, quam artificiali, per quam aliqua res fit, ita ut permaneat: & exinde etiam potest ad creationem, nam etiam res, quæ creatur, est proximus finis illius actionis.

Alterum obseruandum est, finem rei genitæ communiter censeri esse aliquam operationem propter quam res fit, ut est visio Dei respectu hominis, vel illuminatio respectu Solis: tamen ut omnem finem rei genitæ comprehendamus, per operationem necessaria est intelligere omnem vsum ad quæ res genita ordinatur, nam finis materiæ quæ est res quædam genita seu creata, non est propria aliqua operatio, estamen causitalis eius scilicet voluntatio formæ, autalilis compositio substantiæ: similiter finis domus est habitatio, qua non est operatio, sed protectio quædam & quæ extrinseca informatio habitantū, & sic de aliis. Et iuxta hunc modum contingit, non solum respectu rei genitæ dari finem, qui sic operatio, propter quem sic ipsa res genita, sed etiam respectu vni operationis dari aliam, quæ sit finis eius: sic enim cytharizatio est propter delectationem, & locutio propter intellectionem. Potest enim vna operatio ad aliam concurrere vel obiectu, vel effectu, vel saltem ut necessaria vel utilis conditio ad alia operationes: & ideo potest ad illam ut ad finem ordinari.

Quarta divisionis in finem obiectuum & formalem.

XII. Quartu ex his divisionibus, præsertim ex secunda oritur alia, qua diuiditur finis in obiectuum & formalem. Nam, ut diximus, interdu finis est operatio: haec autem operatio, præsertim si sit immaterialis. Suar. Metaph. Tom. I.

nens, præter actum ipsum requirit obiectum circa quod versatur, ut contemplatio quæ est finis hominis, versatur circa aliquam rem aut veritatem contemplatione dignam, propter quam aliquo modo est ipsa contemplatio, quia per illam quæam comparatur, & possidetur secundum modum sibi proportionatum. Et in hoc sensu distinguunt Theologi in fine hominis, visionis, & Deum vsum, & visionem dicunt esse finem formalem, quem etiam appellat finem Quo, & a deptione finis: Deum autem appellant finem obiectuum, seu finem Qui, quia comparatur per finem formalem. Ita sumitur ex D. Thoma 1.2.q.1.ar.8. & q. 3.art.7. & quæst.11.art.3.ad tertium. Vbi aduertit, hos non tam esse duos fines, quam vnum, quia neque obiectum attingi potest nisi per actum, neque actus fieri potest nisi circa obiectum: & ideo motio ac intentio agentis est ad utrumque per modum vnius, & ita vna causam finalem complevit. Quæquam eo modo quo sunt res diversæ, possunt inter se comparari: & vna ad alteram ordinari. Atque hoc modo potest ad hanc divisionem applicari fere tota doctrina, quæ circa primam tradita est.

Quinta divisionis in eum, quæ sit, & cum quæ obtinetur.

ET hinc vterius sit (quæ potest esse quinta divisionis) quod finis Cuius, aliquando supponitur operationi agentis, & intenditur non ut efficiendus, sed ut obtinendus, quod verum habet de fine obiectu: & hoc modo est Deus finis nostrarum actionum, & extenditur hoc ad omnes res, quæ supponuntur ut obiectina, vel materia circa quæ, ut divisione sunt finis auari, non producendus, sed acquirendus etiam si existat. Aliquando vero finis non supponitur, sed fit per actionem agentis, siue fieri dicatur proprie pro re facta, siue late, ut etiam dici potest de actione. Atque hoc modo visio Dei est finis hominis, & in vniuersu omnis operatio, vel terminus per ipsam factus, est finis non praexistentis, sed subsequens ad intentionem agentis. Atque hanc divisionem in terminis docuit D. Thom. 3. cont. Gent. capite 18. sumiturque ex doctrina Aristotelis partim 2. Physic. & quinto Metaph. vbi potissimum facit mentionem eius, finis qui fit per actionem agentis: partim 2. de Cœlo text. sexagesimo quarto, & 12. Metaph. text. trigesimo sexto, vbi dicit Deus esse finem, gratia cuius cetera agunt: constat autem Deus non esse finem, qui per actionem agentis fit, sed qui ad actiones omnium agentium supponatur.

Sexta divisionis in finem ultimum & non ultimum.

Sexto diuiditur finis in proximum, & remotum, & ac ultimum. Haec diuisio frequens est apud autores, & fundamētum habet in Aristotele citatis locis, & in 2. Metaph. capite 2. vbi ostendit non dari processum in infinitum in finibus. Videri tamen potest alicui, repugnatiæ inuolueret diuisiōem illam cum diuisio, nam de ratione finis est ut sit ultimus, ut non men ipsum præ se fert. Et quia de ratione finis est ut propter se ametur, & alia propter ipsum, & consequenter ut ipse non ametur propter alia: iam enim non est finis, sed medium: non ergo recte diuiditur finis in proximum, & remotum vel ultimum. Ut ergo intelligatur diuisio, dñe rationes in finali causa distingui possunt: prior est qua finis dicitur propter se amari: posterior, quatenus alia amantur propter ipsum: & ipse est ratio amandi illa. Sub priori ergo ratione omnis finis, si præce quatenus finis est confideretur habet rationem ultimi, ut ratio facta ostendit, nam in illo quod dicitur propter se amari, includit

ditur negotio amoris propter aliud: in qua negotio consummatur ratio ultimi. Contingit tamen ut quamvis aliquid obiectum propter & propter bonitatem suam ameretur, nihilominus vel natura sua, vel ex intentione operantis, referatur & tendat in ulteriore finem, ut cum quis faciet eleemosynam, & quia honesta sit actio in ratione misericordiae, & quia est accommodata ad satisfactionem Deo pro peccatis. Tunc ergo unus finis ordinatur ad alium, quanquam sub ea ratione qua ordinatur, non habeat rationem finis sed mediū. Ille igitur finis, qui immediate propter se amat, dicitur finis proximus: alius vero finis ad quem alter ordinatur, dicitur remotus: quod si in illo fistat intentione operantis, erit etiam ultimus: si vero in ulteriore finem ille ordinatur, erit tantum remotus, non tamen ultimus: quia vero non potest in infinitum procedi, fistendum erit in aliquo qui sit ultimus.

XV.

Atque ita facile constat necessitas predictarum divisionis, nam quia intentio agentis necessario debet in aliquo fine immediate versari, quia alias nunquam inchoaretur, ideo necesse est esse aliquem finem proximum; est enim illa quem proxime & immediate agens intendit tali actu seu intentione. Non est autem simpliciter necessarium, ut praeter finem proximum derur remotus, quia potest etiam in ulteriore finem tendere, ideo praeter proximum dari potest finis remotus. Et similiter quamvis alius finis ultimus semper fit necessarium, eo quod non proceditur in infinitum, non est tamen necessarium ut finis ultimus semper sit distinctus a proximo: nam si voluntas in uno tantum fine fistat, quod facere potest, erit simul proximus & ultimus, saltem negative, id est, post quem non est alius: quando vero plures sunt fines subordinati, tunc necesse est hos fines esse distinctos. Atque hinc fit, ut quamvis contingat plura media inter se subordinata, ut primum sit propter secundum, & secundum propter tertium, & sic usq; ad finem, qui propter se amat: si tamen nullum ex illis mediis amat propter se, sed pure ut medium propter aliud, nullum eorum habeat rationem finis proximi, aut remoti sub predicta ratione: sed ille finis ad quem ordinatur tota mediiorum series, licet videatur remotus in ratione obiecti volit & materialis, tamen in ratione finis est proximus, seu primus in quem ut in finem tendit voluntas & erit etiam ultimus, si non in alium finem ordinetur.

XVI.

Si vero finem confideremus sub alia habitudine, scilicet, quatenus propter ipsum aliquid eligitur aut sit, sic facilius est distinguere illas tres rationes finium non solum in rebus, quae propter se app. un. ur, sed etiam in rebus, quae sunt pure media, quae propter aliud eliguntur. Nam quando ad unum finem plura media inter se subordinatae eliguntur, necesse est dari primum & ultimum medium, tam ordine intentionis, quam ordine executionis: in neutro enim ordine potest in infinitum procedi: alias vel electio, vel executio numquam inchoaretur. Dicitur autem primum medium ordine intentionis, id quod est immediatum fini, quodque primo eligitur, post intentionem finis: illud ipsum est ultimum in executione. E contrario vero illud medium quod est in ordine eligendi postremum, est in executione primum, nam ubi finitur electio, inde incipit executio, ut paulatim per media usq; ad consecutionem finis perueniatur. Hoc ergo medium, quod est in executione primum, & in electione ultimum, nullam habet rationem finis, quia nec propter se amat, cum tantum sit mediū, nec etiam aliquid amat propter ipsum, cum in illo finita sit electio, tamen secundum medium habet iam rationem finis proxim: respectu mediū prioris quod propter ipsum electum est. Tertium autem medium habet rationem finis remoti, respectu primi mediū: & sic potest per plures fines

magis vel minus remotos procedi, donec fistatur ultimo, quod semper necessarium est, cum non possit in infinitum procedi. Atque ita satis constat illa divisione quantum ad expositionem terminorum pertinet: nonnullae vero quæstiones, quæ ex illa oriuntur, in discursu disputationis tractabuntur communius præseri: in duæ scilicet, an media participentia modo causalitatem hinc, & an necesse sit constitue, e aliquem finem ultimum, ubi etiam variæ acceptiones finis ultimi declarabimus, & an habeat propriam & per se causalitatem, quatenus finis ultimus sit, seu remotus.

SECTIO III.

Quos effectus habeat causa finalis.

Priusquæ de ratione causandi finis dicamus, agendum videtur de effectibus eius, ut ab his quæ nobis notiora sunt procedamus. Er quoniam, ut supra dixi, nunc confideramus causam finalē causam respectu voluntatis creare, per quam agentia intellectuā operantur propter finē, duplices effectus huius causæ confiderare possimus: quidam sunt intra ipsam voluntatem, & sunt actus vel affectus ab illa eliciti: alii sunt extra voluntatem, & sunt effectus, qui extra ipsam prodeunt ex efficacitate, vel in eo, seu motione ipsius per proprios actus eius.

Est igitur imprimis certum, causam finalē prout nunc illam confideramus, per se primo, ac maximè causare al quem actu vel affectum in voluntate ipsa. Hoc est receptum omnium consensu, satisque ostendit potest rationibus, quibus in sectione prima ostendimus dari causam finalē: nos enim per effectus in causarum cognitionem peruenimus: per nullos autem effectus ita cognoscimus causalitatem causæ, sicut per eos quos habet circa humanam voluntatem, quam sua metaphorica motione allicit, vel & ipsum amerit, & per convenientia media querat, donec illum consequatur, & in eo quiescat.

Prima difficultas, de causalitate finis circumscriptis actus voluntatis.

Difficultas vero est, an omnes actus, qui in hec progressu interueniunt, sint à fine, ut à propria causa in suo genere, an vero non omnes, sed alii eorum, & quinam illi sint. Ut autem percipiat ratio difficultatis, distinguere oportet plures actus, qui in hoc negotio interueniunt. Quidam tendunt direcione in finem, vel secundum se absolute, ut simplex voluntas eius seu amor, vel ut consequendum per medium, sicut intentio: & hi actus antecedunt non solum consequentem finis, sed etiam electionem mediiorum. Alii sunt acti, qui proxime versantur circa medium, quamvis ratione finis: & huiusmodi propriæ electio, quam antecedit cōsultatio & inquisitio mediiorum, quæ quatenus ad inquirendum finem necessaria est vel utilis, ad media reducitur, & quatenus voluntaria est, sub electione quodammodo cadit, vel ad illam reuocatur. Et hæc duo genera actuum, dicuntur pertinere ad ordinem intentionis, quæ solum finis consecutionem, sed etiam executionem mediiorum antecedunt. Post ordinem vero intentionis sequitur ordo executionis, in quo similiter possunt duo alia genera actuum distinguuntur: quidam enim versantur circa mediiorum executionem, per ipsum eorum, quem actuum vocant. Alii versantur circa finem, ut à consecutum & possessum, scilicet fructu, vel gaudium, quod etiam quies animi dicitur, & in eo statu potest etiam durare amor.

Est ergo circa hos actus prima generalis difficultas, quia finis solum est causa mediorum; nullus autem ex his actibus est vere & proprie medium ad finem obtinendum: ergo nullus eorum. ausatur a fine. Maior confat ex definitione finis, est enim id, cuius gratia aliquid sit, quod solum medius proprie conuenit. Deinde est specialis & maior difficultas de actibus, qui versantur circa finem, nam illi nullo modo sunt propter finem, ergo non sunt effectus finis. Antecedens pater, quia illud est propter finem, quod procedit ex amore vel intentione finis, nam illud est propter ordinacionem ad finem ortam ex aliquo priori actu: sed in tunc finis non oritur ex alia intentione, nec a amor ex amore, aliqui esset processus in infinitum, ergo. Vnde, sicut assensus conclusionis est ex principio, assensus autem principii non est ex principio, ita voluntas mediis potest esse ex fine & propter finem: voluntas autem finis non ita. Tertio augetur difficultas in iis actibus, qui versantur circa finem iam consequentum, nam finis non causat postquam comparatus est: constitit enim eius causalitas in motione, consecuto autem fine iam quiescit animus: cessat ergo omnis motio. ergo & causalitas finis. Vnde Aristot. de Generat. text. 55. dicit, adepto fine, cessare actionem: cessante autem actione etiam cessat causalitas finis, quia ubi non est causa efficientis, nec finalis esse potest, ut infra docebimus.

Prima difficultatis resolutio.

VI. Vt a clarioribus incipiamus, dicendum primo est, vsum seu executionem mediorum per se ac proprie esse effectum causae finalis. De hac conclusione nulla est controversia, nec dubitandi ratio, quia hic actus non solum procedit ex affectu & intentione finis, sed etiam vere ac proprie dici potest medium ad finem. Quia licet nomine vsum & executionis finis hic non intelligamus solum externum vsum vel executionem, sed etiam internum actum, quo voluntas applicat membra vel instrumenta ad exequendum medium: tamen tota illa actio ut includit tam imperante actuum quam imperatorem, vere ac proprie dicitur esse medium ad finem: ergo effectum propriissime effectus finis. Et confirmatur, nam electio est de mediis: quando vero media talia sunt ut per vsum actuum voluntatis exerceri debent, etiam ipse vsum actuum sub electione cadit: nam eligitur ut medium tota illa actio humana, quae ex interno & externo actu coalescit: ergo etiam actus internum voluntatis quo proxime fit executio exterius mediis, habet rationem medii ad finem: ergo est etiam effectus ipsum finis.

Dico secundo: Electio mediorum vere ac proprie est effectus causa finalis. Probatur primo, quia ille actus est propriissime propter finem: sed per hoc verba maxime declaratur causalitas finis: ergo ille actus est ex causalitate finis. Secundo: ille actus procedit ex intentione finis, & ex ratione ordinante medium ad finem: sed in his videtur potissimum consistere causalitas finis: ergo. Tertio: talis actus pendet essentialiter ex fine, quia non versatur circa media, nisi ratione finis: quin potius ipsa media electa non sunt effectus finis nisi media electione: ergo multo magis necesse est, ut ipsam electio sit effectus finis. Et haec rationes & fere confirmant precedentem assertiōnem.

VII. Neque contra has assertiones obstat prima ratio dubitandi in principio posita. Primo quia non tantum media sunt propter finem, sed quidquid a fine essentialiter pendet, & ex illius amore procedit. Deinde quia ipsam electio non incongrue dici potest medium ad finem. Quod potest explicari ex iis, quae supra diximus tractando de potentia formaliter libera, quod nimis actus ab ea elicitus, est intrinseca voluntarius, seu volitus per modum actus: ipsa

ergo electio cum sit actus elicitus a voluntate, est etiam intrinseca volita: non est autem volita nisi propter consequentem finem: quia sicut res, quae eligitur, propter finem eligitur, ita ipsam electio propter finem exercetur. Vt, qui eligit eleemosynam ad satisfaciendum pro peccatis, non solum referit in eum finem ipsam eleemosynam, quam eligit, sed etiam ipsam voluntatem qua illam eligit, nam ad eum finem necessaria est illa electio, & in ea reperitur ea bonitas, & utilitas, quae inuenitur in medio ad finem intrinsecum comparato. Et confirmatur primo, nam consultatio est mediorum ad finem, & si contingat voluntatem actu directo, & formaliter velle consultare, quod sibi accidit, illa volatio re vera est e. usdem mediis ad finem: quia non ob aliud vult quis consultare, nisi ut paret sibi via ad finem obtinendum: ergo similiter si voluntate propria, & reflexa velit hic & nunc eligere, ut etiam potest, illo actu vult electionem ut quoddam medium, quia etiam vult illam propter finem, sicut consultationem: ergo etiam quando hoc non faciat distincto actu & reflexo, ipsam electio, eo modo quo est intrinseca volita, intrinseca est quoddam medium ad finem, in actione cuius volita est: ergo vere ac proprie effectus finis.

Dico tertio: Actus qui versantur circa finem ipsu & antecedunt, vel antecede, & possunt ordinare intentionis conclusionem eius, sunt vere & propriè effectus finis. Circa hanc conclusionem inuenio nonnullam diveritatem inter authores: quidam enim eam admittunt de actu intentionis, vel desiderii, non vero de primo actu amoris, seu simplicis voluntatis. Et ratis esse potest, quia desiderium, vel intentio supponunt amorem finis, & ab eo procedunt, & ideo possunt causari a fine medio amore sui, & propriissime dicentur esse propter finem, vel gratia finis: & ideo esse possunt effectus finis. Amor autem non supponit alium actu vel amorem finis, a quo procedat: & ideo non est ex amore finis: nec etiam est formaliter propter finem, quantum est ex directione ipsius voluntatis: non est ergo effectus finis in genere causa finalis, sed solum in genere obiecti, efficientis, vel specificatis iuxta varias opiniones. Et hanc sententiam videtur tenere Ferrariensis. contra Gentes, capite 75. dicit enim, licet res quae est finis, amari possit, nihil ad ipsam ordinandum, tamen non exercere causalitatem finis, donec aliquid propter ipsam ameritur, & fundatur in verbis Diu. Thomae ibi dicentis, causalitatem finis in hoc consistere, quod propter ipsum alia desiderantur. Tamen ibi Diuus Thomas non dicit hanc esse adequata causalitatem finis, sed pertinet hoc ad causalitatem finis. Alii vero de omnibus his actibus conclusionem admittunt, cum quidam tamen moderatione, scilicet, quod hic actus re vera sit effectus finis, non tamen ita proprie aut non ita perfecte sicut priores: quod sumi potest ex Gab. in 2. dist. 38. notab. 2. & Gregorio quem ipse citat ibi, art. 1.

Alii in nihilominus simpliciter affirmant finem esse propriam finali causam huius modi, ut Henricus 2. par. Summe articulo 4. questione sexta. Et in hoc sensu posita est assertio, quam mihi sumo ex Diu. Thoma 1.2. questione prima, articulo primo, ubi simpliciter ait, omnes actus humanos esse propter finem: & consequenter esse effectus finis: nam haec duo conuertuntur, sicut esse ab agente, & esse effectum agentis, comprehensendo sub effectu actionem ipsam. At vero hic actus, de quibus nunc agimus, sunt vere actus humani, nam procedunt ab homine ut rationalis est, immo etiam sicut liberi saltus pro ita. tu huius virtutis, ut supra disput. 18. sect. 3. probati sunt est, ergo.

Arque hic consci potest prima ratio, nam homo quatenus exercet has actiones, etiam primum amorem finis, operatur propter finem, & non operatur ut ab alio motus in fine, sed ut proxime & im-

VIII.

IX.

X.

mediatè motus ab ipso fine secundum propriam & formalem rationem eius: ergo hi actus sunt propter finem ut causati ex propria motione finis ut finis: ergo sunt effectus finis ut finaliter causantis. Consequentia sunt evidentes, quia causalitas finis propriissima est per dictam motionem. Major etiam patet, quia illa actio non temere & casu fit, sed ad definitum scopum ex instituto tendit: hinc autem colligimus actionem aliquam esse propter finem. Minor etiam est fatisclaria, quia in quolibet illorum actuum homo operatur illeactus & attractus a fine cognito, non utcunque, sed quatenus est bonum quoddam propter se diligibile, quia est propria quædam habitudo & formalis ratio finis: & ex vi huius cognitio- nis homo ita operatur in ea actione, ut ipse seipsum dirigat & moueat in talem finem, & in formalem bonitatem eius. Atque hæc ratio sumitur ex Dno Thoma dicto articulo 1. vbi non aliter probat actum humanum esse propter finem, nisi quia est ab obie- cto voluntatis sub ratione finis, id est, ut exercet propriam causalitatem finis: & 3 contra Gent. cap. 2. ratione quinta, sic ait: *De agentibus per intellectum non est dubium, quin agant propter finem, agunt enim preconcep- tio- nes per intellectum id, quod per actionem consequuntur, & ex tali preconceptione agunt.* Hæc autem verba applicari possunt etiam ad simplicem amorem ipsius finis.

XI. Secundo hoc amplius declaratur in ipso amore: potest enim dupliciter considerari: primo ut dictum tendit in obiectum, secundo in reflexione virtuali in se ipsum cadit, eo videlicet modo quo supra dicebam huiusmodi actus esse intrinseco voluntarios. Priori consideratione causatur à bonitate obiecti ut cognita, & moueate appetitum ad amandum talem rem propter bonitatem suam: & ita vere causatur ab obiecto ut à fine, non quidem ut à fine extrinseco rei volitæ, sed ut à fine proprio & intrinseco ipsum sit actus amoris qui in illum tendit. Atque ob eandem rationem dicitur vere ac proprie taliis actus esse propter finem, non tanquam propter extrinsecam rationem volendi, sed quia est propter intrinsecam bonitatem eius, & ex propria eius motione. In quo (quidquid alii dicant) eadem est ratio amoris & intentionis, nam etiam intentionis non est propter finem, qui sit intrinseca ratio volendi, sed quia tendit in finem propter se ipsum & propter intrinsecam bonitatem eius: illa autem differentia, quod intentio supponat priorem actum amoris, nihil ad rem presentem refert, ut statim declarabimus. Tandem ex communi modo loquendi constat, vere ac proprie dici amare nos finem propter se ipsum, vel propter bonitatem suam: sicut amamus Deum: hæc autem particularia propter, attributa fini cum proprietate, declarat causalitatem eius: ergo hæc locutiones veræ sunt propter causalitatem finis circa talem actum. Vnde hoc etiam ratione, cum D'eu[m] super omnia amamus, dicimus illum amare ut ultimum finem, quia et vera exercet circa nostrum amorem propriam causalitatem ultimi finis, & talis actus non in aliud finem tendit, neque excitatur nisi à supra bona tate talis finis, ipsi voluntati proposita.

XII. Posteriori etiam consideratione virtuali reflectionem includente apertissime constat talem actum esse propter finem, quia etiam amari possit propter suam honestatem (quod non est extra rationem causandi finalem) tamen re vera amatur propter obiectum in quod directe tendit tanquam propter finem: eorum modo quo supra de electione dicebamus. Quamuis in electione magis appareat quædam ratio medii ad finem quam in amore, quia amor non ita ordinatur ad consequendum finem sicut electione. In quo etiam videtur esse nonnulla differentia inter desiderium seu intentionem, & amorem finis: nam desiderium cum ex sua ratione supponat carentiam finis consequenti, et aliquo modo medium ad consequendum illum,

imo est veluti quædam inchoatio inquisitionis eius, quod eadem vel maiori ratione verum est de intentione: amor vero ex ratione sua non supponit carentiam consequentiam finis: & ex hac parte minus participare potest rationem mediæ. Sed hæc differentia nihil obstat, quo minus ipse amor si vere causatus a fine, quia ut supra dicebam, hæc causalitas non limitatur ad sola mediæ, sed extenditur ad omnem actum qui vere sit propter finem, & ex propria eius motione. Eo vero maxime quod etiam amor quando ante cedit consequentiam finis, quatenus excitat & mouet ad illum inquirendum, potest dici virtutissimum medium ad consequendum illum. Addo denique argumentum ex ratione sua abstrahendo ab hoc vel illo statu amantis tendere ad finem, ut illi vniat & coniungat amantem: vnde quatenus ipse amor virtualiter aut formaliter amat, propter hunc finem amat: ergo propter finem quem pro obiecto habet, amat: ergo ab eodem hinc causatur.

XIII. Quod optimè potest confirmari ex doctrina Dni Thomæ in quædam distinctione 49. questione, articulo primo, quæstione secunda, vbi ait, *Cum voluntatis obiectum sit finis, hoc ipsum quod est velle, & quilibet alium voluntatis actum non esse alius quam ordinari aliquid in finem, & ideo necessario supponere aliquem finem obiectuum in quem ordinatur.* Addi etiam potest ex Capitulo in 1. distinctione 1. quæstione prima ad primum, contra tertiam conclusionem, hunc amorem quia antecedit finis consequentiam, ordinari in finem in ipsis rei amantæ consequentem & frumentum: & hoc modo etiam esse posse effectum causa finalis. Et in discursu illius articuli & solutionum argumentorum multa dicit & congregat ex doctrina D. Thomæ, quæ ad hanc sententiam confirmandam conferre possunt. Denique etiam hic amor potest ordinari in ipsum amantem ut in finem cui, quatenus illum perficit, & vniat aliquo modo suo fini obiectu: ergo ex hoc etiam capite potest esse effectus finalis cause.

XIV. Dico quarto: Actus voluntatis, qui versantur circa finem iam consequitum, numerari etiam possunt, & debent, inter effectus finis causa. Probatur, nam hæc actus tantum esse possunt aut amor, aut gaudium, de quibus controversum est, aut tamen actus distincti prout versantur circa finem iam adepti: quod tractat Capitulo citato loco: nunc de eius loquar ut de distinctis, sive re, sive ratione differant. Actus ergo amoris ut sic eiusdem rationis est circa finem, qui propter se amat, sive ille finis sit iam possitus, sive non: ergo, si amor secundum se, vel qui antecedit consequentiam finis, est effectus finalis causa, etiam amor ille, qui manet fine iam consecuto, est effectus eiusdem finis. Pater consequentia, quia eodem modo causatur amor in virtutem statu ab obiecto cognito aliciente voluntatem ut ipsum proponere, & propter bonitatem suam amat. Atque ita D. Thomæ 1. 2. quæstione 23. articulo quarto, & quæstione 26. articulo secundo, eodem modo attribuit causalitatem finis, seu obiecto boni amorem eius in virtutem statu, immo & delectationem ut statim dicam. Vnde etiam rationes omnes, quibus probauimus primam voluntatem seu amorem erga finem, esse effectum finalis cause, idem probant de viri amore, maxime cum probabile sit eundem semper esse, ac per se esse.

XV. De gaudio autem, quatenus est quid distinctum ab amore, videtur esse nonnulla dubitandi ratione, quia est veluti paisio quædam necessaria consequens possessionem finis amati, tum etiam quia est veluti ultima quiescens, ad quam cetera ordinantur, etiam ipse amor, ipsa vero non ordinatur ad aliud, & ita non videtur habere finem à quo causari possit. Sed Nihilominus probatur etiam de hoc actu assertio posita, nam reuera gaudium non est mera passio, sed est actus vitalis ab ipsa voluntate elicitus,

& causatus in suo genere ab obiecto per se bono, & per operationem proposito, & inuitante voluntatem ut in ipso, & in possessione eius qui scat & gaudeat propter illius bonitatem: sed haec causalitas obiecti non est alia quam finalis, quantum ad hunc motionis modum, quicquid sit an aliunde interueniat etiam causalitas effectiva inter illos actus, quod nihil ad presentem questionem referit. Et confirmatur prius, nam ipsa delectatio ex natura rei ordinatur, ut in finem, in actionem ipsam ad quam consequitur, tanquam perfectio quaedam, & decor eius, & ut conferat ad constantiam & facilitatem eius: ergo etiam delectatio, quae consequitur ex fine consecuto ordinatur ad ipsammet consecutionem finis, ut ad finem quem sive modo perficit, & firmat: ergo si delectatio intellectualis sit, & consequatur ex illo fine perfecte cognito, & proposito voluntati causabili in genere finis. Vnde, licet delectatio dicatur esse quid ultimum via generationis, tamen in ordine finium secundum se non est simpliciter ultimum, quamvis interdum possit ab appetente sumi ultimum finis Cuius. Et tunc etiam ipsa delectatio ordinatur ad ipsummet qui delectationem capit, ut ad finem Cuius, & ex hac parte potest esse effectus causalitatis finalis.

Negre contra hanc, & precedentem conclusio-
nem virgint rationes prius factae. Ad primam enim iam responsum est, non sola media esse effectus causalitatis, sed omnem actum qui ad finem conferat, vel ad illum ordinatur, vel tanquam medium, vel tanquam perfectio possessionis eius: ac denique quidquid est ex propria motione finis praecognitum, & proposito secundum propriam rationem boni propter intelligibilis. Ad secundam, negamus hos actus non esse propter finem, nam reuera amatus Deum propter ipsum, & delectari in Deo propter ipsum. Ne quod ad hoc necessarium est ut actus, quia causatur a fine, seu dicitur esse propter finem, causetur ex priuoriore finis, sed satis est quod causetur ex bonitatis prius finis alicuius voluntatem. Quoniam delectatio quatenus est actus ab amore distinctus, re vera causatur ex amore: delectatur enim aliquis in fine posse quia amat illum. illa vero causalitas quatenus est inter actus, magis pertinet ad quaedam modum efficientiarum, vel naturalis resultantiarum, quam ad causalitatem finalis, quam nunc inquirimus. Hac ergo magis consideranda est ex habitudine actus ad obiectum seu finem, & ex peculiari modo quo res intellectualis mouetur a fine ad huiusmodi actus. Ad tertium respondeatur, quoniam delectatio dicatur quies, non tamen esse in mortuo modo (ut ita dicatur) ex naturali quies, quae consistit in sola continua motu, sed esse vitalem quietem, quae non est sine interna actione: tamen quia illa non est ad obtinendum & inquirendum finem, sed ad fruendum fine iam posse, ideo dicitur animi quies. Quatenus ergo proprius actus est ac vera actio, potest esse effectus finis. Quod vero Aristoteles ait, consecuto fine celare mortum vel actionem, intelligendum est de motu, quo tenditur ad consecutionem finis, non vero de interna actione, qua quiescit in fine. Imo additum Diuus Thomas in quartum distinctione 48. questione secunda, articulo secundo, ad primam rationem in oppositum, quod tunc cessat motus habito fine, quando talis motus non concomitantur ipsius finem, seu consecutionem eius: sicut coelum consequitur suum finem mediante suo motu, non tamen cessat, quia ad illum finem necessarius est illumotus: sicut igitur non cessat interna actio amoris vel delectationis consecuto fine, qua concomitantur talis finem, & ad ipsius perfectionem est necessaria: & ideo respectu talis actionis non cessat causalitas finis.

Hic vero oriebatur difficultas Theologica, prae-
sertim ex ultima conclusione, nam hinc sequitur, i-

psum amorem & fruitionem beatificam vere ac proprie causari a Deo viso, vel a visione eius in genere cause finalis: & consequenter illos actus vere ac proprie esse propter finem, quod videtur inconveniens, cum illi actus sint simpliciter necessarii. Sed quia res est Theologica, breuiter respondeo, concedendo illos actus esse ex causalitate finis, id enim sequitur probant onines rationes superiorius facta. Nec quicquam obstat quod sint necessarii, mo in superioribus dixi, necessitatem illius amoris prouenire a Deo clare viso ut ultimo fine, cuius summa bonitas tam est potens in causando etiam in eo genere, ut omnino libi subiiciat voluntatem. Denique illa necessitas non prouenit ex imperfectione, aut ex irrationali modo operandi, sed potius ex summa perfectione, tum ipsius finis ultimi, tum etiam modi applicandi illum per cognitionem rationalem seu intellectualem perfectissimam ad mouendam voluntatem: & ideo nihil obstat, quo minus illa voluntatis motio quantum necessaria sit ex propria causalitate finis. An vero satis sit ut ille amor necessarius dicatur actus humanus nec ne, tractatur a Theologis, & pertinet magis ad moralem Philosophiam quam ad Metaphysicam.

De effectibus externis causa finalis.

Diximus hactenus de effectibus, quos causa finalis habet intra ipsam voluntatem causae agentis a proposito: nunc superest dicendum de effectibus, qui exterius prodeunt a tali causa, id est, extra ipsam humanam voluntatem, ita ut sub his effectibus comprehendantur tum actus omnium aliarum facultatum ipsius hominis, scilicet intellectus, sensuum &c. tum etiam externi effectus, si qui sunt, qui per has actiones resulant. In qua re duo sunt certa & extra controveriam. Vnum est, actiones omnes naturales, quas homo exercet sine imperio seu motione voluntatis, non esse effectus causa finalis, ex speciali modo, quo nunc loquimur: huiusmodi sunt actiones omnes animae vegetativa, quatenus sunt mere naturales: & actus sensuum, vel etiam intellectus, quatenus interdum antecedunt motionem voluntatis. Et ratio est, quia causalitas finis quatenus proprius versatur circa agentia a proposito, quae se ipsa mouent in finem, primo per se est circa voluntatem, & supponit sufficientem applicationem talis causa per intellectum, sed in his actionibus quae non procedunt ex motione voluntatis, non sic mouetur homo ex fine, sed agit ad modum aliorum agentium naturalium, ergo. Vnde talis modus agendi per se non requirit propriam & rationalem cognitionem ipsius finis. Imo & in ipsomet intellectu cognitionis vel apprehensionis ipsiusmet finis, si naturalis sit, & nullo modo a voluntate, non procedit a cognitione finis, sed est ipsa cognitionis finis: & ideo non procedit ex causalitate finis ut sic, prout est propria agentia a proposito. Quod igitur semper addo, quia in his actionibus naturalibus operatur homo propter finem, sicut alia agentia naturalia, de quibus posse videbimus quid in eis sit operari propter finem, & qualis in eis esse possit causalitas finis. Atque in hac assertione sic expposita nulla relinquitur difficultas.

Secundo certum est, omnes actiones, & effectus eorum, quae procedunt ex imperio & motione voluntatis, sicut operantis propter finem, esse effectus causa finalis. Probatur primo ex modo loquendi & sententiendi omnium, nam quando homo deambulat propter sanitatem consequendam, talis deambulatio censetur esse effectus sanitatis praecognitae, & intentae, & ideo dicitur esse propriissime propter finem, non ex directione alicuius extrinseci agentis, sed ipsiusmet operantis, quod haec ratione vocatur agens a proposito: & idem est de omnibus similibus. Et quando

per has actiones fit aliquis terminus permanens in facto esse, ille etiam censetur effectus finis praeconcepti, vel in fieri dum actu fit, vel in facto esse cum posse permaneat: quomodo dixit Aristoteles. instrumeta esse propter finem: & similiter domus, & alia res artificiales sunt effectus alicuius finis praeconcepti. Ratio vero est, quia finis mouet ad has omnes actiones: ergo omnes sunt effectus eius. Item tales actiones prout ab homine sunt, pendent essentialiter a fine ut causante: quia non possunt aliter ab homine fieri: ergo sunt effectus finis. Item illae actiones sunt media quibus comparatur finis intentus: sed finis non solum causat intentionem, vel electionem: sed etiam mediorum executionem: imo in hac maxime videtur reducere eius causalitas.

XX.

Dices: Interdum actio imperata a voluntate non est medium, sed ipse finis intentus, iuxta quandam diuisionem superioris datum, quod finis interdum est res acta, interdum ipsam actio, ut cytharizatio, aut contemplatio: ergo tunc saltem non erit actio propter finem, etiam si procedat a voluntate: ergo non erit causata a fine. Respondeatur, ut iam supra notauimus, nullam esse actionem, quae si proprie sumatur ut actio est, non habeat aliquem terminum intrinsecum propter quem sit, ut cytharizatio ipsa quantum est motio quaedam effectus quendam sonum proportionatum, qui est qualitas quaedam artificiose composita: & hoc modo omnis actio est aliquo modo medium ad suum terminum, & ea ratione potest esse causata ab illo ut a fine. Si vero de ipso termino loquamur, vel comprehendatur sub actione per modum unius, sic non est proprie medium, supposito quod si finis ultimus in sua serie: tamen nihilominus licet sit finis Cuius, potest habere finem Cuius. Nam Cytharizatio ut fit ab homine, est propter ipsum operantem: vel si talis actus sit finis formalis, potest esse propter obiectuum, ut contemplatio est propter veritatem ipsam. Atque ita semper omnis actio, quae est imperata a voluntate, est effectus alicuius finis praeconcepti.

XXI.

Circa hanc vero posteriorem assertionem occurrit duo breuiter explicanda. Primum est tactum supra sectione prima, quia ex dictis sequitur idem esse causam sui ipsius, quod videtur absurdum. Et sequela patet in primis, quia operatio imperata a voluntate sive est vera causa finalis, quia apprehensa mouet ad suum executionem, & non tantum ad desiderium vel intentionem: ergo executione illius operationis est effectus eiusdem operationis apprehensa per modum finis: illa autem executione non est aliud ab ipsam operatione, ergo. Deinde quia consecutio finis (sive in operatione consistat, sive in sola inherentia alicuius formae, vel in alia simili habitudine) est ultimus effectus causa finalis, ut finis curatiosis est sanitas non utcunque, sed ut mihi inherens, & me afficiens, & hoc est ultimum quod causatur ex vi illius intentionis: & idem est proportionaliter in reliquis. Sed primus finis, qui mouet, & causat usque ad hunc effectum, est ipsam consecutio finis ut apprehensa: causat ergo seipsum.

XXII.

Respondeatur in primis nullum esse inconveniens hoc totum concedere, quia in causa finali non interuenit ea repugnantia, quae in causa efficiente, ut non possit esse causa sui ipsius, quia non requirit pre-existentiam realem ad causandum, sed sufficit intentionalis, media apprehensione: cum ergo finis causet prius quam habeat existentiam in actu, mirum non est, quod possit, in suo genere concurre ad suammet existentiam. Atque ita concedimus, rem eandem secundum diuersas conditiones existendi, posse causare seipsum, nam intentionaliter existens causat se ipsum ut realiter sit. Neque hoc est diuersum ab eo, quod communi axiomate dicitur, illud quod est primum in intentione, esse ultimum in executione, vel quod etiam Aristoteles dixit, formam & finem concurre in

idem numero, quamvis forma & efficiens solum possint concurrere in idem specie. Forma enim, seu effectus formalis eius, est effectus agentis, & ut sic est etiam effectus finis, qui excitat agens ad operandi, quique non est aliud ab ipsa forma. Deinde vero addimus, nullam esse finis consecutionem, quae non sit aliquo modo propter finem, ut obiectuum, si illum habeat, vel saltem propter finem Cui, qui semper supponitur ad causalitatem finalem, & ut sic non est effectus eius: atque hoc modo semper effectus finis etiam ultimus distinguitur aliquo modo ab adiquata causa finali. Tandem consecutio finis ultimi vel simpliciter vel in aliqua serie, non causat se immediatè, sed proxime causat in intellectuali agente, de quo nunc loquimur, affectum & intentionem, & alios actus, quibus mediatis peruenit eius causalitas usque ad illam actionem, qua finis ipse comparatur, & in qua consistit: & ita semper concurre liquid distinctum ab ipso ad huiusmodi causalitatem.

Sed tunc occurrit explicanda altera difficultas propria, nimirum, qualis sit hec causalitas finis circa actiones vel res externas, manantes a motione voluntatis. Est enim in his specialis dubitandi ratio, nam actus interni eliciti a voluntate habent realem & intrinsecam habitudinem ad ipsum finem ut ad proprium obiectum, vel formale simul & materiale, ut in intentione, & aliis actibus qui proxime verlantur circa ipsum finem, vel formale tantum, ut in electione mediorum: & ideo recte intelligitur, ipsum finem per se ac proxime excitare ac mouere ad tales actus, & conuerso tales actus per se & intrinsecè pendere a causalitate talis finis. At vero actus imperata tantum a voluntate (& multo magis effectus eorum) nullo modo excitantur proxime ab ipso fine, neque ipsi dicunt intrinsecam habitudinem ad finem, sed solum per extrinsecam denominationem dicuntur ordinari in finem mediis interioribus actibus, vnde ambulatio exterior mere extrinsecus ordinatur ad sanitatem. Ex quo videtur sequi primo, finem non per se, sed per accidentem esse causam huiusmodi effectuum, eo modo quo applicans vel excitans efficientem causam dicitur esse causa effectus causatibus illa, vel eo modo quo auctus est causa nepotis, qui genuit patrem eius: sic enim finis est causa actionis exterioris, solum quia genuit internam. Deinde videatur sequi ex vi huius causalitatis finis, nihil rei ponit huiusmodi actionibus & effectibus exterioris per se loquendo, sed solum extrinsecam denominationem, quae non est satis ad causalitatem realem. Sequela patet, quia inde solum habet actus exterior, ordinatur medio interiori ad talem finem, quod loquuntur est denominatione extrinsecis in ipso exteriori. Cuius signum est, nam si continget illam exterior actionem, vel propter alium finem, vel casu, & sine illo fine fieri, in se & in sua entitate non mutatur, nec minueretur, neque actio Physis quae, effectus alia ergo signum est non causari per se ab illo fini, sed tantu remote, & per accidentem. In causis enim efficientibus, licet contingat eundem effectum qui fit ab una causa, posse causari ab alia, tamen si sic causa per se, ne, effe est saltem actionem effe diuersam ut in superioribus traditum est: vnde si ex mutatione causa, neque effectus, neque actio mutatur, signum est talem causam, nec per se, nec immediate infuisse in talen effectum: idem ergo, proportione seruata, erit in praesenti.

Hæc difficultas postulat, ut explicemus quid sit causalitas causa finalis, vel quid ponat in suis effectibus, quod sequenti secat præstatim, & in fine eius difficultati satisfaciemus.

* *

S E C T I O . IV.

Quid sit, vel in quo consistat ratio causandi, seu causalitas cause finalis.

Non inquirimus nunc rationem causandi in actu primo, ut sic dicam, seu id quod in finali causa est proxima ratio, qua potens est ad sic causandum, de hoc enim dicemus sed. sequent. sed inquirimus causationem ipsam in actu secundo. Quid nimirum sit, & ubi seu in quo subiecto vel effectu sit: hoc enim, cum in ceteris causis ad explicandum sit difficile; in hac re vera est difficillimum, quia non appetit, quae res, vel quis modus realis esse possit hinc causalitas: quod si nihil horum est, nec realis causalitas esse poterit.

Prima sententia expenditur.

Quidam ergo ab hac difficultate se facile expedit. Qunt, causalitatem hanc nihil aliud esse, nisi quod actio vel effectus fiat propter finem, seu gratia finis. Aristotel. enim non aliter explicuit hanc finis causalitatem, nisi dicendo esse id cuius gratia aliquid sit. Vnde Caietan. 2. 2. quistione 17. artic. 5. optime docet, quod sicut in agente est ratio agendi, quae est in ipso, & effectus, & causalitas, quae est quasi media inter rationem agendi & effectum, ita in fine sunt illa tria, ratio finalisandi, finalisatio, & effectus. Ait vero, finalisationem esse quid innominatum, solumque significari per hanc verba, esse id cuius gratia seu fieri propter aliud, neque posse causalitatem hanc amplius explicari, neque intelligi quid aliud sit: neque etiam ubi sit. Nam si dicatur esse in voluntate, contra hoc est in primis, quia hoc nec saluari potest in voluntate Dei, neque in naturalibus agentibus, quae etiam operantur propter finem. Et deinde inquirendum est in nostra voluntate quid illud sit, nam vel est aliquid antecedens actu elicitum ab ipsa voluntate & hoc non iuxta veram, & sanam doctrinam, quia in voluntate nihil recipitur ante actu ab ipsa elicatum, ut supra satis probatum est agendo de concursu primae causae. Omitto habitus supernaturales, qui aliquando infunduntur ante omnem actu, quia illi habent locum potentiae, vel complent illam, & ita non veniunt in praesentem considerationem. Item, quia si quid reciperetur in voluntate, deberet habere aliquid principium efficiens extra ipsam, quod nullum est praeter ipsam causam finalem, hanc autem ut sic non est actua: alias confundentur causalitates. Praterquam quod finis sine reali esse habere efficientiam. Et ideo Aristotel. merito dixit. de Generat. text. 55. Causa cuius gratia cetera sunt, anima non est, & sanitas ipsa non est actua nisi per translationem: Nec vero dici potest, illud principium est intellectum, vel actu eius, quia improbabile est intellectum se solo posse aliquid imprimere voluntati: & deinde explicari non potest quid illud sit. Et praterea est id parum consentaneum libertati voluntatis. Aut vero illud quod in voluntate dicitur esse causalitas finis, est ipsa metus actu voluntatis: & hoc non quia hic est effectus, causatio autem deberet esse aliquo modo distincta ab effectu. Accedit praterea, quod in actibus imperatis non poterit explicari quid sit hanc causalitas, quia in huiusmodi actibus nihil immediate in fluit ipse finis: multoque minus explicari poterit in effectibus Dei, & naturalium agentium.

Hac sententia in eo magnam difficultatem habet, quod rem non declarat, nam per illa verba, id cuius gratia non tam declaratur causalitas finis, quam denominatio quoddam resultans in ipso fine

ex eo, quod aliud ad ipsum ordinetur: quae denominatio non potest esse causalitas, tum quia non est aliquid rei in effectu, sed aliquid rationis in causa, seu demonatio extrinseca, quod ictem est: quod enim Deus sit id cuius gratia res sit, non est aliquid intrinsecum in rebus, neque in Deo ipso, sed est denominatio extrinseca Dei a rebus ipsis desumpta. Tum etiam quia in illis verbis, non significatur finis ut principium, sed potius ut terminus: & ideo non significatur emanatio aliqua vel influxus causalitatis finalis in effectum, quod videtur esse de ratione omnis causalitatis. Et confirmatur primo, quia alias in omni motu respectu sui termini est propriissima causalitas finis, & in omni actu respectu sui obiecti: consequens est falsum: ergo. Sequela patet, quia terminus est id cuius gratia est motus, & obiectum cuius gratia est actus. Minor vero patet, quia alias causalitas finis non magis conueniret obiecto voluntatis quam aliarum potentiarum: nec magis est in rationali motione, quam in naturali. Vnde confirmatur secundo, quia alias, quamdiu res est gratia alicuius finis, tamdiu actu causaretur a tali fine, ut potentia visiva, quae est propter actu videndi, vel propter obiectum visibile, semper actu causaretur ab illo fine, quia semper durat illa denominatio, quod hanc potentiam est propter suum actum, vel obiectum: quae denominatio manere potest, vel ex actione præterita, vel ex naturali propensione potentiae in suum actum vel obiectum. Consequens autem est falsum, quia actualis causalitas finis, non est sine actu causalitate agentis, ut statim dicam, per illam ergo denominationem non satis declaratur causalitas finis. Præfertim quia omnes ponunt hanc causalitatem in motione Metaphorica, quae non satis declaratur per sola illa verba, nisi res amplius exponatur.

Expenditur secunda sententia.

Secundus modus explicandi hanc causalitatem esse potest, illam esse quoddam Metaphorica motionem: quod ita in communis sumptum est ex Arist. de Gener. c. 7. & D. Thom. 1. 2. q. 1. art. 1. & aliis locis quae statim referam. Tamen in modo explicandi hanc motionem, est singularis hanc sententia: dicit enim, hanc motionem tamē esse, ut ex se antecedent actu a voluntate elicatum: non solum natura, sed etiam tempore, quia hanc motio naturali quoddam necessitatē resultat ex causa finali sufficienter proposita: actus autem voluntatis in eius manet libertate. Vnde licet hanc motio respectu ipsius causalitatis sit velut actu secundus, tamen respectu voluntatis se habet ut actu primus. Quod explicatur & probatur in hunc modum, nam hoc ipso quod bonitas finis sufficienter est cognita & voluntati proposita, excitat illam, & quantum in se est, trahit eam ad sui amorem, voluntas autem, eo quod libera sit, potest suspendere suum proprium actu, ergo hanc motio finis est distincta ab ipso actu voluntatis, & antecedit illū, ergo in hac motione consistit propria causalitas finis. Antecedens experientia constare videtur, & fundamentum eius videtur esse positum in Sympathia quoddam naturali, quae est inter intellectum & voluntarem, quatenus in eadem anima sentientia radicantur. Prima vero consequentia per se nota est, secunda autem patet, quia nulla alia ratione videtur intelligi posse hanc causalitatem, tum quia quod proximū sequitur post hanc motionem in voluntate, est aliquid actu eius, qui, ut supra dicebam, non est causalitas, sed effectus causa finalis: tum etiam quia secula hac motione, in reliquis, finis non se habet ut causa, sed potius ut terminus specificans, qui potius participat causalitatem formam, quam habent omnia obiecta, quae specificant actus quarumcunque potentiarum.

IV.

Hæc vero sententia in primis est aliena à mente D. Thom. vbi cuicunque ponit causalitatem finis in hac motione Metaphorica, nam q. 22. de verit. art. 2. explicans hanc motionem inquit, *Sicut influere cause sufficientis est agere, ita influere causa finalis est appeti seu desiderari*: vbi clare sentit non esse in actu influentiam causæ finalis, donec voluntas moueat appetendo seu desiderando. Idem sentit q. 5. de potent. art. 1. Et ratione probatur, quia est aperta repugnantia quod sit finis causans in actu secundo, & quod non sit aliquid actu causatum, sed antequam voluntas eliciat actum, nihil est causatum in ipsa; ergo neque causalitas finis potest esse in actu secundo. Maior patet, nū quia causare & causari sunt correlativa, tum etiam quia realis causalitas ad aliquid reale terminari debet, & in se debet esse aliquid reale, alius esset nihil: si ergo in voluntate nulla res noua, vel operatio aut effectus inest, neque actualis causalitas finis in illa esse potest: neque etiam est in intellectu, vt per se confitatur: ergo intelligi non potest talis causalitas finis ante omnem actum voluntatis. Et confirmatur primo, quia finis non causat in actu, nisi agens etiam actu efficiat, nam, vt dixit Aristoteles 3. Metaph. capit. 2. text. 3. finis, & id cuius gratia, aliquis actionis est finis: & ideo dixit idem Aristot. 1. de Generat. capit. 7. celsante actione sifera etiam finalem causam: ergo eodem modo prius tempore, quam actio agentis inchoetur, non potest esse in actu secundo causalitas causa finalis, sed antequam voluntas eliciat actum, nulla causa efficiens mota a fine aliquid actu agit, & è contrario nihil etiam actu in proprio finem: ergo neque ipse finis aliquid actu causat in voluntate. Vtimum confirmatur declarando rem ipsam, nam antequam voluntas moueat appetendo proprium actu, solum est obiectum bonum seu finis representatus per cognitionem seu iudicium intellectus: in voluntate autem nihil est quod antea non esset, ergo in toto illo tempore nulla est excitatio distincta à iudicio: ipsum autem iudicium non est causalitas, sed sufficientis ad proximatio finis vt causalitas possit: ergo non potest intelligi causalitas finis in actu posita ante actum voluntatis. Maximè cum neque illa causalitas versari possit circa ipsum potentiam, cum ipsis nondum alter se habeat, sed immutata maneat, neq; circa actum ipsius voluntatis, cum ille nondum sit.

Dicer fortasse aliquis, has rationes concludere, hanc causalitatem finis esse aliquid nouum in ipsa voluntate, quod sit proprius actus elicitus seu consensus liber eius: nihilominus tamen esse posse nouum aliquem modum se habendi, vel vt clarius dicamus, esse aliquem simplicem effectum, per quem sit actualiter & vitaliter propensa in finem, vt illum amet, vel intendat. Sed hoc non est constanter dictum in illa sententia, nam talis effectus, quacunque ratione fingatur in voluntate, non potest esse non el citus ab illa, alias non potest esse vitalis motio aut effectio, sed erit qualitas aliqua per modum habitus velatus primi, quæ nulla ratione fingi aut cogitari potest, vt satis probant rationes hæc tenus facta. Si autem ille motus est elicitus à voluntate, ille est quidam actus voluntatis: non ergo datur causalitas finis sante actu voluntatis.

Quod, si dicatur, illum actum esse imperfictum & per modum velleitatis, vt vocant, secundum autem sententiam, quam examinamus, esse intelligentiam de perfecto actu & consensu. Contra hoc obstat primo, quod ille actus, qualiscumque est, quidam effectus ipsius finis: ergo non est causalitas finis: vel si in illo distingui potest causalitas ab effectu, idem dici poterit de primo actu perfecto & consummato, neque est necessarium recurrere ad talē actu imperfectum. Obstat secundo, quia causalitas quam finis exercet circa talē actu in illo habet suū propriū effectum, & ideo illa non est causalitas propria & ne-

cessaria ad alium actu consummatum & perfectum, quam inquirimus, sed solum erit occasio & dispositio quedam ad illum vtero: em effectum. Tandem obstat, quia vel ille actus simplex est necessarius, aut liber: si est liber, ergo neque semper resultat ex sufficienti propositione finis, vt illa opinio dicebat, neq; etiā oportet, vt semper antecedat ante effectum consummatus actus amoris, vel intentionis finis: non est ergo per se necessarius ad causalitatem finis, neq; in illo potest talis causalitas confitetur. Si vero illætus naturaliter sit, & absque libertate, multo minus esse potest per se requisitus ad causalitatem finis circa actuū liberum & perfectum: huiusmodi enim actus vel modus imperfecti insurgunt in nobis ex cunctione appetitus, vel ex aliqua superiori cula prævenienti deliberationem nostram, & ideo solū sunt utiles vel necessarii hi actus, supposita aliqua imperfectione nostra, per modum dispositionis vel excitationis: nō vero quia per se fint ad causalitatem finis requisiuti. Vnde in angelis, in Christi anima, in B. Virgine, & aliis fuit perfectus modus operandi ex causalitate finis, absq; huiusmodi actibus.

Tertia sententia proponitur, & sicut detur.

EST ergo tertia sententia, quæ constituit etiam hanc finis causalitatem in motione Metaphorica. Addit vero, huiusmodi motionem non ponit in actu secundo, nū quando voluntas ipsa in actu secundo mouetur, & quando sic ponitur, in re non est aliquid distinctum ab ipsorum actu voluntatis. Sed sicut supra dicebamus, vnam & eandem actionem prout fluit ab agente, esse causalitatem eius: vt vero in illa materia, esse etiam causalitatem eius: circumferunt: ita autem vnam & eandem actionem voluntatis causalitati finis & à voluntate ipsa, & prout est à voluntate, esse causalitatem effectuum, prout vero est à fine, esse causalitatem finalis, & priori ratione esse motionem realem ac propriam, quia talis actio manat à potentia, vt à proprio principio l'hylico, posteriori autem ratione esse motionem Metaphorica, quia manat ab obiecto afficiente, & trahente ad voluntatem. Hæc sententia sumitur ex D. Thom. citatis locis, & 1.2. qu. 9. art. 1. vbi ait finem mouere Metaphorice voluntatem, sentiens in hoc constitutam causalitatem eius, quamvis non ita exprefit declarat. Tamen ex lib. 1. cont. Gentile. 75. art. 5. id clarius sumi potest, ait enim D. Thom. causalitatem finis in hoc confidere, quod propter illum alia desiderantur. Ex quib; verbis colligo desiderium ipsum, quod aliquid propter finem desideratur, quatenus est à fine, vocari a D. Thom. causalitatem finis. Rursus quod causalitas finis in hac motione Metaphorica constitutam communis est loquendi modus apud authores, vt pa. et ex Auicen. lib. 6. sive Metaphys. tract. 5. capit. Alberto 5. Metaph. tract. 1. c. 3. & Heruizo quod h. q. 1. & clarus q. 8. §. Ad rationes. Sonec. 5. Metaph. q. 5. Sumitur etiam ex Atenis 1. p. q. 17. membr. 3. Nullus tamē ita clare & expresse prædictam declaravit sententiam, sicut Ocham in 2. q. 3. art. 2. vbi ait, causalitas finis esse mouere efficiens ad agendum: illud autem mouere, non esse aliud nisi ipsum finem amari ab agente, vel al. quid propter ipsum. Vnde inferius respondens ad quoddam dubium, ait, non esse prius tempore causalitatem finis quam motionem agentis, saltem per amorem aut volitionem qua vult: effectum exequendum propter finem, vel finem ipsum propter se.

Ratione videtur satis probari hæc sententia impugnationibus aliarum, & a sufficienti partium enumeratione, quia nihil aliud cogitari potest, quod sit causalitas finis: neq; etiam est aliud necessarium, vt intelligatur voluntas moueri à fine in finem, & virtus eius habeat dependētiā à fine vt finis est: ergo in eo

in eo tantum, quod hæc sententia affirmat, consistit hæc causalitas. Confirmatur ac declaratur à simili, nam actus potentia cognoscitur pender, & ab obiecto, & à potentia: vnde causalitas tam obiecti quam potest nihil aliud est, quam ipsam actio quatenus sit ab obiecto & à potentia, nam ut est ab obiecto, dicitur causalitas eius, ut vero est à potentia, est causalitas illius: sic igitur actio voluntatis simul ac sit, necessariè pender à voluntate, & à fine: illa ergo eadem actio quatenus est à voluntate, est dependentia actiua ab illa, quatenus vero est à fine, est dependentia finalis. Est enim quod hoc diuersitas inter finem & obiectum potentia cognoscunt, nam obiectum potentia cognoscitur concurrens efficiens ad actum eius mediante aliqua forma reali, qua illi coniungitur, vel per suammet entitatem, si per illam possit ei viri: bonum autem voluntatis propositum, solum finaliter concurrens ad actum eius, quia solum mouet metaphorice attrahendo, propositum per cognitionem, etiam si aliter in re non existat.

Quarta sententia reperiatur.

X. *Vnde vero qui dicant, hanc causalitatem finis non esse actionem voluntatis, ut dependentem à fine, sed ex contrario esse ipsummet finem per intellectum obiectum propositum, ut influentem in suo genere, seu concurrentem ad actum voluntatis. Quod si inquiras, quid sit concursus ille, vel quid addat supra ipsum finem, respondent nihil ei intrinsecum addere, sed connotare actualem dependentiam effectus à tali causa. Sed, licet hic modus dicendi in hoc cum præcedenti conueniat, quod in hac causalitate nullam aliam rem interuenire dicit præter ipsum finem voluntati obiectum medio intellectu, & actum vel effectum inde resultantem in voluntate, & denominations inde insurgentes, quibus & finis dicitur causare actum, & actus pendere à fine, nihilominus tamen in eo displacebit, quod ipsum finem dicere suam causalitatem, seu concursum suum ad actum, quia concursus nunquam significat causalitatem ipsam, sed aliquid quod proximè profuit à causa in suo genere, quo causet effectum, sive illud distinguantur aliquo modo in re ipsa ab effectu, sive tantum ratione, quatenus concipiatur, ut quo & quod. De qua re diximus suprà tractando de causalitate causæ efficiens, est autem eadem proportionalis ratio de finali. Imò in hac est quodammodo maior ratio, quia finis interduum causat non existens actu, sed tantum obiectum in intellectu.*

XI. *Sed autem etiam non esse necessarium, ut concursus finalis causa realiter existat, quodammodo ipsa actu causalitatis esse, si existat obiectum. Hoc tamen non refutatur, quia esse obiectum tantum est cognoscitur, ut causa finalis actu causet, non est necessaria concursus eius actu cogitari aut cognoscere, sed sufficit cogitare de bonitate talis causa & conuerso, quamvis ille concursus sit in esse obiectum per formalem ac expressam cogitationem de illo, & de eius conuenientia, id satis non est, ut effectus ponatur in voluntate, ut per se constat, quia stante tota illa cogitatione potest voluntas non moueri. Igitur licet causa finalis secundum suum esse, aut bonitatem suam sit tantum obiectum in intellectu, tamen ut actu causet, oportet ut actualis concursus eius in re ipsa ponatur, quia hic concursus in re non est aliud à dependentia effectus à sua causa, ut autem causa actu causet, oportet ut effectus in re ipsa actu causetur, ergo & quod dependat realiter à causa, ergo & quod concursus actualis, seu, quod idem est, dependentia aequalis in re ipsa existat, & non tantum in intellectu, imò hoc posterius est impertinentis. Quia vero hæc dependentia huius effectus causa finalis ab illa solum consistit in intrinseca quadam habitudine ad talem causam, quæ habitudo in re ipsa existere potest, &*

Franc. Suer. Metaph. Tom. I.

terminari ad causam, ut existentem tantum obiectum in intellectu, inde est, quod posse causa finalis actu causare existens tantum obiectum, non possit autem causare actu, nisi causalitas eius existat realiter, per habitudinem ad ipsam causam obiectum existentem.

Tertia sententia eligitur, & resolutur quarto.

XII. *Vnde ex impugnatione huius vltimæ sententiaz magis explicata & confirmata manet tertia, quæ sine dubio vera est, & optimè satisfacit quoad hunc effectum, quem finis habet intra voluntatem creatam, & quod causalitatem eius. Neque contra illam quicquam obstat obiectio suprà facta, quod actus voluntatis potius est effectus, quam causalitas finis. Nam in primis in ipsomet actu voluntatis possumus distinguere actionem ab actu, & actum dicemus esse effectum, actionem vero quatenus in suo genere est à fine, esse causalitatem eius, sicut proportionaliter dicendum est de causalitate effectu. Deinde etiam in illo actu non distinguantur ex natura rei illæ distinctiones, sed singulare esse pura actio, nihilominus non repugnat, ut eadem res, quæ est effectus causæ, in eo generi, in quo est effectus, sit etiam causalitas, quando ille effectus est ipsam actio, sufficitq; distinctionis rationis, ut distinguantur per modum causalitatis, vel per modum effectus, sicut in causalitate actiua manifeste constat.*

Difficilis videri alicui potest, quod eadem omnino res, seu realis modus sine vila distinctione in re sit causalitas finis & effectus, cum tamen ista cause diuersarum rationum sint. Sed si considerentur superius dicta de causalitatibus aliarum causarum, cestabit admiratio. Nam etiam eadem vni diuersis respectibus est causalitas materia & formæ, licet illæ causæ diuersarum rationum sint: imò eadem mutatione est actio, est causalitas agentis, ut vero est passio, est causalitas materia, quamvis actio & passio re non distinguntur, & similiter eadem actio diuersis respectibus est causalitas prima & secunda. Et ratio est, quia vna & eadem actio per se ipsam potest immediate causari a multis causis, ab unaquaque in suo genere: atque ita mediante illa, causatur effectus ab eisdem causis, ideoque per comparationem ad unamquamque earum est causalitas vniuersusque à contrario est propria dependentia talis effectus à tali causa.

Altera difficultas explicanda manet, quia licet hæc ratio explicadi causalitatem finalè satisfaciat quoad actus elicitos à voluntate creata, non tamen satisfacit quoad actiones imperatas, & effectus exteriores seu transentes (ut interim omittamus voluntatem diuinam, & actiones naturalium agentium, de quibus infra dicturi sumus) videtur ergo, superiorum sententiam doctrinam non posse applicari ad prædictas actiones & effectus, quia causa finalis non mouet metaphorice potentias subiectas voluntati, sed solum ipsam voluntatem, quæ postea non finaliter, sed effectuè mouet aut applicat inferiores potentias ad actiones eorum: ergo finis ut sic nullam propriam causalitatem habet in has actiones, vel illa non consistit in tali motione Metaphorica.

XIV. *In hac re in primis statuendum est effectus exteriores, qui per has actiones producuntur, in tantum esse posse effectus causa finalis, in quantum actiones, per quas sunt, causant aliquo modo in suo genere à causa finali, & ab ea pendent, quia, ut suprà cum Aristotele dicebamus, causa finalis non causat actu, nisi quando agit actu aliquid propter finem. Vnde sicut effectus factus ab agente, si ab eo non pendet in conferuari, sed tantum in fieri, cessante actione iam non causat, sed causatus est, ita idem effectus prout est causatus à fine, propter quem factus est, cessante*

omnino actione agentis propter finem, iam nō causatur à fine, sed causatus est, & manet ordinatus in fine, vel per intrinsecam habitudinem seu proportionem, vel per extrinsecam denominationem seu relationem ab actione præterita.

XVI. Relinquitur ergo tota difficultas circa actiones imperatas, nam eo modo, quo illæ causatae fuerint à fine, erū causalitates eiusdem finis respectu effectuū seu terminorum, nam per illas pendebunt huiusmodi effectus à causa finali, & solum ratione illarum dicentur fieri propter talem finem.

XVII. De ipsis ergo actionibus imperatis dici potest, quævis physicè & secundum entitatem actio externa sit distincta ab interiori actu voluntatis, tamen in ratione actionis, & in ordine ad causalitatem finis habere rationem unius, & ab eadem causalitate seu Metaphorica motione oriri, quia finem, v.g. metaphorice mouere ad volendum scribere, & ad scriptiōnem ipsam, nō sunt duo, sed unum & idem, quia illa duo ita sunt connexa, ut separari non posse, loquor enim de voluntione, quæ est per modum usus, & proxime imperat actionem externam scribendi. Vnde vterius dici potest, causalitatem finalē, quam diximus esse in actu interiori, & cum ipsa actione elicita identificari, esse simul causalitatem ipsius actus interioris & exterioris, qui cum illo necessariō coniungitur, quamvis diuerso modo, nam respectu interioris se habet proxime & intrinsecè, respectu vero exterioris, magis extrinsecè & remotè. Neque propter hanc rationem dicetur finis causa per accidentem exterioris actionis, cu[m] omnino necessariō ac per se sequatur ex causalitate eius, & ipse ita moueat voluntatem, ut simul, & per modum unius moueat ad executionem actionis imperandæ à voluntate. Neque etiam obstat, quod huiusmodi causalitas nihil addat actioni exteriori, nisi denominationem extrinsecam, quia talis actio non dicitur effectus finis solū, quia illa denominatione extrinsecæ est à fine, sed quia ipsam actione prout hic & nunc fit, re vera procedit ex motione finis in suo genere, etiam si posuit illa actio exterior physicè & entitatiue sumpta, fieri absq[ue] illa motione Metaphorica, & propria causalitate finis, quia solum mediante actione interna à tali causa procedit. Eò vel maxime, quod hæc causalitas quodammodo est moralis, & quasi artificiosa & intellectuā, & video non est in omnibus & equiparanda cum causalitate efficientis, quæ est magis Physica & realis. Argu ita simul responsum est difficultati tactæ in fine sectionis præcedentis, & in hunc locum remissa.

XVIII. Vtimum addi potest, ipsam actionem imperatam eo modo, quo hic & nunc à tali agente prograditur, esse & effectum causa finalis per modum actionis, & causalitatem eius respectu rei factæ proper illum finem per eandem actionem, nam illa mediante pender ille effectus à tali fine, & nihil aliud est esse causalitatem, quam esse quasi viam, quæ pender effectus à causa in tali genere causa. In hac autem dependentia non est considerandus effectus quasi materialiter, ut est talis res: sic enim non semper requiret illam dependentiam per talem causalitatem, ut per se necessariam ad suum esse, sed considerandus est formaliter, quatenus est effectus hic & nunc tali modo factus, quomodo necessariō includit ordinem ad talem actionem, & ad modum agendi talis causæ. Atque ita hæc responsio ferè coincidit cum præcedente, & veramque melius explicabimus in inferius, declarando causalitatem finalē in effectibus Dei.

SECTIO V.

Quenam sit in fine proximaria finaliter causandi

I.

Ensis præsentis questionis ex superiori conitat, non enim inquirimus rationem causandi, quatenus dicit causalitatem in actu secundo, sed quatenus di-

cit actum primum quasi formalem, confirmantem causam finalē proximè aptam, & sufficientem ad causandum. Sicut enim in causa efficiente distinguimus rem, quæ causat, & proxima ratio ne causandi, ita in finali videtur necessarium, quia eadē omnino res potest esse, & principium efficientis, & causa finalis & formalis, oportet ergo, ut sub diversis rationib[us] h[oc] munera exercet: ergo illa ratio sub qua exercet omnis causa finalis, erit, quæ proxime constituit finalē causam, quasi in actu primo.

Resolutio questionis.

DE hac igitur re communis consensus Doctorum omnium esse videtur, bonitatem esse proximam rationem, sub qua finis mouet: atque ita illam esse, quæ constituit finalē causam, dans illi (ut ita dicam) virtutem ad causandum. Ita sentit D. Thomas 1.2. quæst. 1. artic. 1. & latius 3. cont. Gent. c. 2. & 3. Vbi ostendit, idem esse operari propter finem, quod operari propter bonum, & 1. p. q. 5 articul. 4. probat bonum habere rationem, & ibidem solutione ad secundum de hac causalitate declarat illud Dionysij cap. 4. de diuin. nom. Bonum est diffusum, nimirum, finaliter attrahendo & allicendo voluntatem. Eandem doctrinam habet Alex. Alens. 1. p. quæst. 17. memb. 3. & quæst. 34. memb. 1. sumptaque est ex Aristot. 2. Phys. cap. 3. text. 31. vbi dicit finem, & bonum esse idem, quod etiam repetit. Metaph. cap. 2. & lib. 1. Ethic. cap. 7. ait, id est uniuersum bonum, causas gratia ter operatur: idem lib. 1. Ethicor. ad Eudemum subnem. Ratio autem est, quia causalitas finis constituit in motione Metaphorica voluntatis, qua illam ad se allicit, nihil autem ad se allicit voluntatem, nisi quantum bonum est: ergo bonitas est ratio mouendæ voluntatem, ergo etiam est ratio, seu principium causandi finaliter. Minorem suppono, ut certam ex communis consensu Theologorum & Philosophorum, dicentiam voluntatem non posse ferri in aliquid, nisi sub ratione boni, iuxta illud, Bonum est, quod omnia appetunt.

Malum ut malum posse in causa esse finaliter.

Sed occurrit statim controuersia cum Ocham, & aliis Nominalibus, dicentibus posse voluntatem ferri in malum sub ratione mali. Ita Ocham in 3. qu. 13. dub. 3. Inclinat etiam Scotus in 1. d. 1. qu. 4. circ. 1. & in 2. d. 43. qu. 2. Ex quorum assertione plane sequitur, malum ut malum posse etiam metaphorice mouere voluntatem, & consequenter habere causalitatem finis, nam si malum potest propter se amari, etiam poterunt alia animi propter ipsum, si ad illud obtinendum necessaria, & virtutis sint. Atque ita, ut non sit bonitas adæquata ratio, & virtus finis ad causandum finaliter, sed erit entitas, vel aliquid huiusmodi, ut Ocham significat.

Veruntamen hæc sententia antiquata est: & ab Scholis merid. i. cœcta, utpote repugnans cum Aristotelis, Dionysij, Augustini, D. Thomæ, & omnium recte sentientium consensu, ut pater ex Aristot. lib. 1. Ethic. c. 1. Dionys. c. 4. de diuin. nom. August. 2. Confess. capite 6. & 8. S. Thoma 1.2. qu. 8. artic. 1. & reliquis Theologis in 2. d. 43. Henric. quodlib. 1. quæst. 17. Vide etiam Greg. Niss. lib. de Opificio hominis, cap. 10. & Damasc. lib. 2. de fide, c. 22. Horum enim omnium axioma commune est, Neminen ad malum intendendum operari. Est quid id experientia euidentissimum. Extratio est, quia esset inordinatissimè inlittera voluntatis facultas, si in realium quia malum est, ferri posset. Quid enim magis inordinatum est, quam velle malum quia malum est? voluntas autem nihil potest appetitu elicito velle, nisi quod sit consentaneum alicui naturali inclinationi ipsius voluntatis, quia ex tali inclinatione nascitur omnis appetitus elicita.

Indifferens ut sit possime causa esse finalis.

efficita, fatem naturalis, quia omnis appetitio huiusmodi refertur ad obiectum ad equatum, & proportionatum voluntati, vel aliquam partem eius, naturalis autem inclinatio voluntatis est ad totum illud obiectum: si ergo voluntas posset moueri per proprium actum in malum ut malum, naturalis etiam inclinatio eius est ad malum ut malum: esset ergo ipsa naturalis inclinatio inordinata. Hoc autem omnino repugnat, tum quia ab optimo auctore sapientissime instituta, tum etiam, quia esset sibi ipsi repugnans. Nam voluntatis finis seu institutio est, ut per eam homo querat conuenientia sibi, & fugiat disconuenientia, si ergo accepisset inclinationem ad tendendum in disconuenientias, quia enus disconuenientias, & directe sibi ipsi, & suo fini repugnare, & ideo recte dixit Damasc. lib. 2. cap. 22. *Voluntas fertur ad agendum in illis rebus, que natura conuenientiae sunt.* Ut Senec. lib. 4. de Beneficijs, cap. 17. dixit: *Nec quisquam tantum a naturali lege desciuit, & hominem exiit, viam in causa malus fit.*

Et confirmatur, nam impossibile est, ut intellectus assensum praebat fallo quatenus falsum est: ergo & quod voluntas prosequatur malum quatenus malum est. Pater consequentia, quia sicut comparatur intellectus ad verum, ita voluntas ad bonum: tantaq; est exterminis ipsi repugnans inter prosecutionem & malum, quia est inter assensum & falsum. Tum etiam, quia si intellectus non potest iudicare assentendo fallo: ergo non potest iudicare malum ut malum habere unde ametur, nam id est euidenter, & ex ipsis terminis falsum, & repugnans omnini intellectui. Cuius signum apertum est (ut obiter solamus omnia argumenta, quia contra fieri solent) quia numquam indicamus esse amandum, vel prosequendum aliquid, quod alias malum esse cognoscimus, nisi, quia indicamus commodum vel ad delectationem, vel ad vindictam sumendam, vel ad aliam similem virtutatem. Ergo nec voluntas potest ferri in malum, utrare est, seu quod tantum cognoscitur esse malum. Pater consequentia, quia, ut inferius dicitur, voluntas non potest moueri, nisi medio iudicio rationis, quo sufficienter proponatur aliquid, vel appetendum, vel appetibile.

Atque hinc tandem sumitur ratio, quia ad rem, de qua agimus, spectat, quia in malo ut sic, quatenus malum est; nihil est quod possit apprehendiri aut existimari ut sufficiens ratio, ob quam voluntas mouetur. Nam vel in malo consideratur malitia, vel entitas, quia malitia subest. Malitia per se ac formaliter sumpta nihil habet, quo voluntatem allicit, vel attrahit, quia ipsa nihil est, ut in superioribus diximus. Entitas autem, quia malitia subesse potest, aliquid bonitatis habet: unde si appetitum mouet, id est, ratione bonitatis. Et confirmatur, nam in electione mediorum, impossibile est voluntatem eligere aliquid ut medium ad finem, eo quod sit disconueniens, vel impedit ad consecutionem finis, quod esset eligere malum oppositum bono utili sub ratione mali: ergo in intentione vel amore finis impossibile est, quod feratur in aliquid ut in finem, eo quod per se sit disconueniens, quod est velle sub ratione mali oppositi bono propter le appetibili. Antecedens videtur per se notum ex terminis: qui enim intelligi potest, ut aliquis ex intentione finis eligat, quod repugnat fini, quatenus tale est: nam esset hanc contradictionem in ipsa voluntate. Quin potius docent omnes, qui recte sentiunt, quando unicum est medium utile ad finem, fieri non posse, quia voluntas illud eligat, si vere & efficaciter intendit finem, multo ergo impossibiliter est, ut eligat medium inutile qua tale est. Prima vero consequentia probatur, quia tantum repugnat malum, ut in se malum est, intentioni, sicut inutile ut inutile, electioni: nam sicut electio inutile, ut inutile repugnat intentioni finis, ita intentioni mali, ut per se mali repugnat naturali, & adaequata propensioni voluntatis.

Franc. Suar. Metaph. Tom. I.

Dices, haec argumenta satis probare & malum, ut malum non posse finaliter causare, & bonum ut bonum posse, non tamen probare solum bonum posse habere huiusmodi causalitatem, aut bonitatem esse adaequatam rationem finalitandi. Quia inter bonum & malum potest dari indifferens, vel re ipsa, vel saltem praetexte mentis, quatenus ratio entis aut veri, praecisa ratione boni considerari potest: ergo haec potest esse ratio sufficiens ad mouendum appetitum, & consequenter ad finaliter causandum. Respondeo, in re dari quidem posse ens indifferens secundum aliquam rationem boni, non tamen secundum omnem, quia non potest ens non esse bonum, atque ita quando ens sub aliqua ratione indifferens voluntatem mouet, non mouet illam quatenus indifferens est, sed quatenus aliquam rationem boni habet. Quod si contingat aliquod ens sub omni ratione boni esse indifferens respectu appetitus, id est, ut nec sit honestum, nec turpe, nec iucundum, nec molestum, neq; natura conueniens, neque disconueniens (quod fortasse non potest inueniri) tamen illo posito, tale ens non potest habere causalitatem finaliem in voluntate, quia nullam conuenientiam, aut conformitatem haberet cum illa, voluntas autem cum sit essentialiter appetitus, non inclinatur nisi inconveniens ut tale est: unde cum ratio entis de se sit indifferens ad rationem conuenientis & disconuenientis appetenti, non est de se sufficiens ad mouendum appetitum. Quod si interdum videatur ens aliquod mouere voluntatem solum, quia non existimat disconueniens, ideo est, quia in omni ente apprehenditur inesse aliquid bonitatis, & perfectionis, quia si aliunde non habet disconuenientiam, hoc ipso ratione sua perfectionis existimat conueniens.

Imo, quia id, quod est in se bonum, potest esse vel conueniens, vel disconueniens homini, ideo non quicunq; bonitas, sed secundum aliquam conuenientiam ad appetitentem est sufficiens ratio finalis. Propter quod dixit Arist. 8. Ethic. c. 5. *Amabile quidem bonum, vnicuig, autem proprium.* Quod quomodo intelligendum sit, longam & Theologam postulat disputationem, cum propter amorem amicitiae, tum maximè propter amorem Dei super omnia. Nunc breuiter tantum notetur, bonum proprium non debere intelligi solum illud, quod cedit in proprium commodum, sed simpliciter quod per se decet, aut est consentaneum natura appetenti. Quo sensu comprehenditur omnis finis, etiam ad perfectissimum amorem amicitiae pertinet.

Rursus dicer aliquis, voluntas non semper mouetur à fine ad obtinendum aliquid, sed sibi etiam ad vitandum aliquid, sed ad hoc mouetur à fine ratione malitiae: ergo non solum bonum, sed etiam malum ut malum potest habere aliquam causalitatem finaliem in voluntate. Respondeatur, quando mobile recedit ab uno termino, ut ad alium accedit, terminū à quo non esse finem illius motus, neq; excitare mobile (loquimur Metaphorice) ut à se recedat, sed finis est terminus ipse, ad quem mobile fertur, & si finaliter excitari posset, ab illo tantum trahetur, & consequenter ratione illius ab alio termino recederet. Sic ergo voluntas propriè à bono tantum mouetur ut à fine, à quo trahitur, ut ad se accedit per amorem, intentionem, &c. inde vero sequitur recessus à malo, quia non tam est motio in finem, quam quid consequens ad tendentiam in finem, & quasi quoddam medium ad obtinendum finem. Unde ad illummet actum, qui est odium mali, non mouet malum, nisi in virtute boni, quia non habetur odio malum, nisi ratione boni amati, & ita etiam in illo

Z z 2 actu

actu dici potest bonitas ratio mouens ad odio prosequendum malum oppositum. Nam odise malum sub ratione mali, nihil aliud est, quam odise illud, quia priuat bono, & ita bonitas est illuc ratio principalius mouens, sicut in simili dicemus paulo inferius de electione mediorum.

X. Tandem dicit aliquis: Interdum minor bonitas plus mouet voluntatem, ut amet, quam maior malitia ut recedat, & econuerso minor malitia interdum plus mouet ad fugam, quam magna bonitas ad prosequendum finem: ergo eadem ratione fieri potest, ut voluntas recedat a bono quatenus bonum est, seu etiam si non sit malum, & econuerso, ut feratur in malum, etiam si non sit bonum, quia, ut Dialetici aint, sicut simpliciter ad simpliciter, ita magis ad magis, & econuerso. Respondetur, sicut solum bonum potest mouere voluntatem, ita etiam solum maius bonum, quantum est de se magis mouere, dummodo sufficienter propositum sit. Quid autem voluntas interdum non sic moueat, prouent ex libertate ipsius voluntatis. Hoc vero non sufficit, ut feratur in malum sub ratione mali, tum quia libertas non potest exerceri extra obiectum voluntatis, tum etiam, quia hoc ipso, quod voluntas feratur in malum ad experientiam suam libertatem, iam non feratur sub ratione mali, sed sub aliqua ratione utilis. Quanquam hoc experimentum libertatis semper supponit in obiecto sufficientem rationem boni vel mali, quae ex parte illius fundare possit huiusmodi usum libertatis. Ad hunc autem usum, si sit tantum quoad exercitum, sufficit, ut vel bonitas obiecti, vel actus ipse, seu dilectio eius non existimet necessaria, ut in superioribus traditum est, cum de liberis causis ageremus.

XI. Vnde licet bonum quantum est ex se, efficiens fit in suo genere ad finaliter causandum, quia tamen actu causare non potest, nisi voluntas ipsa se moueri finat, seu cooperetur in suo genere motioni eius, quod pro sua libertate potest non facere, ideo ex hoc capite accidere potest, ut minus bonum actu causet finaliter, prætermisso maiori bono. Quod tamen facere non posset, si nullam haberet bonitatem, quia iam tunc omnino deesset ratio causandi, sine qua non sufficit libertas voluntatis, ut moueat, quanquam ut non moueat, sufficit (ut dixi) carentia vel negatio boni necessaria, etiam si malum non sit. Secus vero erit, si usus libertatis non tantum sit quoad exercitum, sed etiam quoad specificationem per actum contrarium odij, aut similem, nam tunc necesse est, ut aliqua ratio mali in obiecto appareat, nam odium proprium sumptum, solum circa rationem mali versari potest.

XII. Dico secundum: Non tantum verum bonum, quod in se sit esse possit, sed etiam bonum apprens, seu tantum existimat, potest esse sufficiens ut finaliter suam causalitatem exerceat. Ita docet D. Tho. 1.2.q. 8. artic. 1. Constatq; satis experientia, nam s'pe mouetur homo ad inquirendum aliquam, quia apparent bona, ut delectabilia, quae re vera talia non sunt. Quod etiam in electione mediorum est manifestum, eligimus enim s'pe, quod existimamus esse utile ad finem, quod postea experimur esse inutile, ut etiam impediens. Ratio autem est, quia causa finalis non causat nisi cognita, ut infra dicemus: quatum autem spectat ad cognitionem, perinde se habet res, quae existimatur bona, ac si in re ipsa bona esset, quia idem iudicium de illa fertur, & quae verum existimatur, ac deniq; eodem modo representatur seu proponitur voluntati.

XIII. Illud tamen videri solet difficile in hac conclusione, cum causalitas finalis vera, & realis sit, quomodo ratio tantum confita aut existimata possit ad hanc causalitatem sufficere. Nam realis causalitas non potest oriri, nisi a principio reali, illa autem bonitas tantum apprens nihil reale est, sed fictum potius: ergo nec potest realiter causare. Imo talis bonitas, cum non

fit in rebus, sed in ratione tantum, non videtur posse sufficiens ad mouendam metaphorice voluntatem, nam voluntas non fertur, nisi in res ipsas quatenus bona sunt.

Respondetur primo, hanc causalitatem finalem ita esse realem, ut fiat morali quodam, & intellectuali modo, per naturalem sympathiam, quae est inter voluntatem & intellectum, & ideo ad illam non requiri aliud esse reale in causa, nisi illud, quod sufficit ad motionem inter has potestias per naturalem confectionem earum, & quia ad hoc sufficiet esse reale, ut representatum in intellectu, etiam si in re verum non sit, ideo etiam ad causalitatem finalem sufficere potest apprens bonitas licet vera non sit. Et hoc sed est, quod D. Tho. citato loco ait, apparetum elicium sequi formam apprehensam, & ideo ad eius motionem sufficere bonitatem apprehensam, seu existimatam, etiam si vera non sit.

Adi vero vterius potest, aliud esse loqui de honestate, aliud de re bona, nam voluntate in interdum mouet res, quae vere bona non est: quo sensu procedit conclusio posita, scilicet interdum bonum tantum apprens finaliter causet. Nihilominus tamen dici potest, voluntatem nunquam moueri, nisi a verabonitate, nunquam enim mouetur, nisi vel a delectatione, vel ab honestate, vel a commode nature, quae omnes vera bonitates sunt (omite appens boni in communi, in quo non est deceptio.) Vnde in propria ratione formalis, quae mouet, nunquam etiam est deceptio, sed hoc interuenit in applicatione huius rationis formalis ad hanc vel illam rem, & haec ratione mouet quidem res, quae apparet bona, rati autem mouens non est apprens, sed vera bonitas, quae tali rei falsè attributatur. Ut v. g. si quis amatur, ut ex illo elemosynam faciat, mouetur quidem a bono existimato, tamen a vera bonitate & honestate, scilicet ab honestate misericordia, quam in tali actu esse existimat. Et idem est cum homo querit aliquid obiectum, quod putat esse delectabile, in re tamen delectabile non est, nam ille veram querit delectationem, & ab ea tantum mouetur, errat tamen illam applicando rei, in qua vere non est. In hoc ergo sensu dici potest, rationem causandam finaliter semper esse veram al quam bonitatem, quam non semper sit verum aliquod bonum, quia non semper apprehenditur talis bonitas, aut iudicatur de re, in qua vere existat.

Dico tertio: Solum illud bonum, quod in se per se bonum est, est sufficiens ad causalitatem finali exercendam. Declaratur, nam bonum, ut supra tractauimus, tantum est aut honestum, aut delectabile, aut utile, ex quibus duo priora sunt in se per se bona, tertium vero solum per habitudinem ad illa, quae omnia ibidem explicata sunt. Igitur duopartia bona sufficiunt ad causalitatem finali exercendam, quod facile probari potest. Nam causalitas huius in duobus consistit, vel in altero eorum, scilicet, quod voluntatem moueat ut finem propter se, & alia propter ipsum diligat, aut exequatur, utrumque autem horum præstare potest utrumque ex illis bonis. Nam bonum honestum propter se est maxime expetibile, tanquam per se deces, vel per se natura conueniens, imo haec est ipsa ratio boni honesti, videlicet loco notauimus cum D. Tho. 1. p. quest. 5. art. 6. De bono autem de estabili ait idem D. Tho. 1.2.q.2. art. 6 ad 1. ex Aristot. 10. Eth. c. cap. 2. finitum esse quod appetitur, nam ipsa delectatio per se habet unde appetibilis sit. Hac ergo duo bona sufficiunt ad causandum primam motionem in finem propter ipsum.

Ex hac autem motione nascitur altera, quae est ad media propter finem: nam illud idem bonum, quod propter se amat, mouet ad amandum alia propter ipsum, si necessaria, vel utilia sint ad bonum propter se amatum obtinendum. Utrumque ergo ex his bonis per se

per se sufficiens est ratione sive bonitatis ad causalitatem finali exercendam, quoad veramq; eius partem. In quo munere sese habent mutuo sicut excessus & excessum, nam bonum delectabile, & quod ad nos plus mouere solet, & ad se trahere appetitum, & delectatio quodammodo est ultima perfectio operationis propter se amabilis: at vero bonum honestum, quo maius est, & per se nobilis, eo de se & natura sua potenter est ad hanc causalitatem exercendam, & nobiliores etiam effectus potest in hoc genere cauare. Quin potius si natura institutionem spectemus, solum honestum bonum habere debet propriam rationem finis, nam delectatio ex intentione naturae non est propter se, sed propter operationem cui adiungitur, & ideo propter illam amari debet, de quo alias latius.

De bono autem utili, cum non sit per se bonum, sive manifestum appareat, non esse sufficiens ad causalitatem finali exercendam, quia bonum ut ratione non est per se amabile: ergo non est sufficiens ad primam motionem finis exercendam. Rursus quatenus utile est, non est id, propter quod aliud amatur, nam potius ipsum amat propter aliud, ergo neque secundum motionem, seu causalitatem finis exercere potest. Quin potius sub ea ratione est effectus finis, quia est id, quod alterius gratia sit, vel amatur: ergo bonum utile ut si non potest causalitatem finali exercere. Sola ergo honesta, sive moralis sive naturalis, & bonitas delectabilis, potest esse propria ratio cauandi finaliter. Hic vero occurrerat hanc difficultas de medijs, ut possint causalitatem finali exercere, quam melius tractabimus sequentes.

SECTIO VI.

Quae res possunt causalitatem finali exercere.

Difficultas huius questionis ex duplice capite oriiri potest. Primum est de medijs, an illa possint exercere causalitatem finis, videtur enim ex ipsis terminis manifestum, non posse media habere causalitatem finis, nam sola res, quia est finis, potest exercere causalitatem finis, sed medium est res diffinita a fine: ergo non potest exercere qualitatem in contrarium vero est, quia medium ut medium alicet voluntatem, ut ipsum amerit: ergo in hoc exercere causalitatem finis. Et maximè quia etiam ad unum medium potest aliud ordinari, tunc ergo illud medium, quod est prius ordine intentionis, exercet causalitatem finis circa aliud, quod ad ipsum ordinatur.

Secunda difficultas est de priuationibus aut negationibus, an sub hac propria ratione possint exercere causalitatem finis, id est, absque errore indicate & existimare, quod priuatione vel negatione sint, & non vera entia. Et idem quod potest de relationibus, praesertim rationis. Et ratio difficultatis est, quia haec non habent veram entitatem, ita nec bonitatem, & prasertim per se amabilem: ergo non habent vim & rationem proximam ad causandum finaliter. In contrarium vero est, quia se per se intendimus huiusmodi priuationes, & earum gratia media eligimus, ut alicuius mortem, vel aliquid simile. Similiter intendimus aliquando relationes rationis, ut humanas dignitates, aut estimaciones apud alios, quae in sola relatione rationis consistunt.

Possintne media causalitatem finis exercere.

Circa priorem difficultatem sunt varijs diecidi modi. Primus est media etiam ut media, posse exercere causalitatem finis: in quo haec sententia contra- Franc. Suar. Metaph. Tom. I.

dicit aperte ultima partis tertiae assertionis propositus in praecedenti sectione. Tenet vero illam Gabriel in 1. dist. 38. art. 1. vbi ex sententia Gregorij ibi art. 1. distinguit, finem alium esse propriissimum, aliud proprium, alium communem seu communissimum, & hoc ultimo modo dicit media habere rationem finis, eiusq; causalitatem exercere. Unde etiam illud medium, quod est ultimum in intentione, & primum in executione, propter quod nullum aliud eligitur, at participare causalitatem finis. Fundamentum esse videtur, quia omne obiectum voluntatis habet rationem & causalitatem finis, sed mediū ut medium, seu quod non est nisi medium, est obiectum voluntatis: ergo participat causalitatem finis. Minor cōstat, quia voluntas vere ac proprie versatur circa finem amando ipsum, illud autem est proprium obiectum potentiae circa quod ipsa versatur. Major autem sumitur ex D. Thom. 1. 2. q. 1. art. 1. vbi ait finem esse obiectum voluntatis: loquitur autem de ob. cōtra adquatum, tum quia dicit, ita se habere finem ad voluntatem, sicut color ad visum, color autē est obiectum adquatum v. s. Tum etiam, quia inde inferit voluntatem amare omnia sub ratione finis, quia amare omnia sub ratione sui obiecti: que consecutio bona non est nisi finis est obiectum adquatum. Fauet etiam Aristot. 2. Phys. c. 3. dicens, finem & bonum idem esse: bonum autem est obiectum adquatum voluntatis: ergo & finis.

Secundus modus dicendi est, rem, quae est mediū, etiam propter se non ametur, neq; amabilis sit, posse exercere causalitatem finis, non tamen quatenus medium est, sed quatenus propter illā aliud medium appeti potest. Itaq; illud medium, quod non est primum in executione, sed intercedit inter finem & primum medium, dicitur participare causalitatem finis, non quatenus amat propter ipsum, quia sub ea ratione est id cuius gratia, & consequenter habet rationem finis proximi, & non mediū. Illud vero, quod est primum medium, propter quod nullum aliud amat, non participat causalitatem finis. Hanc sententiam tenet Egid. in 2. d. 38. quest. 2. art. 2. Gabr. in 2. d. 1. quest. 5. art. 1. & Ochan in 2. quest. 3. & videtur faveare D. Thomas 3. cont. gent. capite 2. vbi in ratione quarta dicit, Omnia intermedia inter agens & ultimum finem, sunt fines respectu priorum, & principia actua respectu sequentium, & in 2. Phys. lect. 5. art. 2. de ratione finis non esse, quod sit ultimum simpliciter, sed solum respectu praecedentis. Idem sentit 1. Ethic. cap. 7. vbi Aristoteles multum fauet huic sententiaz, dicit enim, non omnes fines esse perfectos, & propter se experientes, & in 5. Metaphysic. & 2. Physic. inter fines numerat instrumenta artis, & diuitias, quia per alia media fiunt vel acquiruntur, quamvis ipsa etiam sint media ad ultiores fines. Ratio vero est iam tacta, quia in illis est sufficiens ratio ad mouendam voluntatem, ut aliquid velit propter ipsa: & hoc satis est ad exercendum aliquid munus cause finalis, etiam si non exercant omnia.

Statuitur principium ad resolutionem questionis necessariorum.

Nihilominus dicendum censeo, nullam rem posse propriam, & (ut ita dicam) per intrinsecam denominationem exercere causalitatem finis, nisi quae per se bona sit, & experientia. Cur addam illas particulas, proprie & per intrinsecam denominationem, infra declarabo. Sumo igitur hanc assertionem ex Aristot. 2. Metaphysic. 2. vbi dicit, de ratione finis esse, ut alia appetant propter ipsum, ipsum vero non propter alia: vbi per hanc posteriorem negationem circumloquit illam rationem, quam nos possumus explicamus dicendo, finē debere esse per se experientem per propriam bonitatem, quam in se habeat. Nam non est de ratione finis, generatim loquendo, ut propter a-

Iudicium non appetatur, sed hoc est proprium finis omnino ultimi. Vnde in i. Ethic. c. 7. dicit, in unaquaque serie illud esse finem, quod appetitur ut ultimum, id est, in quo sicut intentio mediorum omnium, quae propter finem appetuntur. Sic etiam 2. Phys. cap. 3. dicit, omnia media, quae inter se subordinata sunt, esse propter unum finem. Denique lib. 1. Magn. Moral. c. 2. distinguunt, Bonorum alia sunt fines, alia non: quemadmodum sanitatis quidem finis, atque sanitatis causa nequit finis est, ubi sanitatis causam vocat in eum ad sanitatem. Et probatur ratione, nam in unoquoque genere causa illa res potest causare in talis genere, quae habet virtutem, seu formale principium constitutus in actu primo causam talis generis, sed bonitas est ratio formalis causa finalis, constitutus illam in actu primo sufficientem ad causandum: ergo tantum res illa, quae bonitatem habet, esse potest causa finalis per intrinsecam potentiam seu denominationem, omnis autem res, & illa sola, quae in se habet bonitatem, & conuenientiam respectu appetentis, est per se bona, & appetibilis: ergo tantum res, quae est per se bona & appetibilis, potest causalitatem finis exercere.

VI. Dices: Etiam res utilis ut sic, habet in se bonitatem, cum in se habeat utilitatem, non utilitas quaedam species bonitatis est. Sed contra hoc est, quod super dictum tractando de bonitate disput. 10. bonum utile ut sic non esse aliquid omnino intrinsecum rei, quae utilitas censetur, nam sicut utilitas, ut solum dicit vim aliquam vel efficacitatem, sit aliquid in re, quae denominatur utilis, tamen tota illa utilitas non est bona, neque appetibilis ut utilis, nisi propter bonitatem finis intenti, & ut illi subest. Propter quod D. Thomas i. part. quæst. 5. artic. 6. meritò dixit: Utilia non esse amabilia propter se, sed solum ratione finis. Et ideo etiam bonum utile ut sic non censetur bonum simpliciter, nec per intrinsecam denominationem, quia non est per se conueniens, sed solum ut substat tali fini, & ab illo quasi formaliter conuenientiam accipit.

VII. Secundum igitur argumentum in hunc modum, nam ea res, quae non est per se bona, non potest mouere voluntatem ad amandum se propter se: ergo nec potest voluntatem mouere ad amandum alia propter ipsam: ergo nullam causalitatem finis exercere potest. Hæc secunda consequentia patet ex dictis, quia tota causalitas finis in illis duobus capitibus continetur. Primum vero antecedens etiam videtur ex terminis per se notum, quia cum solum bonum trahat appetitum ad sui dilectionem, illa tamen res potest trahere appetitum ad amandum se propter se, quae secundum se & sine ordine ad alium finem bona est. Vnde non recte in ratione dubitandi in principio posita sumebatur, medium ut medium trahere voluntatem ad sui dilectionem: vltiusque dicitur finem ipsum trahere voluntatem ad diligendum medium, nam revera nihil aliud est velle medium propter finem, nisi quod tanta ratio volendi illud, sit ipse finis: ratio autem volendi est, quae voluntatem mouet & attrahit, & ideo etiam motuum voluntarii appellari solet: medium autem est tanquam materiale obiectum, quod ratione finis amatur. Atque hinc facilè probatur prior consequentia, quia quod non sufficit voluntatem trahere ad se amandum, multo minus potest trahere voluntatem ad amandum aliud propter ipsam: sed res illa, quae non est per se bona, non potest trahere voluntatem ad amandum se, ut ostendimus: ergo minus potest trahere voluntatem ad amandum aliud propter ipsam. Maior patet, tum ex illo principio, Propter quod unumquodque tale, & illud magis: & ita si medium amatur propter finem, magis amatur finis: ergo res, quae facit aliud amari propter ipsam, oportet ut magis faciat amari se ipsam: ergo econverso, quae non potest trahere ad amandum se, multo minus poterit trahere ad amandum aliud propter se. Tum etiam, quia amor medijs propter finem procedit ex amore

finis: ergo si amor alicuius rei ut finis non potest causari ab illa re, neque amor alterius rei propter eam finem potest ab illo fine finaliter causari: quod est dicere, illum non posse esse finem, si nomine finis vera causa finalis significetur, prout nunc de illa loquimur in ordine ad creatam voluntatem.

Responso generali ad questionem propostam.

Ex hoc principio colligitur primum generalis responsio ad questionem in titulo sectionis propostam, scilicet, eam rem posse propriè exercere causalitatem finalem, quæ in se habet bonitatem propter quam ametur (aut verè, aut in existimatione), quod intelligatur adiectum in omnibus similib. locutionibus, ne oporteat idem repete. Hæc conclusio est evidens ex precedenti principio, & probationibus eius. Quocirca non possumus in particulari descendere ad designandas res, quæ possunt finaliter causare, nimirum an Deus, vel angelus, vel homo, vel substantia, vel accidentis, vel diuitiaz, vel honos, vel aliae huiusmodi possint finaliter causare: sed in omnibus & singulis considerandum est quam bonitatem, vel conuenientiam per se habeant, & si aliquam habuerint, secundum illam poterunt esse finalis causa, si vero nullam habent, non poterunt. Solum autem duplex bonus est per se, & secundum se bonum, nempe delectabile, & honestum, sub honesto comprehendendo quidquid est per se natura conueniens, & ideo quidquid tale fuerit, poterit sub ea ratione causalitatem finis exercere, quod autem tale non est, nunquam exercere causalitatem finis, nisi quia tale existimat, & hoc modo diuitiaz, aut honos appetuntur sepe ut finis, quanquam illæ res, si rectum de illis feratur iudicium, non sint per se amabiles aut conuenientes, sed tantum propter aliud.

Dices: Eadem ratione bonum delectabile non erit vere sufficiens ad causandum finaliter, quia a rectum de illo feratur iudicium, non est amabile propter se, sed propter aliud. Imo neque scientia, sanitas, & res similes poterunt exercere causalitatem finalem, quia non sunt amabiles propter se, sed propter hominem. Ad priorem partem responderemus negando sequelam, est enim ratio longè diversa, quia bonum delectabile præsumum ab omni alio fine extrinseco, vere habet in se vnde ametur, & ideo potens est, & sufficiens de se ad exercendam causalitatem finis: quanquam si ab homine recta, id est, honesta ratione appetendum sit, non sit in eo, ut in finalendum, sed ad aliquem superiorem finem ordinandum, quod non solum de bono delectabili, sed etiam de bono conuenienti naturæ, seu naturali, prout conditio virtutum a morali honesto, intelligendum est. Vnde claritas gratia dici posset bonum delectabile secundum verum iudicium spæculatum, seu physicum esse per se amabile, quod satis est, ut se sufficiat ad exercendam causalitatem finis, & non tantum ex falsa existimatione operantis, sed etiam ex propria ratione in se habet: quanquam secundum verum iudicium practicum & morale, quod attenditur per confirmatatem ad appetitum rectum & honestum, non sit appetendum, ut finis ab homine honeste operante. Secus vero est de alijs rebus, quae omni huiusmodi bonitate carent, illæ enim nec secundum iudicium practicum, nec etiam secundum spæculatum verum, possunt esse finales cause, sed sololum ex falsa existimatione.

Ad posteriorem partem responderemus negando sequelam, nam illæ res verè sunt propter se amabiles, nā per se sunt natura conuenientes. Nec refert, quod tantum sint amabiles homini, nam hinc soluti, non esse amabiles amore amicitia, sed concupiscentia, quod non impedit veram & propriam causalitatem finalem, quidquid Gabriello loco supra citato signifi-

Et patet, quia tales res per bonitatem quam in se vere habent, alliciunt, & ad se trahunt voluntatem, iuxta modum & capacitatem earum. Nam quia ipsa tales sunt, ut natura sua coaptentur homini, & sint perfectiones eius, ideo licet propter se diligantur, homini tamen diliguntur: & ille due habitudines non repugnant inter se, neque comparantur ut medium ad finem sed ut finis cuius, & finis cui, qui integrant unum completem finem, ut supra vidimus.

Resolutio de causalitate mediorum.

Secundo principaliter colligitur ex dicto principio resolutio prioris difficultatis de causalitate mediorum. Res enim quae est medium ad alium finem, potest sub aliqua alia ratione esse per se appetibilis, ratione alicuius bonitatis, quae in se vere habet etiam praeclara relatione ad illum finem, & sub ea ratione non est dubium quin possit res quae est medium, habere causalitatem finalem, quia non habet illam ut medium. Imo respectu illius, materiale quid, & per accidens est, quod talis res sit medium, seu ametur propter alium in em: neque de hoc est illa controvrsia. Alio ergo modo potest se habere res quae est medium, ita ut nullum habeat rationem propter boni, vel saltem quod per illam non causet, nec propter illam amerit, sed tantum quatenus utilis est: & sub hac consideratione simpliciter negari debet rem illam ut sic sufficiens esse ad exercendam causalitatem finalem. Evidenter illa res talis sit ut solum ametur propter finem, res videtur euidentissima, quia nunc amatur virpe medium, quod omnes Philosophi à fine videntur distingui, & potius centent pertinere ad effectum finis, quam habere rationem causae. Et hoc etiam confirmant omnia, quae in probacione prima assertio nis adduximus. At vero quando haec res quae est medium, induit habitudinem termini respectu alterius modi quod amatur propter ipsam, videtur iam participare aliquo modo rationem finis.

Ergo maioris claritatis gratia, & ad declarandas locutiones nonnullorum grauium authorum, possumus hic accommodare distinctionem quam Gabriel citato loco adducit, nam aliud est loqui de fine ut puram rationem termini induit, aliud vero ut habet propriam rationem cause finalis: hic enim de illo loquimur sub hac posteriori ratione. Et hoc modo negamus tale medium, etiam si aliud ad ipsum ordinatur, exercere veram causalitatem finalem propter loquendo, & secundum intrinsecam denominationem, ut ita dicam. Et hoc probant omnia in priori assertione adducta, quia medium etiam sub hac ratione consideratum, non habet in se vnde trahat voluntatem ad amandum se propter se, sed ipse finis ad quem omnia media ordinantur, mouet voluntatem ad amandum omnia media, & subordinationem eorum inter se, seu quod idem est, idem finis mouet voluntatem ad amandum aliquod medium immediatè propter se, aliquod vero immediatè propter aliud medium, mediatè vero seu ultimè propter se. Ipsa ergo bonitas finis est, quae proxime & finaliter mouet, quamvis non semper terminet proxime & immediate relationem seu habitudinem modi ad finem: causalitas autem finalis in motione Metaphorica confitit, ergo non est in medio, etiam si quatenus aliud ad ipsum ordinatur, ita potest attribui illi medio, quod est primum in executione, & ultimum via intentionis: nam, licet ad illud non ordinetur aliud medium extrinsecum, ordinatur tamen ad illud ipsum, actus voluntatis, qui ad illud terminatur, unde etiam dici potest esse propter illud iuxta doctrinam superiorum traditam sec. 3. Rursus, licet illud medium per intrinsecam bonitatem non trahat voluntatem, tamen ut coniunctum fini, sicut ab illo redditur appetibile & conueniens per extrinsecam denominationem, ita per eadem potest dici causare finaliter, non per se ipsum, sed per finem tanquam per suam formam extrin-

nus ordinatio nis seu habitudinis alterius ad ipsum, sic unum mediū dicitur finis alterius quod ad ipsum ordinatur, quia est terminus ad quem proximè refertur. Medium enim remotum ut tale est, non habet conuenientiam & proportionem cum fine nisi intercedente proximo medio; & ideo ad illud proximè ordinatur: ergo sub hac ratione participat tali mediū ratione proximi finis. Atq; hoc confirmant testimonia Aristotelis, & D. Th. in favorē secundæ sententiae adducta: fauet etiā communis loquendi modus, absolutè. n. dicitur unū mediū amari propter aliud: ex quo genere locutionis colligitur Arist. vbiq; rationem finis. Dices: si mediū participat munus & rationem finis sub ratione termini ad quē aliud medium ordinatur, cur etiam non participabit causalitatem finis, quae in Metaphorica motione consistit? Videtur enim esse æqualis ratio. Maximè quia sicut, v.g. sanitatis amor mouet ad procurandam euacuationem, vel digestionem, aut aliquid simile, ita desiderium euacuationis mouet ad sumendam potionem, vel ad ambulandum, aut aliud simile medium.

Respondetur in primis differētiam esse, quia proxima ordinatio unius mediū ad aliud attingit secundum id quod est materiale in ipsis, nimirū quatenus unū mediū potest esse causa effectuā illius effectus, & ita potest bene ordinari unum medium ad aliud, & è conuerso unū esse terminus proximus ordinatio nis alterius, secundum id quod in ipso vere & realiter est: atq; ita potest participare rationem finis ut termini. Causalitas autem finalis formaliter prouenit à fine quatenus bonum est: & quia bonitas finis non participatur intrinsecè à medio propinquiori, etiam si aliud ad ipsum ordinatur, ideo non ita participatur ab eo causalitas finis, sicut ratio vel habitudo termini. Non est autem confundenda motio, vel naturalis resultans, quae est inter ipsos actus voluntatis (quatenus ex uno excitatur voluntas ad aliū) cum causalitate finali, nam illa causalitas inter actus potius est effectuā, quā finalis, sive sit per propriam efficientiam phisicam (iūi per naturalem sympathiam, & consensionem, de quo alias, nam ad præsens non refert) ratio autem finalis est ab ipso obiecto, & ideo, quamvis desiderium unius mediū causet vel exciteret desiderium alterius, nihilominus tamē in genere finalis cause, tota illa motio prouenit ab eodem fine.

Nisi quis tandem velit dicere, quod sicut medium ex coniunctione ad finem sit amabile & appetibile, ita sit potens ad causandum finaliter, saltem electio nem alterius mediū propter ipsum, & ita participare causalitatem finalē. Quod quidē in re nō est dixerum ab eo quod diximus, nam ad summū hoc potest attribui medio per quandam extrinsecam denominationem. Nam sicut mediū non accipit aliquā intrinsecam bonitatem à fine, quae sit appetibile, sed solum per extrinsecam denominationē, & quasi informacionem accipit ab illo conuenientiam & appetibilitatem obiectuā; ita ad summū per similem denominationem extrinsecā potest participare causalitatem finalē: re tamen vera, tota illa causalitas prouenit ab ipso fine, eiusq; bonitate: & ideo s' p. dixi in superiorib; propriis, & per intrinsecam denominationē solum finem exercere causalitatem finalē.

Dices: Ergo eo modo, quo ratio finis attribuitur mediū ad quae alia ordinantur, ita potest attribui illi medio, quod est primum in executione, & ultimum via intentionis: nam, licet ad illud non ordinetur aliud medium extrinsecum, ordinatur tamen ad illud ipsum, actus voluntatis, qui ad illud terminatur, unde etiam dici potest esse propter illud iuxta doctrinam superiorum traditam sec. 3. Rursus, licet illud medium per intrinsecam bonitatem non trahat voluntatem, tamen ut coniunctum fini, sicut ab illo redditur appetibile & conueniens per extrinsecam denominationem, ita per eadem potest dici causare finaliter, non per se ipsum, sed per finem tanquam per suā formam extrin-

extrinsecam. Respondeatur primò, non esse magnum inconveniens hoc totum concedere, quod magis spectat ad modum loquendi, quam ad rem. Quod si quis velit hoc modo sustinere opinionem Gabrie- lis, facile poterit, nam & D. Tho. i. p. qu. 5. ar. 6. vocat bonum vtile ut sic, terminum proximum motionis voluntatis. Veruntamen modus ille loquendi, præ- servit quoad participationem causalitatis per extrinsecam denominationem, mihi videtur valde impio- prius, nam in rigore non mouet medium, sed finis ad medium, ut supra dicebam. Tamen quantum ad ha- bitudinem termini potest dici participari à primo medio quatenus est materiae obiectum in quo ver- satur actus voluntatis, quod solum D. Th. loco cita- to intendit. Imo sub ea ratione quæ dicitur actus esse propter ipsum, iam habet rationem primi modi, nā ipsemet actus subit quodammodo rationem prioris modi, ut in sectione 3. declarauit.

Satis fit fundamentis aliarum opinionum.

XVII.

Quod si ob-
iectum ada-
quatum vo-
luntatis.

Fundamenta aliarum opinionum, fere non indi- gent noua solutione, quia declarando veram sen- tentiam partim soluta, partim ad ea quæ diximus con- firmanda accommodata sunt. Solum ad id quod in fauorem prioris sententiae obiiciebamus de obiecto adæquato voluntatis, dicendum est duplex esse ob- jectum potentiae, materiae & formale: finis ergo nō potest dici adæquatum obiectum materiae voluntatis, quia etiā media sunt materia circa quam volu- tias versatur, ut dictum est: finis autem dici potest forma- le obiectum adæquatum, quia quidquid voluntas a- mat, est finis, vel propter finem: & hoc intèdit D. Th. citato loco. Cum ergo dicitur omne obiectum volu- tatis habere causalitatem finalem, intelligendum est de obiecto formalis, non de materiali. Et eodem modo intelligendum est quod Aristot. ait, finem & bonum idem esse: intelligit enim de bono simpliciter, quod in se aper se bonum est; quo sensu dixit etiam i. Ethic. c. 7. bonum vniuersu[m]que rei esse, cuius gratia operatur. Et in idem redit quod alii ait, finem esse adæquatum obiectum motuum voluntatis, non autem terminatiuum, & causalitatem finalē propriè conuenire obiecto motiuo, non autem purè terminatiuo. Conradus vero i. 2. q. 1. art. 1. dicit finem esse adæquatum obiectum per se voluntatis, mediū autem esse obiectum per accidens, quod in idem re- dic, dummodo illud per accidens non ita intelligatur, ut existimetur voluntas non attingere ipsum mediū in se: si enim falsum esset, media esse obiecta per accidens, nam propriè & in se amantur; sed intelligendum est per accidens, id est per aliud, nempe per finem, atque hoc modo solum obiectum per se voluntatis potest habere causalitatem finalem.

XVIII.

An si ait us
aliquis vo-
luntatis a
fina non can-
tare.

Dices: Ergo nullus est actus voluntatis qui non sit à causa finali, quia nullus est, qui non sit ab obiecto formalis adæquato eius: hoc autem videtur falsum, cum quia aliquis est actus in voluntate qui nec circa finem, nec circa media versatur, ut Scotus, & non nulli alii Theologi contendunt in i. dist. i. tum etiam quia simplex complacentia, vel ineficax desiderium rei impossibilis, non causatur à fine: cum nullo modo moueat ad consecrationem finis. Hæc obiectio petebat longam disputationem an in voluntate sit actus neuter, qui non sit causatus à fine, sed quia hoc non est nostri instituti, breuiter respondeatur ad ar- gumentum: concedendo sequelam, nimirum, nullū est actum in voluntate cum ratione & aliqua deli- beratione operante qui non sit effectus finis, ut recte probat ratio facta, & ex omnib[us] dicitis in scđt. 3. cōfir- mari potest. Ad priorem verò partem obiectio- nis negamus esse actum in voluntate, qui non sit aliquo modo, vel circa finem, vel circa medium propter finem, quod late probat Greg. in i. dist. i. q. 1. præsertim ex Aug. i. de Doctrina Christiana, c. 8. vbi omnia bo-

na amabilia reuocat ad bona quib[us] est fruendem vel vteendum, id est quæ sunt fines aut media. Quod etiā sentit Arist. 3. Eth. c. 3. & 4. & sumitur etiam ex D. Th. 1. cont. Gent. c. 86. Et ratio est, quia inter bonum propter se amabile, aut tantum propter aliud, nō potest reperiri medium. Nam quod Scotus putauit, bonū in communi, seu abstracte sumptum posse esse me- diū, verum non est, quia bonum in communi non abstrahitur nisi ut per se amabile, quia aliud quod solum propter extrinsecum finem amat, non est bonum simpliciter, sed analogice, & per extrinsecam denominationem, in qua non datur communis cō- ceptus abstractus, ut ex superiorib[us] constat. Ad al- teram partē obiectio[n]is respondet, in illo actu sim- plici seu ineficaci circa obiectum impossibile, non amari obiectum ipsum impossibile per modum finis inquirendi, vel assequendi, sed vel amari delectatio- nem ipsam, quæ ex illo actu capitur, per modum finis, vel amari rationē aliquam boni, quæ in illo ob- jecto impossibili representatur vel absolute, vel sub conditione. Nam illa est quæ mouet voluntatem ad illum simplicem affectum, & illa etiam est quæ par- ticipat causalitatem finis, non quidem quantum ad intentionem vel electionem, sed solum quantum ad simplicem affectū, hic n. etiam versatur circa finem.

Quomodo priuationes participent causalita- tem finalē.

Vltimò facilis planè est ex supra dictis resolutio secunda difficultatis in principio posita de ob- jectis negariis vel priuatiuis. Ad quam aliqui respon- den, bonum quod potest causare finaliter, non esse sumendum ita stricte ut cum vero ente reali conuer- tatur, sed latius quatenus conueritur cum ente pro- ut analogice comprehendit etiam priuationes vel negationes: iuxta superioris dicta disput. ii. scđt. 3. n. 3. Ut enim dixit Arist. 5. Ethic. c. 11. Minus malum quan- modo bonum est: priuationes ergo, & negationes, quæ re vera non afferant bonitatem, tamen quatenus remouent aliquod incommodum, censentur habe- re aliquam conuenientiam, ratione cuius possunt en- aliter causare. Quæ sententia in re, vera est: addere vero possumus, carentiam mali nō habere vim cau- sandi finaliter nisi in virtute alicuius politiū boni: merito dicis posse, priuationem magis amari vel medium ad obtinendum bonum, vel ad plene illo fruendum, quam propriè ut finem, ideoq[ue] illam cau- salitatem finis quæ est in effectu alicuius priuationis magis esse tribuendam bono, ratione cuius illa pri- uatio amat, quam ipsi priuationi. Amat enim quis carere dolore propter delectationem illi oppositam, vel certè propter amorem sui naturæ, & status con-uenientis illi, qualis est indolētia, etiam si alia voluntas positiva deſit. Solum videtur huic doctrina obſtare quod interdum amare potest aliquis nō esse simpliciter, quia amor nō potest causari ex amore alicuius boni politiū, quia nō esse simpliciter & absolute nullū fundamentum positiū boni relinquit. Di- cendum vero est, etiam, ipsius non esse, non posse a- mari, neq[ue] habere vim mouendi affectum, nisi ex a- more commodi ipsius esse: non enim amat aliquis nō esse, nisi vt eviter aliquod graue incommodum ipsius esse, quod apprehendit manu respectu propria naturæ, quam propter se diligit, quam omnino carere esse. Atque ita sit (quod est mirabile) ut ex ni- mio amore sui esse, appetere possit aliquis nō esse. Lege D. Tho. i. p. qu. 5. ar. 2. Heracliti quodlib. 8. q. 8. Duran. in 4. d. 50. q. 2. Ferrar. 3. cont. Gent. c. 19. Son- cin. 9. Metap. q. 16.

Quomodo relatio participet causalitatem finis.

Ad aliud de relationibus, aliqui contendunt non solum relationes reales, sed etiam rationis posse ea-

causalitatem finis exercere. Alij etiam relationib. re-
alib. eam vim negant, vt Heruæus quodli. 2. q. 1. & sa-
ris consequenter, si tenet relationem realem nullam
habere perfectionem. Et sane existimo nullam rela-
tionem vel rationis, vel ex iis realibus quæ prædi-
camentales dicuntur, & solum censentur esse per re-
sultantiam ex fundamento & termino, nullā (inquit)
ex his relationibus esse propter se amabilem, sed solum
ratione sui fundamenti, vel propter concomitan-
tiam sui termini, nam qui amat famam, nō amat
relationem resultante, sed realem existimationem
sui quam censet sibi esse valde conuenientem, & sic
de aliis. Quare si falsa existimatio nō intercedat, nū-
quam hæc possunt causalitatem finali exercere. Seus
verò est de relationibus transcendentalibus,
que per se habent suas entitatis, vel in conceptibus
aliquarum rerum absolutarum includuntur: ideo e-
nī per se bona ac conuenientes esse possunt, vt pa-
rē de habitudine scientiæ, visus, & similibus, & ita
possunt hanc causalitatem exercere. Omitto etiam
relationes diuinæ, quæ alia superiori ratione possunt
hanc causalitatem obtinere, maximè cum essentiali-
ter includant totā essentiæ bonitatem ac perfectionem,

S E C T I O VII.

An esse cognitum sit fini conditio necessaria vt
possit finaliter causare.

Hec quæstio coincidere videtur cum
illa, quæ de obiecto voluntatis tractari
solet, an voluntas possit ferri in in-
cognitum; re tamen vera non omnino
sunt eadem, licet valde connexæ sint:
nam licet voluntas ferretur in incognitum, nō pro-
perea causa finalis causaret non cognita, sed potius
diciendum tunc esset, voluntatem elicere actum sui
sine propria causalitate finis circa ipsam, quia tunc re-
vera moueretur voluntas non tracta, neque mota ab
obiecto, sed ex sola sua efficacitate tendens in ob-
iectum. Atq; ita præsens quæstio non omnino pendet
ab illa alia, quamvis ē conuerso si voluntas non po-
test ferri in incognitum, recte inferatur nec finē po-
tens causare, nisi sit præcognitus.

Finis non causat nisi cognitus.

Dico ergo primò, vt finis causet, necessarium o-
mnino est vt præcognitus sit. Hæc est omnium
Philosophorum recepta sententia, quos inferius, &
præsertim sc̄t. sequenti recensim. Et probatur
primò a priori ex modo causandi huius cause, qui est
Metaphorice mouendo & alliciendo appetitū. Hæc
enī Metaphorica motio, vt supra explicatum est,
fundatur in naturali confessione, & sympathia in-
tellectus & voluntatis, quæ intell̄gi non potest nisi
medius actibus talium potentiarum, nam dum non
operantur, neque mouent, neque mouentur, neque
villam vitalem confessionem habent. In hac vero
confessione necesse est vt præcedat actus intellectus,
quia ille per suum actum vel obiectum se habet vt
motor, & voluntas vt mota: ergo ad hanc Metapho-
rica motionē quam causa finalis exercet circa vo-
luntatem, necessaria est prævia eius cognitione.

Secundo, quia vt realis causa causet, aliquo esse in-
diger, sed causa finalis nō necessario postulat esse exi-
stentia realis proprium & in se: ergo saltem requirit
esse in cognitione, atq; ita sit vt finis sepe causet quā-
do non existit, vt supra vñsum est: nunquam autem
si non sit cognitus. Sic adeo, vt licet interdum reali-
ter existat, si non sit apprehensus, nihil moueat affe-
ctum. Ve propter hanc causam, inter alias, merito di-
cūm sit. *Thesaurus occultus, & sapientia iusta, que vñ-
litas in vñisque? Atque ex eadem radice sit, vt finis et-
iam in re bonus sit, si tamen vt talis non cognoscatur.*

tur, sed falso apprehendatur, vt malus, non alliciat
sed potius retrahat voluntatem.

IV.

Tertiò a posteriori hoc confirmatur ex eo, quod
voluntas ferri non potest nisi in bonum cognitum.
Quæ veritas est quasi primum principium & axio-
ma Philosophorum omnium, & Theologorum. A-
ristoteles enim 3. de Anim. cap. 10. ait, appetibile non pronuncia-
mouere nisi mente aut imaginatione perceptum, cui con-
sensunt ibi omnes interpres, & optimè D. Thom.
1. par. quæst. 82. art. 4. & 1. 2. quæst. 3. ar. 4. ad quartum,
& quæstionē 9. art. 1. Estque expressa sententia Diui
Augustini lib. 10. de Trin. cap. 1. & 2 Rem (inquit) pro-
fus ignoram amare omnino nullus potest: idem lib. 15. c. 26.
vbi art. amorem oriri in nobis ex mentis notitia: idem lib.
8. cap. 4. & lib. 3. de liber. arb. cap. 25. & alibi sepe. &
D. Gregor. lib. 5. Moral. cap. 23. & lib. 23. c. 12. & lib. 31.
cap. 12. & optime Bernard. lib. de interiori doino. ca.
18. & 19. & lib. de grat. & lib. arb. non longè à princi-
pio, & ferm. 7. 8. & 52. in Cantica, & Anselm. in Mo-
nolog. cap. 48. Nulla res amat sine fini memoria, aut
intelligentia.

Ratio autem a priori huius veritatis sumenda est,
ex principio à nobis posito in afferatione, nimurum,
quod causa finalis non potest causare nisi sit cognita:
adiuncto alio, videlicet, quod voluntas non potest se
mouere nisi aliquo modo finaliter mota, & ideo fer-
ri non potest nisi prævia cognitione. Minor, seu se-
cunda propositio, experientia constat, non enim po-
test appetitus vitalis inchoare suam vitalem appeti-
tionem solum ex se ipso, nisi aliquo modo alliciatur,
& mouatur ab appetibili. Ratio autem reddi potest
velex generali conditione potentia vitalis, præter-
tim eius quæ agit actione immanente, quæ agere nō
potest nisi mota aliquo modo, vel determinata à suo
obiecto: hæc autem motio respectu appetitus Meta-
phorica est. Vel reddi potest ratio ex conditione ap-
petitus: omnis enim appetitus sequitur aliquod esse,
& aliquam formam seu naturam: appetitio autem e-
licita non sequitur immediatè ex ipso naturali esse,
seu naturali forma, vt constat, & ideo necesse est vt
sequatur formam apprehensam, & esse cognitum,
quod ab illa prouenit: vnde sicur absque naturali es-
se nō sequitur appetitus naturalis, ita nec sine cogni-
tione sequitur elicitus. Sed est discriben, quod ap-
petitus naturalis, quia in re non est distinctus ab ipsa
natura vel facultate naturali, comitatur illam quasi
formaliter seu quasi per naturalem sequelam no-
stro modo concipiendi: appetitus autem elicitus est
longè alterius rationis, & est actus distinctus à forma
apprehensam, seu à conceptu tam formalis, quam ob-
iectivus; & ideo non causatur ab illo formaliter,
sed finaliter ab obiecto bono per cognitionem ap-
plicato.

Deus ne possit efficere vt amet voluntas in-
cognitum.

ATque ex his rationibus inferunt frequentius
Theologi, non solum secundum naturæ ordinē
esse necessarium vt cognitione præcedat appetitionem
elicitam, sed etiam de potentia absoluta impossibile
esse vt alter fiat, seu quod voluntas feratur in in-
cognitum. Quam sententiam insinuat D. Thomas
locis citatis; & apertius id docet Henricus quodli. b.
1. quæst. 15. & Gabriel in 2. d. 25. quæst. 1. art. 3. dub. 3.
Dionysius Car. huf. lib. de laudib. vñz solit. art. 36. &
37. Et hæc sententia mihi vera videtur satisque pro-
bari rationib. superius factis. Optime vero declaratur
ex illis duobus principiis scilicet, quod voluntas
in suo actu essentialiter pender ex causalitate finali,
quia non potest appetere nisi Metaphorice mota seu
excitata à bono quod amatura est: & quod causa fina-
lis omnino necessario & essentialiter requirit esse co-
gnitū vt causet, quia Metaphorica motio neq; intelli-
gi potest nisi media cognitione, vt satis declaratū est.

VI.

Non

VII.

Non defuerunt tamē Theologi qui dicent posse Deum efficere ut voluntas amet sine prævia cognitione. Ita sentit Palud in 4.d.49. q.1. art.2. nu.29. solet etiam attribui Gregorio ibi & Ochamo q.25. ad septimum, & 15. Nonnulli etiam Theologi mystici assertuerunt in altissima contemplatione peruenire interdum ad eum statum, in quo voluntas amat sine Bonauen in prævia cognitione. Non tamen explicant hi autho-
Itinerar. mō res, an tunc etiam causa finalis caufet sine cognitio-
nis in Deum ne, an vero voluntas tunc amet sine concurso pro-
cap. v. & in prio causa finalis: & quidem magis cōsequenter hoc
posteriori dicent, nam tunc obiectum solum esset
terminus actus voluntatis, non autem principium,
& consequenter neque causa. Quod si verū esset vol-
luntatem posse amare recipiendo actum quem ipsa
non efficeret, esset magis intelligibilis illa sententia,
nam tūc satis esset quod illa actio quatenus est à cau-
fa extrinseca, haberet etiam causam finalē. Tamē
cum voluntas non possit amare nisi vitaliter elicien-
do amorem, & seipsum per illum mouendo, & in-
clinando vitali modo, intelligi non potest quod ipsa
in se inchoet huiusmodi motum, nisi excitata, & il-
lecta ab obiecto per causalitatem finalē, quæ fine
cognitione esse non potest.

Qualis cognitio ad causalitatem finis nec-
essaria sit.

VIII.

Statim verò occurrit hic variae quæstiones, quas
quia cædem tractantur de obiecto voluntatis, so-
lum in finuabo, & in proprium locum remittā. Una
est, qualis sit hæc cognitio quæ ad finaliter caufandū
requiritur, an scilicet necessaria sit intellectu, vel
sensu sufficiat. In qua duæ includi possunt: una est
an sensuia cognitio sufficiat ad mouendam volun-
tatem, & hæc pars ad præfens non spectat: supponi-
mus autem necessariam esse intellectus cognitionē
ut voluntas moueat, quia sola potentia intellectu
ia est proportionata voluntati ad mouendam illam:
de qua re differunt in 1.q.9.art.1. & 2. & tangit à Ca-
jetan. q.10. art.3. propter quædam verba Diui Thom-
asi ibi ad tertium dicentes, voluntatem moueri non so-
lum à bono vniuersali appreheſo per intellectum, sed etiam
à bono particulari appreheſo per sensum: quæ non sunt
ita intelligenda, ut appreheſio sensus putetur suffi-
cens ad talēm motionem, sed ita, ut hæc bona ma-
terialia quæ sensus appreheſit, possint mouere etiā
voluntatem quætentis medio sensu vñq; ad rationem
perueniunt. Altera pars in dicta quæstione inclusa,
esse posset hypothetica, an si voluntas moueretur ab
obiecto per sensum tantum appreheſo, illa motione
sufficeret ad causalitatem finalē, vel (quod idem
est) an illa motione esset causalitatis finalis: de qua quæ-
stione eadem est ratio ac de simili quæstione abſolu-
ta, an motione appetitus sensuī à bono cognito per
sensum sit causalitas finalis, quām explicabimus sc̄. vlt. huius disput.

IX.

Altera quæſtio, ad precedentem consequens, est,
quænam cognitione intellectuia necessaria sit, an nimirum
apprehensuia sufficiat, ut Scorus in 2. d. 6.q.1. opinari videtur, vel iudicatiua necessaria sit. De qua re
tractatur in 1.2. q.9. art.1. Et vix potest cadere in dubium
quid iudicatiua cognitione necessaria sit de obiecto
sui ratione conuenientis, & de conuenientia eius. Quæ est aperta sententia Philosophi 3. de anim.
cap.3. qui hoc sensu ait, phantasiā nūdā non mouere appetitum, sed opinionem: & c.7. negat moueri
appetitum, donec adhuc iudicium boni aut mali: & li.
4. Metap. c.4. tex.15. est optimum testimonium. Nam
ita compertum esse putat ad determinatum voluntatis
motum necessarium esse determinatum iudicium
de conuenientia rei in quam voluntas mouetur,
ut hoc experimento redarguar Philosophos negan-
tes primum principium, & ostendat quod nullas
res simul sit & non sit, sed alterum tantum determi-

nat. Eadem est sententia D. Damasceni lib.1. de fide,
cap.22. & D. Thome 1.2. q.9. art.1. & 1.p. q.53. art.3. &
sæpe alias. Et ratio est clara, quia dōcēt intellectus
iudicet obiectum esse conueniens, nondū cognoscit
conuenientiam eius, nam appreheſio pura ac præ-
cisus ab omni iudicio, indifferens est, vt id quod ap-
prehendit, ita esse aut non esse existimet, & ideo
qui apprehendit tantum, & non iudicat alia esse paria,
non cognoscit esse paria, sed dubius manet, & ignorans: hu usmō ergo appreheſio de conuenientia
rei, non potest esse satis ad mouendam voluntati,
vt ipsa etiam experientia satis docet: ergo nec ad
finaliter causandum requiritur ergo iudicium.

Dices appetitus sensitius mouetur sine iudicio
& appreheſione obiecti: ergo & voluntas poterit
moueri. Respondet ut falsum eis antecedens: nā, vt
D. Th. ait 1.p. q.59. art.3. *Ousfigit lupum ex quodam
iudicio, quo existimat cum sibi noxiū.* Tale autē iudicium
in bruto non est per ratiocinationem, nec per com-
positionem, nec per formalem cognitionem illius
rationis propter quam res est conueniens, sed est per
simplicem, & naturalem existimationem de conve-
nientia talis rei. Intellectus vero humanus conseq-
uitur perfectum iudicium de conuenientia, & de for-
malis ratione talis conuenientia, tum componendo,
tum etiam ratiocinando: superiores verò intelligentia
superiori modo iudicant per simplices actus. An
verò interdum in homine vt moueat voluntas suffi-
ciat cognitioni obiecti per simplices actus, qui licet
non dicat ita esse vel non esse per formalem compo-
sitionem, & divisionem, non sit tamen pura appre-
heſio, sed virtuale iudicium includat, & cognitionē,
quod tale obiectū conueniens sit, disputatur à The-
ologis: & probabile est posse sufficere talē cognitionis
modum ad aliquem simplicem affectum voluntatis,
& fortasse hoc sensu locutus est Scorus supra, &
latius Marfil. in 2.q.16.art.1. Maior etiam, & Gabriel
in 2.d.6. Tamen ad propriam & formalem motionē
propter finem de qua nūc agimus, perfectius iudicium
necessarium est, quod non habetur nisi per collatio-
nem vnius ad aliud, quæ non sit fine compositione &
ratiocinatione, & perfecto iudicio, quod indecom-
paratur. Et ideo operationes voluntatis indehabet
non consentur esse propriè propter finem, vt notavit
D. Th. 1.2. q.1. art.1. ad 3. quia licet non sicut fine aliqua
cognitione intellectus, tamen est imperfecta, & in
modo est similes existimationi imaginaria. His verò
statim oriebatur dubium de voluntate amentium,
an in ea locum habeat causalitas propria finis, de qua
re statim dicam.

Rursus verò dubitari solet, an hoc iudicium de-
beat esse præsumtum, vel speculatiū sufficiat: de qua
re multa etiam disputantur à Theologis in citatis lo-
cis. Ex his autem quæ superius dicta sunt à nobis de
vnu libertatis humana, & de modo quo voluntas po-
test à iudicio intellectus determinari, sum potest
sufficiens resolutio dicti dubitatiū quantum ad
præfens necessaria est. Et quia multum pender ex vnu
voci, eas distinguere necesse est. Si ergo per iudicium
practicum intellectus aliquem actum intellectus
ita dicantem de fine, vt per se & vi sua potens sit de-
terminare efficaciter voluntatem, sic dicendum est
non requiri tale iudicium practicū ad causalitatem
finalē, quia motione finis, aut iudicium per quod finis
applicatur, non impedit vnu libertatis: utsi enim
motione practicā omnino contraria esset voluntati, vt
supra ostendimus. Si aut per iudicium practicū intellectus
iudicium de conuenientia finis, non tantum le-
gundū se, sed etiam respectu hominis indicantis, non
tantum in communī & abstractū, sed etiam in parti-
culari hic & nunc, & consequenter iudicantis nō tan-
cum

S E C T I O . V I I I .

Virum finis moueat secundum suum esse reale, vel secundum esse cognitum.

Dicitur Rima sententia affirmat finem mouere secundum esse quod habet in cognitione, non secundum esse reale: atq; adeo cognitionem non tantum esse conditio nem fine qua, non, sed esse formalem rationem causandi finaliter. Hæc censetur esse Auctiæ. 6. Metaph. c. 5. eamque tenet Soneinas 5. Metaphysic. qu. 3. & nonnulli alii moderni Thomistæ, & attribuunt D. Th. 1. 2. q. 31. ad i. vbi ait, obiectum appetitus animalis esse bonum apprehensum, & ideo diversitatem apprehensionis perire quodammodo ad diversitatem obiecti. Et similiter i. p. q. 30. a. 1. & 2. ait appetitum variari iuxta formam vel apprehensionem quam sequitur, & ita distinguit tres appetitus, naturalem, sensitum, & voluntatem, nam primus sequitur naturalem formam absq; apprehensione, secundus sequitur formam apprehensionis per sensum, tertius sequitur formam apprehensionis per intellectum.

Ex qua doctrina potest concipi prima ratio pro hac sententia, nam id quod ex parte obiecti distinguit essentialiter appetitus, non est tantum conditio sed etiam formalis ratio mouendi, seu obiecti mouentis, sed apprehensionis diversa est sufficiens ratio distinguendi essentialiter appetitus: ergo. Minor est D. Thom. supra. Maior vero constat ex communi doctrina, quod potentiae distinguuntur per obiecta formalia, non per conditions obiectorum, Vnde D. Th. citato loco, cum dixisset in corpore articul. ap. peritū esse potentiam motam, moueri autem appetibili apprehensione, & ideo per illud distingui, subdit in solutione ad primum. Appetibile non accedit esse apprehensum per sensum, vel intellectum, sed per se ei conuenit. Nam appetibile non mouet appetitum, nisi in quantum est apprehensum, vnde differentia apprehensionis sunt per se differentia appetibilis. Vnde potentiae appetitiae distinguuntur secundum differentiam apprehensionis, sicut secundum propria obiecta. Et idem habet D. Th. 1. 2. q. 30. a. 3. ad secundum, vbi similiter ex diversa apprehensione distinguuntur concupiscentias naturales a non naturalibus: & Caietan. ibi notat ex illa responsione manifeste haberi. *Quod apprehensio respectu obiecti appetitus non se habet ut approximatio actus ad passum, sed ut ratio obiectua.*

II.

III.

Et confirmatur hæc ratio, nam in eodem appetitu intellectivo, effectus causæ finalis plurimū variatur ex diversitate cognitionis: sola autem conditio vel applicatio causæ non posset sufficiere ad tantā diversitatem. Antecedens pater, nam cognitio Dei per visionem claram vel obscuram, intuituā aut abstractiū causat vtmulti volunt, diversitatem specificam in amore, & ut minimum, est in causa ut vnu amor sit liber, & alter necessarius. Rursus idem bonum apprehensum absolutè, causat amorem, ut absens & acquirendum, causat desiderium vel intentionem, ut præsens vero causat gaudiū, qui actus specie diversi sunt: & eadem proportione distinguntur circa malum apprehensum ut absens vel præsens, tristitia & timor. Rursus actu virtutis & virtutis in voluntate non distinguuntur ex obiecto secundum eum esse reale, sed secundum eius esse apprehensum: hinc enim sic ut si quis ex conscientia erronea velit eleemosynam facere, putans se malefacere, ille non sit actus virtutis, sed vitii: & è conuerso, qui ex ignorantia iniuriali vult furari ut eleemosynam faciat, putans se bene facere, non facit actum vnu, sed virtutis, propriæ & secundum veram speciem realem virtutis. Denique, simile argumentum est, quod bonum non mouet quale est, sed quale apprehenditur; & ideo supra diximus cum Aristotele, ad causalitatē finis non referre qualis sit, sed qualis existimetur: esse autem existimatum idem est quod esse apprehensum.

Secun-

um de ipso obiecto seu fine, sed etiam de ipso actu sententia in finem, id est, ut non solum iudicetur obiectum esse conueniens, sed etiam hic & nunc esse conueniens illud velle, si tale (inquam) iudicium significetur nomine iudicij practici, verum est iudicium hoc modo practicum requiri ad causalitatem finalē: & eodem sensu, iudicium speculatum huic iudicio pratico conditum non sufficeret.

Quo sensu intelligo dictum Aristotelis. 3 de anim. cap. 9. text. 41. *Intellectus contemplatus non dicit quicquam omnino: si sit fugendum aut prosequendum: at motus semper fugientis aut prosequientis quippiam est.* Quod enim loquatur ibi de iudicio vel imperio practico hoc posteriori modo, & non priori, pater ex text. 47. in quo subdit: *Intellectus non nunquam inber ratioque fugere aliud, eprosequi dicit, at non obtemperat homo atque mouetur, sed agit cupiditate, ut in ipso fieri solet incontinentem.* Ratio autem tale iudicium requiratur, clara est, quia, ut supra etiam dictum est, voluntas dum mouetur, non tantum vult obiectum, sed etiā suo modo vult hic & nunc proprium actum & motionem suam: ergo ne cesset ut de hoc toto & de tali conuenientia feratur iudicium. Quod vero tale iudicium sufficiat, pater, quia sufficienter applicat & conuenientia obiecti, & practica motionis in ipsum, at quidquid aliud exigitur, ne in ratione causa finalis fundari potest, neque in modo operandi voluntatis, quin potius ex ea parte quilibet est, ei repugnat, ergo.

Sed statim occurrit difficultas, quia nec tale iudicium practicum necessarium videtur, alioquin non habebit locum in amentibus, vel pueris ante perfectum vsum rationis, causalitatis finis, quod videtur esse contra experientiam: quia verbis ostendunt se cognoscere rationem boni à qua mouentur, & utilitatem mediæ ad finem. Respondetur absolute negando sequelam: nam licet hi homines non possint exercere iudicia practica in ordine ad mores honestos aut paruos, quia cognitio honestatis requirit perfectioris vsum, & integrum iudicium: possunt tamen habere iudicium practicum de re ut hic & nunc operabilis, conuenient sub aliqua inferiori ratione, ut est ratio delectabilis, vel ratio conuenientis aut disconuenientis animali naturæ, quæ reperitur in fainte v.g. & utilitate quæ est in medio respectu talis finis. Nam licet hi amentes sint, non priuant omni discursu & ratiocinatione, per quam sufficienter applicetur causa finalis, ut habere posset aliquā causalitatem suam, quamvis non perfectissimam.

Ultimo inquiri potest circa hanc cognitionem, quā necessariam dicimus ad finaliter causandum, an requiratur solum ut conditio necessaria ad hanc causalitatem, an vero etiam ut principium seu causa per se. Quod dubitatio duplice potest sensum. Vnu est an cognitio finis, præter eam necessitatem quæ ex parte cause finalis sumitur, habeat aliam causalitatem per se circa actum voluntatis, ob quam etiam necessaria sit. Quo sensu in præsenti non esttractanda hæc questione, coincidit enim cum illa, an cognitio cœcurat effectuè ad actum voluntatis tanquam proprium principium per se influens in illi, quæ nihil ad præsentem questionem de causa finali referit. Certum est enim, ut supra dixi, causam finalē quæ per cognitionem applicatur, non influere effectuè in actu voluntatis: quod vero actus ipse cognitionis quo talis causa applicatur, aliunde habeat vim ad sufficienter causandum voluntatis actum, impertinens est ad causalitatem finalē: quanquam probabilius est non habere cognitionem eam, vim efficiendi in actu voluntatis, ut in superiorib. est tactu, & latius in scientia de anima disputandum est. Alius sensus illius dubitationis est, an esse cognitione quod finalis causa habet per cognitionem, sic illi ratio causandi finaliter; ideoq; cognitione non solum sit conditio necessaria, sed etiam principi per se huius causalitatis: & hoc dubium graviter censeri solet, quod sequente sectionem postulat.

IV. **Segunda ratio** principalis pro hac sententia est, quia illud esse, quod per se ac solum requirit finalis causa, ut causer, non est tantum conditio, sed formale principiu causandi; sed esse existentia non est requisitum in fine ad causandum: esse autem cognitum est per se necessarium, & illud solum sufficit, ergo. Maior videtur nota ex terminis, quia nihil aliud est esse formale principiu causandi, quam esse id quod per se primo ac formaliter requiritur in causa ut causare possit. Vnde in superiorib. saepe diximus, & inferius etiam dicemus, esse existentia respectu cause efficientis, non esse conditionem requisitam, sed ipsam rationem causandi, quia est ipsa entitas rei, & primum esse quod ad causandum requiritur. Minor autem quoad priorem partem satis probata est in superiori sec. & quod illa necessitas apprehensionis sit per se ex via causa finalis, constat ex modo causalitatis eius, qui est per Metaphorica motionem: hac enim per se procedit ex esse obiectivo, non ex esse rei in se. Quoad alteram etiam partem constat ex dictis, nam ostendit sepe finem causare anteq[ue] sit: imo & illud, qui nunquam futurus est, veletiā interdū qui nec esse potest, si tamen ut possibilis apprehendatur.

V. **Posterior sententia contraria.** **Secunda sententia** est finem mouere secundum esse reale; illudq[ue] est rationem formalem mouendi, & consequenter cognitionem finis esse tantum conditionem seu approximationem necessariam huiusmodi cause. Hanc opinionem docuit late Caieta. 1.2. q.1. ar.1. circa ad primum, exsimilatq[ue] esse sententia Averrois 12. Metaph. com. 36. quatenus ait, sanitatem que est in re causare finaliter, sicut prout est in anima, efficiat desiderium sui. Et potest sumi ex D. Tho. 1. p. q. 82. ar. 3. quatenus ait voluntatem inclinari ad ipsam rem prout in se est; & ex Philosopho quē ibi citat in 6. Metaph. tex. 8. dicentem bonum & malum, que sunt obiecta voluntatis, esse in rebus. Eandem opinionem tenet Ferrariensis 1. cont. Gent. c. 44. vbi dicit, esse in mente, tantum esse conditionem requiritam ad finalitatem. Teneret etiam Iauellus 5. Metap. q. 6. Ocham in 2. qu. 3. ar. 2. & Gabr. 2. d. 1. q. 1. ar. 3. & sumitur etiam ex Scoto in 1. d. 1. q. 4.

Fertur inter prædictas sententias iudicium.

VI. **Inter** has sententias hæc posterior mihi videtur simpliciter vera: & res tota tam clara appareat ut vix possit esse dissentendi ratio nisi in vocibus ipsius aliqua & quicunque misceatur. Quod patet facile, si ea in quibus autores utriusque opinionis conueniunt, vel tam manifesta sunt, ut in eis conuenientia necessaria debeat, disinxerimus.

VII. **Finis ut causa** **est non egredi existentia animalis.** Primo itaq[ue] conuenient omnes, finem non indigere existentia reali, seu exercita (ut vocant) ad causandum finaliter: quo sensu clarum est esse existentia non esse rationem causandi finaliter, imo nec conditionem necessariam. Addo etiam, neque esse existentia verum, aut esse existentia possibile re ipsa esse necessarium ad causandum finaliter, nam apprehensum sufficit, & hoc tantum magna ex parte probant rationes primæ opinionis.

VIII. **Voluntas non fertur ad assertum sequendum finem in esse cognito, sed in essentia.** Secundo certum est, voluntatem non tendere in finem, ut illum in esse cognito, ut sic, assequatur, sed ut in proprio esse reali, quod in eo apprehendit iuxta eius conditionem, illud assequatur: atque hoc sensu certissimum est esse in cognitione non esse rationem finalitatem, sed solum conditionem necessariam. Prior pars exemplis, & ipsius rei declaratione sit evidens. Nam qui intendit sanitatem, aut diuitias, non intendit illas cognoscere, aut de illis cogitare, sed re ipsa consequi secundum veram existentiam realem, & idem est de aliis. Ratio autem sumenda est ex dictis sc̄t. 5. quod ratio formalis causadi finalis causa est bonitas eius & conuenientia: res autem, quæ mouet ut finis, non habet suam bonitatem & conuenientiam in esse obiectivo seu cognito, sed in ordine ad suum esse

reale: sanitas enim est conueniens ut insit, non apprehendatur: ergo formalis ratio mouendi est realis eius, quatenus conueniens seu bonum, seu realis conuenientia eius quatenus in ipso esse realis fundatur, & illud reddit bonum & appetibile. Confirmatur, quia finis secundum illud esse mouet, secundum quod satiat appetitum agentis postquam illum est consecutus, & sine quo non quiescit, sed ita cōparatur finis ad voluntatem secundum esse realis, & non secundum esse apprehensum: ergo. Maior constat, ut quia illud est primum in intentione quod est ultimum in executione, tum etiam quia finis est, id inquit tēdit impetus agentis: in id autem tendit quo consequitur quiescit. Minor etiam est clara, quia non quiescit animus apprehensione finis, nisi illum in re ipsa cōsequatur & ab illo huiusmodi consecutione frustrari censetur intentio agentis. Et hoc non negant autores primæ opinionis, ut tandem fatetur Medin. 1.2. q. 1. ar. 1. quanquam fortasse non admodum consequenter, ut ex dicendis constabit.

Dixi autem, voluntatem tendere in finem, secundum esse reale iuxta eius conditionem, quia interdū contingit ipsum finem voluntatis operantis non esse alium, quam obiecti alicuius cognitionem, ut cū intendimus seu desideramus videre Deum: tum enim illud esse visum pertinet ad rationem formalem talis causa finalis, & simile est, quando homo appetit ultimum solā contemplationem, vel speculationem aliquius veritatis. Et hoc etiā modo dicunt Th̄ologi, interdū hominem posse declarari in sola cognitione, & non in re cognita, nisi secundum esse cognitum, quo tunc actus accipit suā bonitatem vel malitiam. Quanquam verò in his & similib. exempli sc̄nunt ipsa appetitur ut finis, tamen ipsa habet suū propriū esse reale, secundū quod appetitur, & talis cogitatio etiam non est ratio finalitandi in quantum est quid prærequisitum ex parte suū, ut voluntate moueat, sed in quantum est actio quædā, quæ per se iudicatur conueniens, & ut sic proponitur voluntate tanquam sufficiens ad mouendum illam, sed tanquam terminus in quem tendat. Atque ita secundum accommodatam distributionem verum in uniusrum est, finem mouere secundum esse reale, quod media apprehensione obicitur voluntati, nam secundum illud iudicatur conueniens, & quatenus conuenientia iudicatur, mouet.

Tertio dicendum est apprehensionem seu iudicium illius conuenientia realis, propriæ ac formaliter loquendo, non esse rationem mouendi seu finalitandi, sed esse conditionem necessariam per modū approximationis necessariæ ad tale genus causalitatis. Quod adhuc verius ac proprius loquitur secunda sententia & probatur, quia esse in cognitione non est bonitas seu conuenientia secundū quam finis mouet, ut probatum est: ergo nec cognitio ipsa est ratio formalis ipsi fini ut moueat: erit ergo necessaria conditio. Pater consequentia à sufficienti partium enumeratione. Quocirca, sicut in causa efficienti approximationis animalis est cōditio requisita, ita in causa finali approximationis quasi animalis seu vitalis, est requisita cōditio ad talē causandi modum, quia cum motio huius causæ Metaphorica sit, debet fieri per naturalem cōfessionem potentiarum cognoscitivæ & appetitivæ, ut s̄pē dictum est.

Hinc addendum est quarto, hanc cognitionem talē esse ut ratione illius, vel potius mediante illa, possit variari ratio seu principium formale finalitandi, non quia ipsa sit ratio formalis motiva, sed quia applicat diuersam rationem formalem mouendi. Et hoc videtur equiūcōtatione laborasse autores primæ sententia. Declaratur autem ex p̄dicto simili causa efficientis: quamvis n. i. qui applicat causam per se agentem, solum sit causa per accidens, tamen si potest sit ad applicandas diueras causas habentes diuersa principia agendi, poterit ex ea parte variare rationem

tionem formalem agendi, & consequenter esse causa diueritatis in effectu. Sic igitur, quia vis apprehensiva vniuersalis est, potest applicare diuersa obiecta, & diuersas rationes formales mouendi: & ideo licet ipsa non sit ratio finalis, potest esse causa vel occasio vel huiusmodi ratio varietur. Et simili ratione potest vis apprehensiva eandem materialem rem sub diuersis rationib. apprehendere, aut verè aut apparen-
t: & inde etiam prouenit ut ex diueritatem apprehensionis vel iudicij mutetur motio vel causalitas finis; non quia formaliter ac per se illa varietas prouenia ex apprehensione, sed quia applicat finem formaliter diuersum, ut declaratum est.

Fundamenta prioris sententia expedituntur.

ET iuxta hanc ultimam assertionem declarantur optimè & expedituntur testimonia omnia & rationes, quas prior sententia asserebat. Quandocunq; enim D. Tho. ait diueritatem apprehensionis pertinere ad diueritatem obiecti, intelligentem est, pertinere non formaliter, sed applicatiè, ut sic dicam. Vel aliter dici potest (& in idem reddit) diueritatem apprehensionis, non quæ se tenet ex parte subiecti, sed quæ se tenet ex parte obiecti, variare appetitum & obiectum eius, & causalitatem finis. Voco autem conditiones apprehensionis ex parte subiecti, quod si clara vel obscura, certa aut probabilius, & similes: quæ non redundant in applicationem obiecti sub diuersa ratione bonitatis vel convenientia: quando autem diueritas apprehensionis ad hoc pertingit, dicetur esse diuersa etiam ex parte obiecti.

Vnde ad primam rationem distinguenda est maior, nam quod ex parte obiecti distinguit essentialiter appetitum, si id per se primo faciat, erit ratio formalis obiecti, si vero solum id faciat ut applicans diuersum obiectum formale, esse poterit tantum conditio requiri: atq; hoc modo concurrit apprehensio ad hanc diueritatem. Et iuxta eadem doctrinam intelligentem est, appetitum intelligentium, & sentitum distinguunt, quia consequuntur apprehensionem sensus vel intellectus: nam si hæc distinctio reducenda est ad obiectum apprehensum, in eo confitit quod per sensum applicatur obiectum sub diuersa ratione convenientia, ad natum sensitum, vel rationalem. Et quamus interdum intellectus possit apprehendere & proponere rationem convenientia ad natum sensitum; tamen hoc est respectu illius quasi materiale, non adiqua ratio eius vniue. sutor est, & in eo ipso longe alter applicat rationem formalem talis boni, quam sensus, & ita tota illa diueritas quatenus ex apprehensione in obiectum redundat, non fit, nisi vt per conditionem applicantem. Atq; idem dicendum est ad omnia exempla quæ in confirmationem adducuntur, nam visio, & abstractua cognitio, si fortasse in causa sunt ut amores sint diuersi in specie, ideo est, quia bonitas Dei per visionem longe alter applicatur etiam ex parte eius, ita ut secundum omnes perfectiones suas formaliter ac distinctè cognitas in una simplicissima perfectione clare visa moueat voluntatem videntis, cum tamē in cognitione abstractua solum moueat ut cognita sub determinata ratione aliquis attributi, vel sub aliqua ratione boni valde confusa. Et similiiter si necessitas, quæ est maior in uno amore, quam in alio, prouenit ex obiecto, ideo est quia per visionem, & obiectum & amor eius apprehenduntur ut hic & nunc magis necessaria. Sic etiam bonum absens vel presens non variant actus propter solas apprehensiones, sed quia ipsa res, & conditio in ipsa apprehensione nata est diuersum motum causare in appetitu: eademq; ratio est de ceteris exemplis, ut facile vnuquisq; intelligere poterit, applicando singula ad doctrinam traditam.

Ad secundam rationem responderetur, in utraque premissa sumpta, posse esse æquiuocationem. Cum Franc. Suar. Metaph. Tom. I.

enim in maiori dicitur, illud esse cause quod per se ac solum requiritur ad causandum, esse ratione formale causandi, si intelligatur de esse existentia exercito, falsum est in causa finali, quia, ut sèpe dictum est, non semper requirit hoc esse ad causandum. Si vero intelligatur de esse existentia absoluta, scilicet abstractando ab eo quod tunc sit, quando caufat, vel quod futurum sit, aut existimetur, sic verum est, rationem causandi esse in causa aliquod huiusmodi esse. In hoc verò sensu falsa est minor, quia licet finis cū primo mouet, in re ipsa sèpe non habeat hæc existentiam, nisi in apprehensione, quomodo dicitur esse primum in intentione, tamen in illa apprehensione obicitur & representatur secundum aliud esse reale, propter quod voluntas mouetur.

S E C T I O I X.

Vtrum causalitas finis locum habeat in diuinis actionibus & effectibus.

Ratio dubitandi sumitur ex hac tenus dictis de agentib. intellectualib. creatis, nam in his non habet locum causalitas finis quoad actiones externas, nisi media causalitate in ipsam voluntatem causæ agentis, sed finis nō potest habere causalitatem suam in voluntatem Dei: ergo neq; in effectus, vel actiones externas quæ ab illa voluntate procedunt. In contrarium vero est, quia Deus propriissime est finis creaturarum omnium, vnde & propriè dicitur omnia propter se ipsum operari: ergo est causa finalis rerum omnium, & actionum quæ ab ipso procedunt.

Sitne in decrevis liberis diuinæ voluntatis causalitas finis.

Circa hanc dubitationem duo breviter declarantur. Primum, an, & quo modo finis exercitat rationem suam vel causalitatem circa ipsas liberas determinationes diuinæ voluntatis, quæ sunt veluti actus immanentes in ipsa. Secundum, quid dicendum sit de actionib. transiuntib. quæ à diuina potentia egrediuntur, & consequenter etiā de effectib. ad quos terminantur. Circa priorē partē Soncini. 5. Metaph. q. 2. sentit, in diuinæ voluntate reperiunt propriā causalitatem finis. Fundamentum eius est, quia motio finis tantum est Metaphorica, sed in Deum cedit hæc Metaphorica motio, quia diuina bonitas propter quam Deus agit, mouet voluntatem Dei: ergo & causalitas finalis cedit in diuinam voluntatem. Secundo quia Deus amat propter bonitatem suam tanquam propter finem, sed per hoc nihil aliud significatur, nisi quod diuina bonitas mouet voluntatem Dei in amorem suæ essentia: ergo. Tertio quia Deus amat creature propter suam bonitatem, sed amare vnu propter aliud, nihil aliud est, quam ex amore vnu Metaphorice moueri ad amorem alterius: ergo ita mouetur Deus Metaphorice à se ipso ut fine. Quartò afferti potest ratio supra insinuata, quia alias effectus Dei ut ab ipso sunt non haberent causam finalē: nam causa finalis nullum effectum habet nisi medio agente, quod ad agendum mouet: si ergo circa ipsum agentis non habet causalitatem, neque circa effectus agentis potest causalitatem habere.

Hæc vero sententia falsa omnino est. Vnde dicendum est finem non posse exercere causalitatem suam in diuinam voluntatem quantum ad actus immanentes, sed determinationes liberas eiudent voluntatis. Hæc sumitur ex D. Thoma i. p. quæst. 19. artic. 5. vbi in hoc sensu generaliter negat dari aliquam causam diuinæ voluntatis: & i. cont. Gent. c. 86. & 87. dicit quod licet diuina voluntatis sit aliqua ratio, non tamen aliqua causa. Idem Alenfis i. p. quæst. 35. art. 5. Driedo de Concor. lib. arb. i. lib. tract. i. c. 4. memb. i.

A a a

ad

III.
Negative
respondeatur.

ad quartum. Idem sentit Ferrar. in dist. c. 87. qui aduertit, quod licet diuina bonitas secundum nostrum modum intelligendi sit causa diuinæ voluntatis, non tamen secundum realē causalitatem. Quod etiam est sano modo intelligendum quod priorem partem: non enim existimandum est obiectiū seu ex parte Dei esse in ipso causalitatem, etiam nostro modo intelligendi, alioqui falsum intelligeremus, sed ex parte nostra intelligere & explicare nos rationem diuinæ voluntatis ad modum causalitatis, quia non possumus diuina concipere aut explicare nisi ad modum rerum creaturarum. Præterea, in eodem sensu D. August. lib. 83. quæstionum, quæst. 28. negat quærendam esse causam diuinæ voluntatis, ob quam voluntate mundum creare & rationem reddit, quia omnis causa efficiens est, quod ita intelligendum puto, ut supra eriam expō, id est quia in omni vera causalitate intercedit aliqua efficiens causa.

IV. Atque hinc sumitur prima ratio huius veritatis, quia in diuina voluntate nulla est vera efficiētia circa actum immanente in ipsa etiam ut liberē terminatum ad obiecta externa: ergo nec vera causalitas finis habere potest locum circa actum. Consequentia patet ex superiori dicitis, nam causalitas finis non habet locum nisi in ordine ad causalitatem efficiētiam. Secundo declaratur amplius, quia actus diuinæ voluntatis quod entitatē sibi efficiētiam ac necessariam, non potest habere villam veram causam in aliquo genere, quia ut sic est ens per essentiam, & omnino independens. Neque etiam ille actus ut liberē terminatus ad creaturas potest habere realem causam, quia ut si nihil reale addit entitati necessaria eiusdem actus: nec potest fingi causa realis, quæ habeat pro effectu solum respectum rationis. Quocirca, qui putant determinationem liberam addere aliquid reale diuinæ voluntati quod simpliciter possit non esse in ipsa, satis consequētē ponere possunt, vel etiam debent, hoc causalitatis genus, circa illum actum: nam, ut ego existimo, coguntur ponere etiam causalitatem effectuum, quod, quam est absurdum, tam est falsum illud fundamentum ex quo sequitur, ut infra suo loco ostendam. Neq; Soncinas hac via procedit, quia nō solum circa liberas determinationes, sed etiam circa ipsum actum, ut est necessaria dilectio Dei, admittit illam causalitatem finalē, quod in rigore sumptum, est omni ratione improbabile, quia ille actus ut sic est ipsum ens per essentiam, & ideo independens, & non causatus sub quacunq; ratione. Vnde vterius, si determinatio libera ut est aliquid rei, nihil est præter ipsum actum, & ut est quid rationis, revera non est: sed concipitur aut fingitur ex modo nostro concipiendi, sit, ut sub nulla ratione possit ille actus veram causam habere.

Respondetur argumentis in oppositum.

V. Argumenta responderunt, quod sicut Deus eminentissimo modo se per ipsum amat sine vila causalitate, vel effectua circa amorem quatenus à nobis concipitur ut vitalis actus vel formalis circa ipsum amantem, quatenus tali amore amans constituitur, ita intelligendum est Deum eminentissimo modo amare se propter se, & alia etiam propter bonitatem suam absq; vila causalitate finali circa eundem amorem vel sui, vel aliorum. Atque ita cum dicitur se amare Metaphorice motus vel illeetus à bonitate sua, locutus est Metaphorica, sumpta ex modo quo nos concipimus res diuinās ad modum humānarum. Quomodo dixit etiam Boetius lib. 3. de Consolat. prof. 3. *Instant bonitatem luore carentem pepulisse Deum ut res externas operaretur.*

VI. Vnde ad primum negatur Metaphorica motionem finis ita habere locum in diuina voluntate sicut in nostra, nam in nostra ita illa motione dicitur Metaphorica, ut tamen sit vera causalitas, quia est vera de.

pendentia in actu propter finem elicito ab ipso fine, in diuina autem voluntate non est talis motione Metaphorica, sed est eminens quadam amandi ratio, quæ sicut est sine distinctione actuū vel potentiarum, ita etiam est sine vila vera motione etiam Metaphorica. Quare canenda est æquiuocatio in vocabulo *Metaphorica motionis*, nam respectu nostri illa particula *Metaphorica*, additur ad distinguendam illa motionē à motione efficiētia cause, non vero ad excludendā illā à totalitatitudine motionis & causalitatis, ut illa propriè dicit, cum verò Deus dicitur moueri alicui bonitate sua, tota locutio est Metaphorica ad explicandam solam rationem diuinæ voluntatis.

Et per hæc responsum est ad secundam & tertiam rationem, nam illa particula propter, quando Deus dicitur amare se vel alia propter bonitatem suam non significat veram causam ipsius amoris, sed rationem tantum (vt dixi) voluntatis diuinæ. Falsum autem est Deum se amare propter se tanquam propter finem. Deus enim non est finis sui ipsius: quis enim vñquam ita locutus est? aut quomodo potest habere hanc qui non habet principium? Nisi fortasse negatice dicatur finis sui, quia non habet alium finem, sic enim dicitur Deus esse a se. Sed hoc sensu non est finis sui per causalitatem finalē, sicut neq; est à se prehiciētientem. Falsum item est, amare vñ propter aliud, esse idem, quod ex amore vnius moueri ad amorem alterius, si illud ex significet causalitatem propriam, vel distinctionem in re inter vñ amorem & alium: nam in rigore ad veritatem illius locutionis sufficit, quod vñ sit ratio amandi aliud. Vnde sicut quando Deus dicitur esse immortalis, quia est immaterialis, illa particula quia designat non veram causam, sed rationem, ita dicitur amare creaturas propter bonitatem suam, non quia sit causa, sed quia est ratione amandi illas. Et sicut Deus illo actu quo se amarecessario, libere amat creaturas sine additione vel augeamento reali, ita idem actus ut terminatus ad Deum potest dici ratio nostro modo concipiendi, ut extendatur (ut ita dicam) ad creaturas, nulla interveniente causalitate propria. Nam sicut illa terminatio sit eminentissimo modo sine augmentatione reali, ita etiam sine causalitate reali. Quomodo dixit Dionys. 4. c. de diuin. nom. quod diuinus amor non dimittit Deum, sine germe.

Sitne causalitas finis in externis actionibus, & effectibus Dei.

Q Varta ratio illius opinionis postulat, ut explicet mus secundum punctum in principio propositum, scilicet quomodo in actionibus, & effectibus Dei ad extra detur vera causalitas finalis, si in ipsam Dei voluntate non reperitur talis causalitas. Et ratio dubitandi satis proposita est in principio, & in illa ratione quarta. Propter quam possit aliquis concedere, in effectibus Dei inueniri propriè finem ad quem ordinantur, & propter quem fiunt, non tamen reperiri propriam causalitatem finalē. Vnū enim notat Gabriel in 2. dist. 1. q. 5. in Princ. finis & causa finalis non omnino sunt idem, nam finis ut sic solum dicit terminum ad quem tendit operatio, vel ad quem motus ordinantur: *causa autem finalis est, quæ mouet agens ad operandum.* Quapropter, si detur finis qui non moueat agens per propriam causalitatem, poterit dari finis, qui non sit causa finalis in proprietate & rigore sumpta. Sic igitur verè dici potest Deus omnia operari propter se ut propter finem vñrum, in quem omnia ordinantur, non tamen per causalitatem finis, sed per eminentiorem, modum ab omni causalitate liberum. Sed hic modus dicendi non omnino satisfacit. Primo quidem quia ex omnium Theologorum sententiis Deus est causa finalis omnium rerum, ut tradit D. Thom., p. qu. 44. artic. 4. Secundo, quia Aristoteles definit causam finalē effidit pro-

propter quod aliquid fit: Deus autem verè ac propriè est id propter quod creaturæ sunt, iuxta illud Prou. 6. Vniuersa propter semetipsum operatus est Dominus. Tertio, quia causa finalis vt sic nullam includit imperfectionem, immo censetur esse prima, & perfectissima omnium causarum modo inferius explicabo: ergo conuenit Deo propriè ac formaliter, & cum summa perfectione: non conuenit autem illi nisi respectu effectuum ad extra: ergo.

Quare dicendum est, quod licet causa finalis non caulet propriè effectus suos nisi quodammodo me-
dio agente quod mouet & allicit ad operandum, tam-
en, vt finis sit propria causa effectus agentis, neces-
sarium non est, vt prius habeat in ipso agente aliquam
causalitatem propriam. Nam licet hoc contingat in
agentibus intellectualib. creatis, eo quod immediate
ipso se mouent, seu applicant ad operandum, vel a-
mandum per aliquam realē motionem, & propriam
causalitatem: tamen in agente intellectuali in creato
id non est necessarium, quia sine villa sua mutatione,
vel reali additione, dependentia, aut causalitate, sim-
plicissimo & eminentissimo modo sese applicet (vt
ita dicam) seu determinat ad libere amandum &
operandum. Cōsiftit autem causalitas finis Dei res-
pondeat effectum ad extra in hoc, quod Deus intuitu &
amore sui bonitatis effectus extra se producit: vnde
ipsum operatio quam ad extra habet, essentialiter
pender à Deo tum in ratione efficientis, tum etiam
in ratione finis, quia respicit Deum & vt omnipoten-
tem, & vt summe bonum, qui ratione sui bonitatis.
& dignus est vt omnia ad ipsum vt ad finem ordinentur,
& seipsum dicto eminēti modo inclinat ad com-
municandam alijs suam bonitatem propter ipsum.
Atque ita facilis est responsio ad rationem dubitan-
dinemus enim esse semper necessariam causalita-
tem finis intra ipsum agens, vt habere possit locum
extra ipsum in aliis effectus eius: quomodo inferius
etiam declarabimus habere locum in effectibus Dei
causalitatem exemplarem, sine villa causalitate pro-
pria intra ipsum Deum.

X. Atque hinc expeditur facilis dubium quod attin-
git Caietanus circa dictum art. 4. q. 44. 1. part. an pos-
sit concedi Deum vt agens est, habere causalitatem finale:
quod idem est ac quærere, an actio Dei ad extra ha-
beat propriam finalitatem causam. Dicendum est enim
habere quidem causam finalitatem. Nam Deus verè ac
propriè exercet illam actionem propter aliquem finem
quem intendit. Item quia, vt D. Thom. ait in illo articulo, idem est finis agentis & patientis, licet di-
versimodè: est autem sermo de agente vt agens est,
& de patiente late vt se extendit ad effectum ab agente
factum: sed effectus Dei vt sic haberet propriam causalitatem
finalis: ergo actio Dei vt sic haberet causam finalitatem:
qua licet non sit finis Dei, est tamen finis effectuum
Dei, & consequenter etiam actionis eius: finis enim ad quem ordinatur effectus, est qui mouet
agens ad operandum: vnde ad eundem ordinat a-
ctionem suam.

XI. Sed statim insurgit difficultas, nam actio Dei est
ipsa effectus Dei: ergo non potest habere causalitatem finalitatem.
In qua obiectione hærent & laborant Thomistæ & Caietanus responderet illam actionem quantum ad rem quæ est actio, non habere causalitatem finalitatem:
formaliter tamen in quantum actio est habere causalitatem finalitatem ipsam bonitatem Dei. Sed non satisfa-
cere responsio, quia vel illa actio vt actio, aliquid rei
additum in Deo, & sic non erit in Deo, vel nihil rei ad-
dit, & secundum id non potest habere causalitatem finalitatem:
respondent nonnulli moderni, actionem vt sic
solum addere respectum rationis illi intrinsecum, &
quicunq; ad illum habere causalitatem finalitatem. Addun-
que, cum finis moueat agentem Metaphorice, non
esse necessarium vt inter finem & agentem, seu eius
operationem sit realis distinctio, sed sufficere distinctio
rationis: & quod agens determinetur à fi-

Franc. Suar. Metaph. Tom. I.

ne ad actionem, sive illa determinatio sit per modum
realis, sive per modum rationis. Sed hæc doctrina
falsa est, & incidit in opinionem Soneinatis, & ex illa
plane sequitur amorem Dei vt liberè terminatum ad
creaturas, habere propriam causam finalitatem: quod
tamen esse omnino falsum ostensum est. Et sequela
pat, nam in illa determinatione libera est etiam i-
dentitas realis, & modus rationis, proueniens suo mo-
do à Deo vt à fine. Item falsum est, relationem ratio-
nis esse de intrinseca ratione actus realis, cum illa ni-
hil sit. Ideoq; etiam non magis potest intelligi quod
per propriam causalitatem finalitatem caufetur, quam
quod per propriam efficientiam. Et ideo alij Thomistæ
negant quod diximus, nempe Deum ita operari
propter finem, vt ille finis sit causa actionis Dei, sed
tantum passionis, vt sic dicam, seu effectus, aut etiam
ipsius fieri. In quo quidem videntur consequenter
loqui, nam iuxta illos, actio Dei non est aliud quam
volitio Dei: volitio autem Dei non potest habere
causalitatem finalitatem. Sed ex falso fundamento coacti sunt
recedere à vera sententia.

Et ideo facilis est respondet negando antecedens,
nam actio Dei transiens non est Deus, nec in Deo, sed
in creatura, & ideo habere potest causalitatem finalitatem, & ^{vera responsio} ordinari in finem. Atque ita, licet Deus non habeat
finem sui esse, habet tamen finem sui actionis trans-
euntis: qui si sit finis proximus, esse potest aliquid ex-
tra Deum: agit enim Deus ad extra vt sese communi-
citet: quæ communicatio aliquid est extra Deum, &
in vniuersum actio dicte potest ordinari in terminum
vt in suum finem: si vero sit sermo de fine ultimo, est
ipse Deus, non quia intendat aliquod communi-
candum vel bonum sibi acquirere, sed quia agit propter
suum bonitatem communicandam & manifestan-
dam. Et hanc sententiam bene declarat Durandus
in 2. distinctione 1. quæst. 6. quamvis nonnulla misce-
at quæ vera non sunt, quæ nunc examinare non est
neccesse.

S E C T I O X.

Vtrum in actionibus naturalium & irrationalium agentium vera causalitas finalis inter- cedat.

BEc quæstio generalis est de omnibus
agentibus carentibus intellectu & vo-
luntate, quibus omnibus commune
est vt non possint actiones suas vel me-
dia ab finem referre seu ordinare. Et
hinc oritur dubitandi ratio: nam propria causalitas
finalis non est sine hac ordinatione, vt satis declarant
illæ particulae cuius gratia, & propter quod aliquid sit, ^{Ratio dubbi-}
quibus causalitas finis solet declarari: & ideo difficile
est inuenire aut declarare causalitatem finalitatem in a-
ctionibus horum agentium, & in effectibus eorum
prout ab ipsis prouenit. In contrarium verè est, quia
hæc etiam agentia agunt propter finem, vt late probat
Aristot. in 2. Physico. cap. 7. non potest autem in-
telligi operatio propter finem sine causalitate finalis.
Et de brutis est specialis difficultas, nam illa verè
mouentur ad amandum ex aliqua cognitione boni:
ergo intercedit in eo affectu & opere motio. Meta-
phorica boni cogniti: ergo illa pertinet ad veram
causalitatem finalitatem. Atq; hoc confirmat experien-
tia, nam videmus hirundinem ita congregare paleas
vel aliquid simile efficere, sicut expedit ad finem
suum, & sic de alijs.

Vetus opinio de agentibus naturalibus.

IN hac re fuit antiqua opinio veterum Philosopho-
rum negantium opera naturæ pronenire ex inten-
tione alicuius finis, sed casu ita constitisse, vel ex con-
sensu

cu: su atomorum temerè ita concurrentium, velex
necessitate materiæ, vt citato loco 2. Physic. c. 7. & 8.
contra Anaxagoram, Empedoclem, De mœritum,
& Epicurum disputat Aristoteles. Quæ sententia adeo
est absurdæ, vt refutatione non egeat. Oportet tamen
aduertere, aliud esse agere constitutione totius
vniuersi, & de actione vniuersalis naturæ ad ipsi
componendum, & ita regendum vt conferuari pos-
sit, aliud vero de actionibus propriis singulorum
agentium naturalium. Prior actio seu effectio re vera
non est actio alicuius agentis naturalis intellectu ca-
rentis, sed est actio supremi authoris naturæ, qui sua
sapientia totam vniuersi naturam condidit ac mo-
deratur: & ideo actio illa ad præsentem questionem
non spectat, nec de illa dubitari potest, quin propter
finem ab authoris suo intentum, atque adeo ex ca-
usalitate finis profecta sit, iuxta doctrinam præceden-
tis sectionis. Atque hoc euidentissimè docet ipsa vniuersi
pulchritudo, & mira partium eius, & causal-
rum omnium consensio & ordinatio. Ex qua nō so-
lum sancti Patres, sed etiā sapientiores Philosophi vnu-
num esse huius vniuersi authorem, & gubernatorem,
qui in finem à se intentum omnia constituit & ordi-
nauit, intellexerunt, vt latius infra tractabimus de-
monstrando Deum esse, & multa de hac eruditè &
breuiter indicarunt Conimbricenses lib. 2. Physicor.
c. 9. q. 1.

III.

Solum ergo hic inquirimus de actionibus natura-
lium causarum, siue illæ sint omnino particulæ, vt
ignis, plantæ, &c. siue aliquo modo vniuersales, vt
cœli. De quibus præterea certum & clarum est, non
cauū aut contingenter certas actiones operari, sed vnu-
numquidque agens naturæ ex propensione pro-
pria naturæ habere definitam operationem, & ope-
randi modum, ac certum terminum, in quem per
suam operationem tendit. Quod etiam est euidentis
experiencia, nam lapis suo motu naturali semper fer-
tur deorsum, ignis semper calefacit; ex diuersis se-
minibus diuersa viuentia procreantur, & alia poten-
tia & organa ad hoc munus, alia vero ad alia desti-
nata sunt, & eam formam, situm, & reliqua omnia
ad operandum necessaria in ea proportione habent
res singulæ, quæ ad tales actiones vel effectus neces-
saria sunt. Quod in omnibus rebus naturalibus, &
præterim in viuentibus, & animalibus videre licet.
Fuitq; hoc necessarium ad conuenientem ipsius vniuersi
compositionem, & gubernationem, nam
cum ex variis rebus & contrariis constet, quæ varia
etiam, & interdum contraria actiones exercent, si
non essent omnia ita constituta, vt singula ordinatæ
sua munera obirent, in ipso vniuerso summa esset
confusio, & res ipsæ minimè conservari possent. vt
autem huiusmodi concentus, & ordo ex tot rebus
confusere posset, necessarium fuit res singulas in
definatos fines seu terminos suis actionibus tendere,
ex quibus totius vniuersi bonum consergeret. I-
tem hac ratione videmus naturales motus regulari-
ter eodem modo perfici, raroq; deficere, idq; non
absque aliquo extrinseco impedimentoo occurrende. Item,
in suis operibus ita se gerunt res naturales,
sicut expedit vt ad connaturalem terminum perve-
niant, quo termino consecuto cessant ab operando.
Hæc ergo omnia sunt manifesta signa, hæc agentia
naturalia operari nou casu ac temere, sed definito
modo tendendo in certum aliquem scopum.

Iam vero solum superest quæstio (quæ ex parte vi-
detur pertinere posse ad loquendi modum) an ratione
huius determinationis dicenda sint hæc agentia
agere propter finem, & quod ad nos magis spe-
cat, an eorum actiones dici possunt proprie causata
à finali causa. Aliqui enim simpliciter negant utrumque
loquendi modum, quia ipsa agentia non mo-
veniunt a fine, in quo propriè causalitas finis consi-
dit. Item finis respectu harum actionum non se ha-
bet ut principium, sed tantum ut terminus: locus e-

nim deorsum respectu lapidis, non est principium
motus quo descendit, sed tantum terminus: finis
autem, vt sepe diximus, ut habet solum rationem
termini non est causa, sed ut aliquo modo est prin-
cipium. Alii vero simpliciter putant admittendas
esse illas locutiones, quia Aristoteles absolute ait a-
gentia naturalia operari propter finem, & formam
esse propriè causam finalem. Item quia natura sum-
mo artificio, & industria has suas operations
exercere videtur, per media valde proportionata

Resolutio de causalitate finis in agentibus mere
naturalibus.

Nihilominus proprius modus loquendi in hac
materia est, actiones horum agentium naturalium
esse propter finem, & esse effecta causa finalis.
Non tamen ut præcisè egrediuntur ab ipsis natura-
libus agentibus, sed ut simul sunt a primo agente,
quod in omnibus & per omnia operatur. V. & con-
uerso (& ferè in idem credit) prout ipsa proxima agen-
tia substantia directioni & intentioni superioris agentis.
Et ideo ipsa agencia naturalia non tam dicuntur
operari propter finem, quam dirigiri in finem a super-
iori agente. Ita explicarunt rem hanc sapientiores
Theologi & Philosophi, D. Thom. 1. p. quæst. 10. ar.
1. & 3. cont. Gent. c. 25. vbi vtitur communi exemplo
de sagitta, quæ in certum scopum tendit, non tamen
in illum se dirigit, sed à iaculante dirigitur. Idem Al-
bertus in 2. Physicorum cap. 2. & ibi alii Philosophi
& Simplicius tex. 78. sumiturque ex Aristotele ibi, &
1. de Cœlo c. 4. tex. 32. vbi dum coniungit Deum &
naturam, dicens, nihil facere frustra, satis indicat
naturam in agendo propter finem subordinari Deo.
Et eodem modo lib. 2. de partib. animal. c. 13. ait, na-
turam nihil agere frustra: & ibidem ait natura velle
hoc vel illud propter finem: quod non potest intel-
ligi de natura, nisi propter authorum suum. Et eo
sensu ait 4. de Generat. animal. cap. 2. Omnia, que na-
tura, vel arte fiant, ratione aliqua fiant. Et hinc etiā ma-
natur illud tritum axioma, Opus nature esse opus in-
telligentie, vt est apud Averroem 12. Metaphys. com. 18.
& Themistium 1. Physic. tex. 81. & 1. de Anim. tex. 13.
Denique ideo Hippocrates, quem imitatur Galen
nus libr. 1. de vnu part. naturalia agentia, docta & in-
docta vocat, inducta in se, docta in directione primæ
causæ.

Atque ita fit, vt his actionibus, vt sunt a natura-
libus agentibus non sit propria causalitas finalis, sed
solum habitudo ad certum terminum: vt verò sunt
a Deo, ita sit in illis causalitas finalis, sicut in aliis ex-
ternis & transuentibus actionibus Dei. Adequatum
enim principium harum actionum non est solum
proximum agens naturale, nisi forte secundum quid
se feliciter in tali ordine; tamen absolute principium
est prima causa: id est in adæquato principio talium
actionum includitur intellectualis causa intendens
finem earum.

Vnde vltius recte concludit Aristoteles, pri-
mam radicem ob quam res naturales habent has dif-
ferentias, vel hæc organa, aut has partes & similia,
nō esse sumendam ex sola materia, sed ex fine. Nam
si materia sicutatur secundum se, indifferens est, &
nullam habet necessitatem harum diff. obitionum
sue proprietatum: si vero supponatur ut iam affecta
hæc vel illæ dispositiōnibus iam illæ introductæ sunt
propter aliquem finem seu formam, & ipsa forma
indiget illis propter suam conseruationem, vel pro-
pter aliquam operationem: ipsa vero operatio rur-
sum est vel propter conseruationem speciei aut ipsi-
us utrūque individui, aut saltem propter communicatio-
nem suæ perfectionis; in his enim naturalibus a-

Vide Laß-
zum: ib. de
Opificio Dei
& D. Tho.
3. cont. Gent.
c. 2.

VI.
Resolutio or-
re in quæ finis
affiliata

gentibus non sunt operations, quæ ipsæmet sint finis; hoc enim proprium est intellectu alium rerum, Atq[ue]ta omnis connexio & necessitas connaturalis, que per se est in his rebus naturalibus, sumitur ex ordine ad finem. Nec obstat quod naturales proprietates necessario conuenient propter intrinsecam dimensionem à forma, quia una habitudo non repugnat alteri, sed habent inter se subordinationem, nā illa necessaria dimensione reducitur ad efficiemt causam, quæ subordinata est finali: ideo enim natura dedit tali formam, vt ab ea dimensione tales proprietates, quia illæ sunt accommodatae ad finem proper quæ per talem formam constitutur. Sic sicut tam in constitutione & formatione harum rerum, quam in earum actione reperitur concursus finalis cause: intentio autem propria talis finis non est in ipsis naturalib. agentibus, sed in prima causa.

Sed videri potest aliquid sine causa cōfūctus hic modus agendi propter finem, esseque præter Aristotel. intentionem. Nam in primis Arist. in 12. Metap. videtur sentire Deum hæc inferiora non agnoscere, nedū curare illa: & in lib. de Mundo ad Alexan. significat, non recte sentire de Deo, qui putat Deum in curād his inferioribus actionibus occupari. Deinde si per impossibile Deus non concurreret ad actiones agentium naturalium, sed eas independenter suos motus agere sineret, nihilominus laps descendenter deorum, ignis generaret sibi simile, & sic de ceteris: nō etergo hæc finalis causalitas, sed mera naturalis necessitas. Et confirmatur, nam si agentia naturalia agerent ex intentione diuina, nunquam errarent in suis actionibus, nec desicerent à cōsequendis terminis earum: consequens est contra experientiam, cum sepe generetur monstra, quæ peccata naturæ appellantur. Sequela patet, quia diuina intentione nec frustra ripotest, nec errare.

Respondetur: de Aristotelis mente iam satis ex dictis constat, latiusq[ue] infra ostendemus ex eius sententia, habere Deum scientiam & prouidentiam harum rerum singularium & inferiorum: quod non obscurerūdūt infra lib. 12. in fine, dum totum vniuersum subiicit Deus tanquam supremo principi & duci. Ad primam vero rationem respondetur primo, ex illa hypothesis impossibili sequi, naturam ordinatissimè operari rendendo in finem, sine vla direktione vel intentione finis, quod per se est satis absurdum. Etenim eodem modo posset quis argumentari, quod licet hic mundus non est ab alio conditus, si ex se ita esset, sicut nunc est, habere conuenientissimum ordinem sine causalitate finis. Hoc tamen non obstat quo minus de facto, sicut non potest esse nisi causatus ita non potest esse nisi causatus à fine. Ita ergo dicimus, motus & actiones rerum naturalium sicut non possunt esse sine concurso aliquid intellectu alii agentis, ita non posse esse sine causalitate finis. Addo deinde, quod si per impossibile Deus per se & immediatè nō concurreret ad omnes actiones agentium naturalium nihilominus mediatè duci & beberit ordinatè in fine ab auctore naturæ, qui & naturalibus agentibus dedit tales virtutes propter tales actiones, & ipsas actiones esse voluit propter certos fines, & generatim propter bonum & conseruationem vniuersitatis.

X. Vnde tandem addo, plures esse motus, vel actiones in his rebus naturalibus, quarum non potest sufficiens ratio reddi ex priuatis proprietatib. vel inclinationib. singularium rerum: aqua enim sursum ascendit ad repleendum vacuum, cuius ratio ex peculiari aquæ natura ac proprio impetu reddi nō potest, sed ex fine, qui in perfectione totius vniuersitatis est, quem oportet ab alio superiori agente intendi. Simile est de aqua maris, quæ ita in littore continet impetum, & tumentes fluctus suos, vt terram nūquam cooperiat; vtique propter misteriorum & viuētiū salutem, quem finem intendit supremus naturæ Gubernator. Ex his ergo intelligimus, quādo hæc

Franc. Suar. Metaph. Tom. I.

res naturales moquentur vel operantur iuxta proprias & peculiares inclinationes suas, cum per illas etiam deseruant commodis & conseruationi totius universi, & suarum specierum, vel etiam individuum, & præcipue hominis, in eis etiam operari ex directione in finem, per subordinationem ad superiorū agens.

Ad confirmationem responderet simpliciter negandis sequelam: quin potius Aristot. 2. Physic. text. *Lege Arist.* 82. inde confirmat hæc agentia naturalia agere propter finem, quia sicut ars intendens finem, interdum illum non asequitur, ita in actionibus naturæ, eo quod certum finem intendat, inde sequi monstra seu peccata naturæ, quia non semper possunt finem suum asequi propter impedimentum occurrit. Alioquin, si natura non tenderet in certum finem, nulla essent monstra in natura, quia non magis aberraret ab scopo, efficiendo monstrum, quam efficiendo quodlibet aliud: nam monstrum propriè est vitium naturæ a fine suo deficientis. Quod vero obicietur de intentione authoris naturæ, nil obstat quia illa intentione non semper est absoluta & efficax, seu (vt Theologorū more loquamur) per voluntatem beneplaciti, vel consequentem, sed per voluntatem generalem vel antecedentem: quæ est quasi conditionata intentione, quæ in hoc consistit, quod Deus vult effectum perfectum sequi, quantum iuxta ordinem naturalium causarum sequi poterit, cum quibus quantum in ipso est, vult concurrere. Similiter autem vel permittit, vel etiam interdum vult & intendit monstra vel peccata naturæ, vel propter vniuersi pulchritudinem & varietatem, vel ut causas naturales suos motus & cursus agere finat. E. ideo neque cum causa impedita ab alia extraordinario modo vult concurrere, neque etiam impedientem causam peculiaris cura aut prouidentia remouere, regulariter loquendo, quāvis ob communè bonum interdum id efficiat, de quo latius Theologi partim in 1. distinctione 45. partim in 2. distinctione 37. & Diuus Thomas 1. parte, quæstione 22. & quæstione 105. & legi potest Augustin. 16. de Ciuitate capite 8. & libro 83. quæstionum quæ 24.

Quomodo bruta animalia propter finem operantur.

S

Vpereft, vt de brutis animalib. pauca dicamus, XII. in eis enim maior quædam appetitio participatio causalitatis finalis. Primo quidem, quia à bono sibi conueniente & cognito, Metaphorice alliciuntur, atque ita in illud tendunt per actum à se elicatum, & ab illa motione Metaphorica causatum: illa ergo motione aliqua realis causalitas est, & non nisi finalis. Deinde vt consequantur illud obiectum conueniens quod appetiunt, certa media etiam à se cognita appetunt tanta industria & prudenter, vt videantur plane & cognoscere utilitatem eorum ad finem, & propter illam ea appetere. De qua sagacitate & industria animalium, & multa scribunt Philosophi, & quotidiana experientia nobis satis constat. Quæ admodum mouerunt nonnullos Philosophos, vt existimarent bruta vt ratione, licet imbecilliori & imperfectori quam homines. Quæ sententia referri solet ex Porphyrio lib. 3. de Abstinencia. Est tamen non solum à doctrina nostra fidei a bona, verum etiam ab omni ratione, & communī hominum sensu: nam potentia rationalis, vt Aristoteles dixit 9. Metaphysicorum, valens est ad opposita, nam medio discursu in rebus agendis nunc hoc medio, postea alio vivitur: bellus autem non ita operantur, sed semper eodem modo: quod sufficiens signum est non ratione, sed impetu naturæ duci. Adde, quod si animalia rationalis essent, etiam essent immortales.

XIII. Alij verò, vt hoc vitarent incommodum, in aliū extreū errorem inciderunt, negantes bruta quicquam verè cognoscere aut appetere appetitu eligit, sed solum naturali pondere ferri, vt lapidem, aut extrinsecus mota & attracta, sicut ferrū trahitur à magnetē. Verum hoc & que absurdum est, & contra euidentem experientiam, imo & contra diuinam Scripturam. Veruntamen contra hos duos errores in scientia de anima agendum est latius.

XIV. Quod ergo ad præsens attinet, dicendum est bruta nō cognoscere formaliter rationem finis aut medij, quia non possunt vnum cum alio conferre: vnde in ipso fine cognoscunt propriam rationem conuenientia propter quam est per se amabilis, imo nec discernunt inter obiectū, quatenus est conueniens per se, vel propter aliud, quia hoc totum magnam discretionem rationis requirit. Aliquo tamen modo cognoscunt & apprehendunt rem aliquam, aut motionem vt sibi conuenientem: & naturali instinctu iudicant sibi esse appetendum, prosequendum, vel fugiendum tale obiectū. Qui naturalis instinctus nihil aliud est, quam quidam actus phantastæ seu imaginariæ, necessitate naturali ab illa profluenus positus phantasmatæ talis rei: quo actu practicè (vt humano modo loquar) iudicat brutū hoc esse sibi vitandum, vel prosequendum aut appetendum, quamvis non valeat rationem conuenientia vel disconuenientia discernere. Hoc autem naturali iudicio positio, appetitus etiam naturaliter illud sequitur.

XV. Ex quo fit primò, vt causalitas finis aliquo modo participetur à brutis, vt argumentum factum conuincit, quia illa appetitio elicit a fine dubio causatur ex Metaphorica motione obiectua boni conuenientis, qua non potest ad aliud genus causalitatis reuocari. Nihilominus tamen addendum est illam causalitatem adeo esse imperfectam in eo genere, vt sit quasi materialis motio finis pro ipsius quam formalis, vt significauit D. Thomas. 1. 2. q. 1. art. 2. & q. 6. art. 2. Et ratio est, quia non cognoscunt formalē rationem conuenientia vel vtilitatis: ergo non ita mouentur, vt possint ordinare vnum in aliud, nec etiam aliquid formaliter appetere per propter se amabile: ergo non tendunt formaliter in finem vt finem, nec in medium vt medium, neq; in finem propter se, & in medium propter finem, sed quantum est ex suo modo operandi, & que tendunt in utrumque, & deo merito dicunt materialiter potius, quam formaliter propter finem operari. Quapropter quantum ad formalē relationem in finem ita existimandum est de actionibus brutorum, sicut aliorum agentium naturalium. Idemque iudicium est de appetitu sensitivo hominis, si per se solum consideretur, & non vt subiecto motionis voluntatis vel rationis, de quo aliis.

DISPUTATIO XXIV.

De ultima finali causa, seu ultimo fine.

Qua sit hic
ratio agendi
de mera
brute d[omi]ni
passione.

Vanquam disputatio de ultimo fine propria sit Philosophorum moralium, tamen non potest. Metaphysica, quæ suprema sapientia naturalis est, illam omnino prætermittit; quia sicut in alijs generibus causarum primas causas contemplatur, quod haec tenus præstutimus, ita & in hoc. Vnde & Arist. 2. Metaph. c. 2. hanc rem attigit, dum probavit non dari processum in infinitum in finibus, & 12. Metap. primo motori attribuere videtur rationem finis ultimi. Itaç moralis Philosophus de fine ultimi. disputat in ordine ad mores hominum, & ad media quibus comparandus est: Metaphysici verò est agere de ultimo fine, quatenus primam rationem cauandam in hoc genere obtinet, & quatenus ab eo pen-

det omnis causalitas aliorum finium: & consequenter quatenus ab eo pendet omnia entia quæ per causalitatem esse participant: ac denique quatenus esse finem ultimum, atq; ibutum est primis entis. Duo igitur breuiter de hoc fine ultimo explicabimus. Primus an sit, simulq; an vnius sit, & quis sit. Deinde quem influxum habeat in hac ratione causalandi.

SECTIO I.

An possit sufficienter probari ratione naturali, da-
ri aliquem ultimum finem, & non dari
processum in infinitum in causis
finalibus.

DYobus modis, vt in superioribus diximus, potest intelligi aliquem finem esse ultimum, scilicet vel secundum quid se respectu alicuius intentionis, & electionum quæ ab ea procedunt; vel simpliciter, & respectu rerum omnium, quæ in finem ordinari possunt: hic præcipue agimus de fine ultimo hoc posteriori modo, quia in eo sita est præcipua huius rei difficultas: tamen vt à clarioribus procedamus, premitemus aliqua de priori modo finis ultimi.

Resolutio de fine ultimo tantum secundum quid.

Deo ergo primo: In omni serie seu intentione, & actione propter finem necessario dandus est aliquis finis ultimus vel negatiæ, id est, quia ad aliū finem in illa serie seu ex vi illius intentionis non ordinatur, vel etiam positius secundum quid seu in illa serie, quia nimirum omnia, quæ ad illam pertinent, ad eam finem referuntur, & ibi sunt. Atq; in hoc sensu impossibile est dari processum in infinitum in his finibus. Hanc conclusionem præcipue intendit Aristoteles lib. 2. Metaph. & ex ultima parte necessario inferuntur reliquæ. Nam si procedendo ab electione primi medijs versus finem non proceditur infinitum, sicutum necessario est in aliquo, ultra quem non tendat intentio: ille ergo erit finis ultimus in illa serie: & negatiæ, quia illi finis ad aliū non ordinatur, alia in eo non susteretur: & positius in illius referuntur omnia, quæ ad illam serie pertinent, cum omnia propter illius appetantur: nam si quid non propter illum appetetur, non pertinet ad illam serie, sed quasi per accidens adiungetur. Vt v.g. respectu medici, & in serie curationis sanitatis hominis est finis ultimus negatiæ, quia illa est per se intenta, & ultra illam non progreditur intentio medici, ideoque illa consecuta celata actio: est etiam finis ultimus positivæ, quia ad illam referuntur omnia quæ sunt illius artis, vt instrumenta ad medicamenta coniuncta, medicamenta ad temperandum vel enuacandum humorem, & hoc tandem ad ipsam sanitatem. Quod si aliquis forte medicamentum etiam sumat, vel propter delectationem, vel propter nutrimentum, iam ille finis non pertinet ad serie curationis, sed ad aliam intentionem per accidentem cum alia coniunctam.

Supereft ut ultimam partem conclusionis probemus, quam late demonstrat Aristoteles citato loco: facile autem in hunc modum formari potest demonstratio. Nam in primis descendendo ab intentione finis ad electionem vel executionem mediorum, necesse est vt tandem sicut electio in aliquo medio, quod sit primum in executione, & ultimum in ordine intentionis, quia alias nunquam posset actio inchoari, & ita frustrane esset omnis electio, quia